

T.C. SANAYİ VE
TEKNOLOJİ BAKANLIĞI

BEBKA
Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı

2016 YILI MALİ DESTEK PROGRAMLARI ETKİ DEĞERLENDİRME RAPORU

T.C. SANAYİ VE
TEKNOLOJİ BAKANLIĞI

BEBKA
Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı

2022

BURSA ESKİŞEHİR BİLECİK KALKINMA AJANSI

2016 YILI MALİ DESTEK PROGRAMLARI ETKİ DEĞERLENDİRME RAPORU

Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA)
Işıktepe OSB Mahallesi Arıtma Caddesi No:12/1 16215 Nilüfer/Bursa TÜRKİYE
T. 0224 211 13 27 / 200 F. 0222 231 31 24

www.bebka.org.tr

BEBKA

© 2022

“Yayın içerisinde kısmen ya da tamamen yayımlanması ve çoğaltılması fikri mülkiyet hukukuna tabidir. Kaynak gösterilmek kaydı ile Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı yayınları üçüncü kişilerce kullanılabilir.”

Yayına Hazırlayan:

Gürler SUNEL (Birim Başkanı)

Mehmet ÜNÜR (Uzman)

İlyas GENÇ (Uzman)

Mustafa KURU (Uzman)

Cennet BALOĞLU (Uzman)

Nigah TUNCA (Uzman)

Yasin DALGIÇ (Uzman)

(Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı)

2016 Yılı Mali Destek Programları Etki Değerlendirme Raporu

Mart 2022, Bursa

T.C. Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı – BEBKA

RAPORUN KAPSAMI

Bu rapor Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerinden oluşan TR41 Bölgesinde 2016 Yılı Mali Destek Programları Etki Değerlendirme raporuna ilişkin çalışmalara girdi sağlamak amacıyla Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı koordinasyonunda faaliyet gösteren Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanmıştır.

HAKLAR BEYANI

Bu rapor, yalnızca ilgililere genel rehberlik etmesi amacıyla hazırlanmıştır. Raporda yer alan bilgi ve analizler raporun hazırlandığı zaman diliminde doğru ve güvenilir olduğuna inanılan kaynaklar ve bilgiler kullanılarak, yararlanıcıları yönlendirme ve bilgilendirme amaçlı olarak yazılmıştır. Rapordaki bilgilerin değerlendirilmesi ve kullanılması sorumluluğu, doğrudan veya dolaylı olarak, bu rapora dayanarak karar veren şahıs ve kurumlara aittir. Bu rapordaki bilgilere dayanarak bir eylemde bulunan, eylemde bulunmayan veya karar alan kimselere karşı Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı sorumlu tutulamaz.

Bu raporun tüm hakları Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı'na aittir. Raporda yer alan görseller ile bilgiler telif hakkına tabi olabileceğinden, her ne koşulda olursa olsun, bu rapor hizmet gördüğü çerçevenin dışında kullanılamaz. Bu nedenle; Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı'nın yazılı onayı olmadan raporun içeriği kısmen veya tamamen kopyalanamaz, elektronik, mekanik veya benzeri bir araçla herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz, fotokopi veya teksir edilemez, dağıtılamaz, kaynak gösterilmeden iktibas edilemez.

YÖNETİCİ ÖZETİ

Bu rapor, Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı'nın 2016 yılında çağrısını gerçekleştirdiği Havacılık, Raylı Sistemler, Savunma Sanayi ve Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü olmak üzere iki Mali Destek Programının program sonrası etki değerlendirme çalışması kapsamında hazırlanmıştır. Her iki program da kar amacı güden yararlanıcılara yönelik hazırlanmış olup, programların toplam bütçesi 16 milyon TL olarak belirlenmiştir. Sözleşme kapsamında desteklenen ve proje uygulama süresini başarı ile tamamlayan 28 projeye 11,6 milyon TL hibe sağlanmıştır.

Bu çalışma hazırlanırken nitel ve nicel yöntemler ile OECD DAC Kriterleri dikkate alınmıştır. Ayrıca "Kalkınma Ajanslarının Uygulanan Mali Desteklerin Değerlendirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar" 7. Madde kapsamında programların amaca uygunluğu, programların uygulama sürecindeki etkinliği, çarpan etkisi ile bu etkilerin sürdürülebilirliği ele alınmış, raporun sonuçlar bölümünde önümüzdeki dönem programlarının tasarımına girdi sağlayabilecek tespit ve öneriler sunulmuştur.

Etki değerlendirme çalışması, birincil ve ikincil verilerin derlenmesi ve analizini içeren kapsamlı bir metodoloji ile yürütülmüştür. Çalışmanın ilk fazında, performans göstergeleri için yararlanıcıların belirlediği hedefler ve elde edilen sonuçlar ve kullanılan destek miktarı gibi ikincil verilerden oluşan izleme verileri bir araya getirilmiş, organize edilmiş ve analiz edilmiştir. İzleme verilerine ek olarak, program başvuru rehberleri, ulusal ve bölgesel politika ve planlar ile Ajans mevzuatı da gözden geçirilmiş ve program değerlendirmesinde girdi verisi olarak kullanılmıştır.

Birincil veri toplama sürecinde ilgili tüm paydaşların dahil olduğu saha çalışmaları yapılmıştır. Bu nedenle, projeye özel çizelgeler ve veriler, çalışmanın başlangıcında gözden geçirilmiş ve analiz edilmiştir. Ardından, Ajanstan mali destek alan toplam 25 projenin yararlanıcılarıyla yüz yüze/çevrimiçi anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında destek programlarının değerlendirilmesine imkan tanıyacak birincil veri toplanması sağlanmıştır. Elde edilen tüm veri seti ve bilgilerin analizinden sonra değerlendirme sorularının cevap olabilecek değerlendirmeler yapılmış ve rapora son hali verilmiştir.

Çalışma, değerlendirilen programların amaçlarına uygun olarak uygulandığını ve Ajansın süreç boyunca iyi bir performans gösterdiğini ortaya koymuştur.

Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi Mali Destek Programı'na (HRS) toplam 67 proje başvurusu alınmış; 33 proje desteklenmek üzere seçilmiş; 6 proje sahibinin sözleşmeden feragat etmesi, 3 projenin de fesih olmasına bağlı olarak 24 proje başarıyla tamamlanmıştır.

¹ <http://www.oecd.org/dac/evaluation/daccriteriaforevaluatingdevelopmentassistance.htm>, Erişim Tarihi: 19.01.2022

Program için 12 milyon TL'lik bütçe tahsis edilmiştir. Tamamlanan projelerin sözleşmeye bağlanan bütçesi 10,6 milyon TL, gerçekleşen bütçesi ise 9,5 milyon TL olmuştur. Program bütçesinin yaklaşık %80'inin kullanılmış olması, programın bölgeye daha fazla fayda sağlama potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir.

Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü Mali Destek Programı'na (MER) toplam 25 proje başvurusu alınmış; 12 proje desteklenmek üzere seçilmiş; 6 proje sahibinin sözleşmeden feragat etmesi, 2 projenin fesih olmasına bağlı olarak 4 proje programı başarıyla tamamlanmıştır.

Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü Mali Destek Programı için tahsis edilen bütçe 4 milyon TL olmuştur. Proje uygulama süresi başarıyla sona ermiş projelerin sözleşme kapsamında belirlenen bütçesi 2,04 milyon TL, gerçekleşen bütçesi ise 2,02 milyon TL olmuştur. Program özelinde tahsis edilen bütçenin yaklaşık %50'sinin kullandırılabilmiş olmasının ana gerekçesini, proje uygulama aşamasında fiyatlardaki beklenmedik artışlardan kaynaklanan sözleşmeden feragat ve sözleşme fesih süreçleri oluşturmaktadır.

Havacılık-Raylı Sistemler-Savunma Sanayi (HRS) ve Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü Mali Destek Programı (MER) yararlanıcıları bu etkiler dışında, teknolojik altyapılarını geliştirdiklerini, üretim kabiliyeti ve kalitelerini geliştirdiklerini, üretim kapasitelerini arttırdıklarını, rekabet gücü ve sektördeki pazar paylarını arttırdıklarını belirtmiştir. Ayrıca bazı yararlanıcılar, BEBKA'dan destek almanın kendilerine kamuyla çalışma fırsatı da verdiğini ifade ederken, bazı şirketler teknolojik altyapının geliştirilmesinin ihracat için de bir ön koşul olduğunu ve bu koşulların projeler yolu ile sağlanmasının ihracatı tetiklediğini öne sürmüştür. Yararlanıcı firmaların %40'ı (10 yararlanıcı) proje sonrasında projeye alakalı yeni yatırımlar konusunda somut adımlar attıklarını ifade etmişlerdir.

Performans hedeflerini tamamen gerçekleştirme oranı Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi Mali Destek Programı'nda, diğer programa göre daha yüksek oranda gerçekleşmiştir (%69). %100 oranında ulaşılamamış göstergeler bazında ise göstergelerin çoğunun sonuç göstergesi kapsamında olduğu tespit edilmiştir.

Kar amacı güden işletmelerdeki yararlanıcılarının program performans göstergelerini belirlerken daha ulaşılabilir hedefler ortaya koyduğu görülmektedir. Program yararlanıcıların kurumları özelinde değerlendirme yapıldığında ilgili kurumlarda davranışsal değişimlerin söz konusu olduğu ve proje özelinde teknik bilgi ve kapasitenin arttığı gözlenmiştir. Proje yararlanıcılarının büyük bir kısmı yürüttükleri projeler kapsamında proje bütçeleri dışında finansal kaynak yarattıklarını ve yeni yatırımlar yaptıklarını ifade etmişlerdir.

Yukarıda belirtilen hususlar ve anket çalışmasından elde edilen diğer çıktılar raporun aşağıdaki bölümlerinde ele alınmıştır. Bu çıktılarından hareketle sonuç, değerlendirme ve önerilerin yer aldığı raporun son bölümünde Ajansın gelecekte tasarlayacağı benzer destek programlarına girdi sağlayacağı öngörülmektedir.

İÇİNDEKİLER

YÖNETİCİ ÖZETİ.....	3
İÇİNDEKİLER.....	5
TABLolar.....	7
ŞEKİLLER	7
KISALTMALAR VE TANIMLAR	11
Kisaltmalar	11
Tanımlar	11
1. GİRİŞ	12
2. PROGRAM HAKKINDA GENEL BİLGİLER	13
2.1. Programların Tanım ve Kapsamı.....	13
2.2. Programların Amaç, Öncelik ve Performans Göstergeleri	15
3. PROGRAMLARIN SONUÇLARI	18
3.1. Bütçe Gerçekleşmeleri.....	18
3.2. İstatistikî Bilgiler	19
4. PROGRAMLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	23
4.1. Değerlendirmede Kullanılan Yöntem	23
4.2. Amaç ve Öncelikler Kapsamında Hedeflere Ulaşılma Düzeyi.....	25
4.2.1. Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi Mali Destek Programı	25
4.2.2. Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü Mali Destek Programı	29
4.3. Değerlendirme Kriterleri Kapsamında Programın İncelenmesi	31
4.3.1. İlgililik	31
4.3.1.1. Programların Bölgesel ve Ulusal Politikalar ile Uyumı	31
4.3.1.2. Yararlanıcıların Programlara Başvurma Nedenleri	35
4.3.1.3. Programların Bölge Koşullarına ve Yararlanıcı İhtiyaçlarına Uygunluğu	36
4.3.2. Etkinlik.....	37
4.3.2.1. Yararlanıcıların Programlardan Haberdar Olma Yolları.....	37

4.3.2.2. Yararlanıcıların Programları Finansal Olarak Değerlendirmeleri.....	39
4.3.2.3. Yararlanıcıların Program Başvuru Süreçlerine Dair Görüşleri	40
4.3.2.4. Yararlanıcıların Proje Uygulama Süreçlerine Dair Görüşleri	45
4.3.3. Etkililik	51
4.3.3.1. Performans Göstergelerine ve Proje Hedeflerine Ulaşılma Düzeyi.....	51
4.3.3.2. Ankete Verilen Cevaplara Göre Proje Çıktıları.....	54
4.3.4. Etki	57
4.3.5. Sürdürülebilirlik	63
5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER	64
KAYNAKÇA	70

TABLolar

Tablo 1. Programlar Bazında Yararlanıcı Kuruluş Başına Destek Miktarları	13
Tablo 2. Program Bütçeleri ve Gerçekleşen Hibe Ödemeleri.....	19
Tablo 3. Programlar Bazında Başvuru ve Tamamlanan Proje Sayıları	20
Tablo 4. Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi Mali Destek Programı Ulaşılan Hedeflerde Yararlanıcıların Başarı Düzeyi	26
Tablo 5. Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi Mali Destek Programı Ulaşılamayan Hedeflerde Yararlanıcıların Başarı Düzeyi.....	28
Tablo 6. Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi Mali Destek Programı Hedef Olarak Gösterilmemesine Rağmen Firmalar Tarafından Gerçekleştirilen Göstergeler	29
Tablo 7. Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü Mali Destek Programı Göstergelere Göre Ulaşılan Hedeflerde Yararlanıcıların Başarı Düzeyi	30
Tablo 8. Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü Mali Destek Programı Göstergelere Göre Ulaşılamayan Hedeflerde Yararlanıcıların Başarı Düzeyi	30

ŞEKİLLER

Şekil 1. Mali Destek Programlarının Bütçeleri (milyon TL).....	12
Şekil 2. Mali Destek Programlarının Süreleri (ay)	14
Şekil 3. Program Bütçeleri ve Gerçekleşen Hibe Ödemeleri	19
Şekil 4. Programlar Bazında Başvuru ve Tamamlanan Proje Sayıları	20
Şekil 5. Mali Destek Programlarına Başvuran ve Yararlanıcı Kurumların İller Bazında Dağılımı, n=92	21
Şekil 6. Programlar Bazında Başvuran ve Yararlanıcı Kurumların İlleri, n=92.....	22
Şekil 7. Mali Destek Programı Yararlanıcılarının Sektörleri, n=25.....	22
Şekil 8. BEBKA Mali Destek Programları Değerlendirme Süreci	23
Şekil 9. Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi Mali Destek Programı ile Ulusal ve Bölgesel Planların İlgisi	32
Şekil 10. Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü Mali Destek Programı ile Ulusal ve Bölgesel Planların İlgisi.....	34

Şekil 11. Yararlanıcıların proje fikirlerinin ortaya çıkma gerekçeleri, n=25	35
Şekil 12. Yararlanıcıların programın bölge koşullarına ve firmanın ihtiyaçlarına uygunluğu konusundaki görüşleri, n=25.....	36
Şekil 13. Yararlanıcıların program ilanından önce proje fikirlerinin olup olmadığı hakkındaki görüşleri, n=25	36
Şekil 14. Tüm Mali Destek Programı Yararlanıcılarının Programlardan Haberdar Olma Yolları, n=25.....	37
Şekil 15. Havacılık- Raylı Sistemler- Savunma Sanayi MDP Yararlanıcılarının Programlardan Haberdar Olma Yolları, n=22.....	38
Şekil 16. Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü MDP Yararlanıcılarının Programlardan Haberdar Olma Yolları, n=3	38
Şekil 17. Mali Destek Programı Yararlanıcılarının Programları Finansal Olarak Değerlendirmeleri, n=24.....	39
Şekil 18. Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi MDP Yararlanıcılarının Programları Finansal Olarak Değerlendirmeleri, n=21.....	39
Şekil 19. Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü MDP Yararlanıcılarının Programları Finansal Olarak Değerlendirmeleri, n=3	40
Şekil 20. Yararlanıcıların Programların Başvuru Rehberi ve Eklerinin Açık ve Anlaşılır Olmasına İlişkin Görüşleri, n=25	40
Şekil 21. Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi MDP Yararlanıcıların Programların Başvuru Rehberi ve Eklerinin Açık ve Anlaşılır Olmasına İlişkin Görüşleri, n=22.....	41
Şekil 22. Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü MDP Yararlanıcıların Programların Başvuru Rehberi ve Eklerinin Açık ve Anlaşılır Olmasına İlişkin Görüşleri, n=3	41
Şekil 23. Yararlanıcıların Programların Başvuru Süresinin Yeterliliğine İlişkin Görüşleri, n=25;22;3	42
Şekil 24. Yararlanıcıların Programların Uygulama Süresinin Yeterliliğine İlişkin Görüşleri, n=25;22;3.....	42
Şekil 25. Yararlanıcıların Başvuru ve Sözleşme İçin İstenen Bilgi ve Belgelerin Gerekliliği/ Kapsamı/ İçeriğinin Uygunluğuna İlişkin Görüşleri, n=25	42
Şekil 26. Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi MDP Yararlanıcıların Başvuru ve Sözleşme İçin İstenen Bilgi ve Belgelerin Gerekliliği/ Kapsamı/ İçeriğinin Uygunluğuna İlişkin Görüşleri, n=22.....	43

Şekil 27. Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü MDP Yararlanıcıların Başvuru ve Sözleşme İçin İstenen Bilgi ve Belgelerin Gerekliliği/ Kapsamı/ İçeriğinin Uygunluğuna İlişkin Görüşleri, n=3	43
Şekil 28. Yararlanıcıların Başvuru Sürecinde Danışmanlık Desteği Alıp Almadıkları, n=25;22;3	44
Şekil 29. Yararlanıcıların Başvuru Sürecinde Ajans Uzmanlarından Aldıkları Desteği Yeterli Görüp Görmedikleri, n=25	44
Şekil 30. Yararlanıcıların Proje Uygulama Sürecinde En Fazla Zorluk Yaşadıkları Konular, n=25	46
Şekil 31. Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi MDP Yararlanıcıların Proje Uygulama Sürecinde En Fazla Zorluk Yaşadıkları Konular, n=22	46
Şekil 32. Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü MDP Yararlanıcıların Proje Uygulama Sürecinde En Fazla Zorluk Yaşadıkları Konular, n=3	47
Şekil 33. Yararlanıcıların Proje Eş Finansmanlarını Nasıl Karşıladıkları, n=24;20;4	47
Şekil 34. Yararlanıcıların Proje Uygulama Sürecinde Danışmanlık Desteği Alıp Almadıkları, n=25;22;3	48
Şekil 35. Yararlanıcıların Proje Uygulama Sürecinde Ajans Uzmanlarından Aldıkları Desteği Yeterli Görüp Görmedikleri, n=24	48
Şekil 36. Yararlanıcıların Proje uygulama aşamasında talep edilen belgelerin gerekliliği/ kapsamı/ içeriği hakkındaki görüşleri, n=25	49
Şekil 37. Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi MDP Yararlanıcıların Proje uygulama aşamasında talep edilen belgelerin gerekliliği/ kapsamı/ içeriği hakkındaki görüşleri, n=22	49
Şekil 38. Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü MDP Yararlanıcıların Proje uygulama aşamasında talep edilen belgelerin gerekliliği/kapsamı/içeriği hakkındaki görüşleri, n=3	50
Şekil 39. Yararlanıcıların Proje Uygulama Dönemindeki Takvime Uyum ve Süreç Etkinliği Açısından Kendilerini Değerlendirmesi, n=25;22;3	50
Şekil 40. Yararlanıcıların Performans Göstergelerine Ulaşma Düzeyleri	52
Şekil 41. Performans Göstergeleri Bazında Yararlanıcıların Başarı Düzeyi	53
Şekil 42. Yararlanıcılarının Katma Değerli Ürünlere Yönelik Başarı Düzeyleri	54
Şekil 43. Endüstriyel Tasarım, Faydalı Model, Marka, Patent Başvuru ve Tescil Sayıları	54
Şekil 44. Ankete Katılan Yararlanıcıların Proje Çıktıları, n=25	55

Şekil 45. Personel İstihdam Eden Yararlanıcıların Sayısı, n=25.....	56
Şekil 46. Ankete Katılan Yararlanıcıların Kurulan/Geliştirilen Kullanım Alanlarına İlişkin Proje Çıktıları, n=25.....	56
Şekil 47. Ankete Katılan Yararlanıcıların Proje Kapsamında Aldıkları Sertifika ve Belgeler, n=8	57
Şekil 48. Tüm Mali Destek Programı Yararlanıcılarında Projeler Sayesinde Ortaya Çıkan Davranışsal Değişiklikler, n=25	58
Şekil 49. Tüm Mali Destek Programı Yararlanıcılarının Projeler Sayesinde Attıkları İlave Adımlar, n=25	59
Şekil 50. Mali Destek Programı Bazında Yararlanıcılarının Projeler Sayesinde Attıkları İlave Adımlar, (Mermer ve Doğaltaş n=3, HRS n=22).....	59
Şekil 51. Yararlanıcıların Yıllara Göre Ortalama Satış, İhracat ve Karları, milyon TL, (Toplam satış n=23, ihracat n=21 ve kar n=20)	61
Şekil 52. Mali Destek Programlarının Yeni Pazar, Müşteri ve İthalat- İhracata etkileri	62
Şekil 53. Projelerin firmalarca yaşanan sorunların çözümüne ve ihtiyaçların karşılanmasına katkısı	63
Şekil 54. Projemizin etkileri uzun vadede devam eder.....	63
Şekil 55. Projemiz bölgedeki diğer sektör paydaşlarına örnek oldu ve onları motive etti.....	64

KISALTMALAR VE TANIMLAR

Kısaltmalar

AB	: Avrupa Birliği
Ar-Ge	: Araştırma Geliştirme
BEBKA	: Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı
HRS	: Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi Mali Destek Programı
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
MDP	: Mali Destek Programı
MER	: Bilecik Mermer ve Doğaltaş Mali Destek Programı
KAYS	: Kalkınma Ajansları Yönetim Sistemi
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (Organization for Economic Co-operation and Development)
OSB	: Organize Sanayi Bölgesi

Tanımlar

Artımsallık: Kamu müdahalesine yönelik ve yararlanıcıların gerçekleştirmek istediği bir faaliyetin/projenin kamu müdahalesi olmaksızın gerçekleştirilip gerçekleştirilemeyeceğini ifade eder.

Birincil veri: Değerlendirmeyi gerçekleştirmek için çalışmayı yürüten uzmanlar tarafından doğrudan sahada toplanan verileri ifade eder.

Çıktı artımsallığı: Program kapsamında verilen desteğin, yararlanıcıların çıktı göstergelerine olan etkisini ifade eder.

Davranışsal artımsallık: Kamu desteğinin projenin temasıyla ilgili olarak proje yararlanıcısının davranışında ve stratejisinde oluşturduğu farkı ifade eder.

Girdi artımsallığı: Program kapsamında verilen desteğin, yararlanıcının kendisi tarafından finanse edilen desteğe ilişkin harcamalar üzerindeki etkisini ifade eder.

İkincil veri: Farklı kaynaklardan bir araya getirilmiş veri kümelerinin destek programlarının değerlendirmek üzere kullanılmasını ifade eder.

Müdahale mantığı: Program tasarımı için gerekli tüm boyutların analiz edilmesini ve yönetilmesini sağlayan, program izleme ve değerlendirme süreçlerinde yol gösterici olan modeldir.

Program: Bir politikanın yürütülmesi adına oluşturulmuş fonksiyonel aracı temsil eder.

Program değerlendirme: Kamu kurumları tarafından uygulanan programlarla başlangıçta belirlenen önceliklere ulaşmada ilerleme sağlanıp sağlanmadığını ve beklenen sonuçların ve etkilerin oluşturulup oluşturulmadığını belirlemek ve bunlara dayanarak yargıya varmak için yapılan çalışmaları kapsar.

Proje artımsallığı: Verilen mali desteğin yararlanıcının yürüttüğü proje kapsamındaki etkileri ele alır.

Taşıma etkisi (spillover effect): Program kapsamındaki müdahale sonucu oluşan olumlu katkıların, hedef kitlenin yanı sıra diğer işletmeleri ve toplumun diğer kesimlerinde oluşturduğu etkiyi ifade etmektedir.

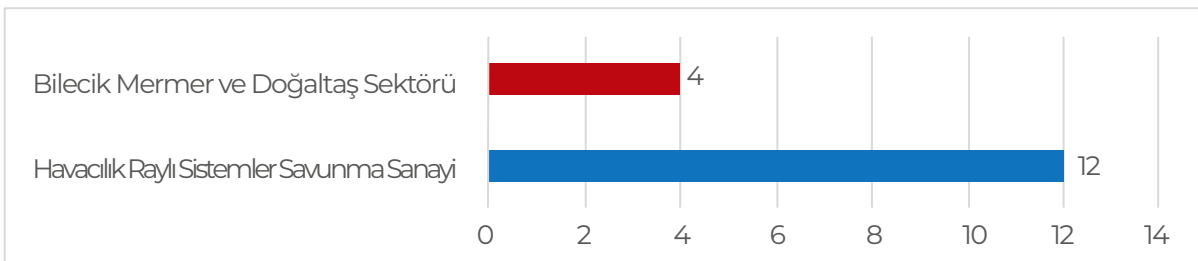
1. GİRİŞ

BEBKA, faaliyetlerini yürüttüğü TR41 bölgesinde, bölge planındaki öncelikler doğrultusunda, kâr amacı güden kurumlara yönelik olarak 2016 yılında toplam 16 milyon TL bütçeli iki proje teklif çağrısına çıkmıştır (Şekil 1).

Ajans tarafından hazırlanan “TR41 Bölgesi Raylı Sistemler Sektörü Raporu”, saha çalışmaları sonucunda elde edilen bilgiler, bölgesel ve makro ölçekli planlarda yer alan amaç ve hedefler doğrultusunda sistematik bir şekilde değerlendirilmiş ve BEBKA, 2016 yılında Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi Mali Destek Programı’nı hazırlamıştır. Bu destek programının amacı aynı zamanda 10. Kalkınma Planı’nın da temel hedefleri arasında yer alan ve “başta bölgemiz olmak üzere ülkemizde havacılık, raylı sistemler ve savunma sanayi sektörlerinde daha yüksek katma değer yaratan, teknoloji üretebilen ve kullanabilen, çevreye duyarlılığı ön planda tutan, becerilerini sürekli geliştirebilen, ulusal ve uluslararası talebe cevap verebilen, rekabet gücünü sürekli yükseltebilen, girdi tedarikinde etkinliğin sağlanarak yatırım ve ara mallarında ithalat bağımlılığının azaltıldığı sektörel dönüşüm süreçlerini hızlandırmak” olarak belirlenmiştir.

Bilecik ilinde önde gelen faaliyet alanları arasında yer alan doğaltaş sektörünün gelişimine katkı sağlayacak, sektörün daha yüksek katma değerli dönüşümüne kaynaklık edecek ve ihracat düzeyini yükseltecek çalışmalar, ilin sosyoekonomik gelişmişlik düzeyinin gelişmesinde önemli bir paya sahiptir. Yapılan saha çalışmalarının yanısıra Ajans tarafından hazırlanan “Bilecik Mermer Sektörü Raporu” kapsamında yapılan analiz ve öncelik çalışmaları kapsamında BEBKA, 2016 yılında Bilecik ili özelinde “Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü Mali Destek Programı”nı hazırlamıştır. Başta mermer ve granit olmak üzere, il bünyesinde işlemesi yapılan doğaltaş ürünlerinin katma değerinin artırılarak işletmelerin rekabet gücünün yükseltilmesini amaçlayan bu destek programı temel olarak doğaltaşın işlenmesi süreçlerindeki verimliliğin artırılması, teknolojik altyapının geliştirilmesi, geri dönüşüm faaliyetleri ve endüstriyel simbiyoz çalışmalarını, işgücünün niteliğinin geliştirilmesine yönelik faaliyetleri ele almaktadır.

Şekil 1.Mali Destek Programlarının Bütçeleri (milyon TL)

Kaynak: Mali Destek Programları Başvuru Rehberleri, BEBKA

Yukarıda belirtilen programların değerlendirilmesi ve etki değerlendirmesine ilişkin gerçekleştirilen bu çalışma, esas olarak bölge planlarında öngörülen amaç ve hedeflere ne ölçüde ulaşıldığını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Çalışma aynı zamanda kalkınma ajanslarının proje ve faaliyetlerine destek verilmesine ilişkin yönetmeliğin gerektirdiği ölçüde programların etki ve sonuçlarını ortaya koymayı da amaçlamaktadır.

Bu raporun ilk bölümünde kısaltmalar ve tanımlar, takip eden bölümlerinde yönetici özeti, birinci bölümünde giriş, ikinci bölümünde program hakkında genel bilgiler, üçüncü bölümünde destek verilen programlara ilişkin programların tanımı ve kapsamı ile amaç, öncelik ve performans göstergelerinin yer aldığı bilgiler bulunmaktadır. Dördüncü bölümde destek verilen programların gerçekleşen bütçe oranları, proje başvuru ve sözleşme süreçleri ile proje uygulama süreçleri sona eren projelere yönelik sayısal verileri yer verilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise elde edilen tüm çıktıların analiz edilmesi sonucu Ajans tarafından verilen desteklerin etki ve verimliliklerinin artırılmasına ilişkin öneriler sunulmuştur.

2. PROGRAM HAKKINDA GENEL BİLGİLER

2.1. Programların Tanım ve Kapsamı

Programlara İlişkin Uygun Başvuru Sahipleri

Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi Mali Destek Programı ve Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü Mali Destek Programı, bölgede faaliyet gösteren kâr amacı güden kuruluşlar için tasarlanmıştır. Bu programlar için uygun olan başvuru sahipleri aşağıda belirtilmiştir:

Tüm işletmeler

- Limited Şirketler
- Anonim Şirketler
- Komandit Şirketler
- Kolektif Şirketler
- Şahıs İşletmeleri
- Kar Amacı Güden Kooperatifler

Destek Miktar ve Oranları

Mali Destek Programlarının proje özelinde belirlenen minimum ve maksimum destek tutarları Tablo 1'de sunulmuştur. Bu değerler dışındaki destek taleplerini içeren proje teklifleri değerlendirmeye alınmamıştır. Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi Mali Destek Programı ile Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü Mali Destek Programlarında proje yararlanıcısı özelinde verilen destek oranı proje bütçesi en az %25, en fazla %50 olarak belirlenmiştir. Proje bütçesinin geri kalan bölümünün yararlanıcılar tarafından eş finansman olarak sağlanması öngörülmüş; aynı katkılar, eş finansman olarak kabul edilmemiştir.

Tablo 1. Programlar Bazında Yararlanıcı Kuruluş Başına Destek Miktarları

Program	Destek miktarı (TL)
Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi	50.000 TL - 600.000 TL

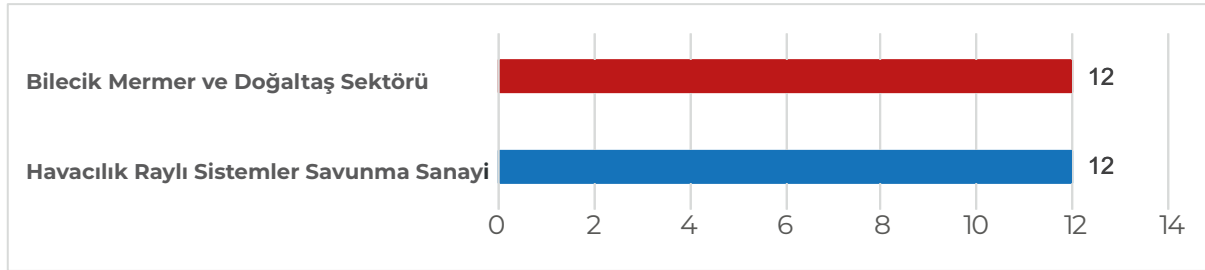
Program	Destek miktarı (TL)
Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü	50.000 TL - 600.000 TL

Kaynak: Program Başvuru Rehberleri, BEBKA

Proje Süreleri

Desteklenen projelerin azami süreleri 12 ay olarak belirlenmiştir (Şekil 2).

Şekil 2.Mali Destek Programlarının Süreleri (ay)

Kaynak: Program Başvuru Rehberleri, BEBKA

Proje Değerlendirme ve Seçim Süreci

Programların son başvuru tarihi 2 Mayıs 2016, değerlendirme sonuçlarının duyurulma tarihi ise 27 Ekim 2016 olarak belirlenmiştir. Ajansa sunulan projeler, “Ön İnceleme” ve “Teknik ve Mali değerlendirme” olmak üzere iki aşamada değerlendirilmiştir. Ön inceleme sürecinde projeler idari koşullar ve uygunluk kriterleri açısından ele alınmış, teknik ve mali değerlendirme aşamasında ise her proje en az iki bağımsız değerlendirici tarafından belirlenen kriterlere göre önceden değerlendirilmiş; sonrasında ise değerlendirme komitesi tarafından değerlendirilmiştir. 2016 yılı mali destek programlarının değerlendirilmesi süreci “Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği”ne uygun olarak tamamlanmış ve desteğe uygun projeler belirlenmiştir. Mali desteğe uygun projeler gerçekleştirilen Yönetim Kurulu toplantısında onaylanmıştır.

Desteklenecek projelerin seçimi, aşağıda belirtilen hususlar çerçevesinde gerçekleştirilmiştir:

- Mali Kapasite ve İşletme Kapasitesi
- İlgililik
- Faaliyetler ve Yöntem
- Sürdürülebilirlik
- Bütçe ve maliyet etkinliği

Bir projenin Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi Mali Destek Programı kapsamında desteklenebilmesi için toplam değerlendirme puanının 100 üzerinden en az 65; mali ve işletme kapasitesi puanının 25 üzerinden en az 15 ve ilgililik puanının 30 üzerinden en az 20 olması öngörülmüştür.

Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü Mali Destek Programı kapsamında desteklenebilmesi için ise toplam değerlendirme puanının 100 üzerinden en az 65; mali ve işletme kapasitesi puanı ile ilgililik puanının 25 üzerinden en az 12 olması öngörülmüştür.

Destek Süreci

Kâr amacı güden yararlanıcıların tümünden, sözleşmede öngörülen toplam destek miktarının %40'ı kadar teminat alınması şartı getirilmiştir. Teminatın alınmasının ardından, destek miktarının %40'ı, yararlanıcının risk değerlendirmesinin olumlu sonuçlanması halinde ön ödeme olarak sağlanmıştır. Ön ödeme sonrasında yapılan diğer ödemeler ise hak ediş esasına göre gerçekleştirilmiştir. Buna göre, ön ödeme tutarının ve aynı oranda sağlanan eş finansman tutarının usulüne uygun harcadığını gösteren belgelerin ara/nihai raporlarla birlikte Ajansa sunulmasının ve ilgili raporların Ajans tarafından incelenip onaylanmasının ardından (sözleşmede aksi belirtilmediği takdirde), ara ödemede destek miktarının %40'ı ve son ödemede ise %20'si yararlanıcının banka hesabına sırayla 40 ve 60 gün içerisinde aktarılmıştır.

2.2. Programların Amaç, Öncelik ve Performans Göstergeleri

Değerlendirmeye konu programların amaçları ve öncelikleri başvuru rehberlerinden, performans göstergeleri ise program başvuru rehberleri ve Ajansın periyodik olarak kayıt altına aldığı proje uygulama sürecinde elde edilen verilerden hareketle aşağıda özetlenmektedir.

Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi Mali Destek Programı

Programın genel amacı, "Havacılık, raylı sistemler ve savunma sanayi sektörlerindeki işletmelerin üretim altyapılarının ve kabiliyetlerinin geliştirilmesi ile yüksek katma değerli sektörlerin rekabet güçlerinin artırılması" olarak belirlenmiştir.

Programda ele alınan öncelik alanları aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

1. TR41 Bölgesinde havacılık, raylı sistemler ve savunma sanayi sektörlerinde rekabet gücünü artırmaya yönelik teknolojik altyapının, kurumsal kapasitenin, üretim kabiliyeti ve kalitesinin geliştirilmesi
2. TR41 Bölgesinde havacılık, raylı sistemler ve savunma sanayi sektörlerinde işgücü niteliklerinin geliştirilmesi
3. TR41 Bölgesinde havacılık, raylı sistemler ve savunma sanayi sektörlerindeki firmaların ve ürünlerinin tanıtımı ile ihracat kapasitelerinin artırılması

Programın performans göstergeleri ise şu şekildedir:

- Toplam Üretim Değeri,
- Yurt İçi Satış Tutarı,
- Yurt Dışı Satış Tutarı,
- Sürekli İstihdam,
- Geçici İstihdam,
- Ar-Ge Harcamaları,
- Müşteri Sayısı,
- Ürün Çeşidi Sayısı,
- Yenilikçi Ürün Çeşidi Sayısı,
- İhracat Yapılan Ülke Sayısı,
- İthal Makine Sayısı,
- Üretim Hattı Sayısı,
- Yerli Makine Harcamaları

- Yerli Makine Harcamaları,
- İthal Makine Harcamaları,
- Yurtdışı Müşteri Sayısı,
- Düzenlenen Sergi, Fuar Sayısı,
- Katılım Sağlanan Seminer, Toplantı, Konferans, Çalıştay vs. Sayısı,
- Patent Başvuru Sayısı,
- Patent Tescil Sayısı,
- Marka Başvuru Sayısı,
- Marka Tescil Sayısı,
- Faydalı Model Başvuru Sayısı,
- Faydalı Model Tescil Sayısı,
- Endüstriyel Tasarım Başvuru Sayısı,
- Endüstriyel Tasarım Tescil Sayısı,
- Danışmanlık Faaliyetlerine Yapılan Toplam Harcamalar,
- Danışmanlık Faaliyetlerinden Faydalanan Kişi Sayısı,
- Coğrafi İşaret Başvuru Sayısı,
- Coğrafi İşaret Tescil Sayısı,
- Alınan Sertifika Sayısı,
- Nihai Ürün İhracatı İçindeki İthal Edilen Ara Mal Tutarı,
- Su Tüketim Miktarı,
- Kurulan/Geliştirilen Ar-Ge/Ür-Ge Merkezi Sayısı,
- Elektrik Tüketim Miktarı,
- Doğalgaz Tüketim Miktarı,
- Eğitim Harcamaları,
- Geri Dönüşüm Teknolojilerine Yapılan Yatırım Tutarı,
- Çevre Mevzuatına Uygun Tesis Sayısı,
- Geliştirilen Prototip Ürün Sayısı,
- Ortaklık Kurulan/İşbirliği Yapılan Kurum/Kuruluş/İşletme Sayısı,
- Kurulan/Geliştirilen İşbirliğine Katılan Kurum/Kuruluş/İşletme Sayısı,
- Ticarileştirmeye Yönelik Analiz Sayısı,
- Kurulan/Geliştirilen Ortak Kullanım Alanı Sayısı,
- Kurulan/Geliştirilen Ortak Kullanım Alanından Faydalanan Kurum/Kuruluş/İşletme Sayısı,
- Kurulan/Geliştirilen Ar-Ge/Ür-Ge Merkezlerinden Faydalanan Kurum/Kuruluş/İşletme Sayısı,
- Kurulan/Geliştirilen Rekabet Öncesi Araştırma İşbirliği Sayısı,
- Eğitime Katılan Kişi Sayısı,
- Yenilenebilir Enerji Kaynaklı Elektrik Üretim Kapasitesi,
- Yenilenebilir enerji kaynaklarıyla üretilen yıllık elektrik enerjisi,
- Tesis edilen güneş enerjisi sisteminin kurulu gücü,
- Enerji verimliliği teknolojileri ile ilgili yatırım tutarı,
- Isı geri kazanım teknolojileri ile ilgili yatırım tutarı,
- Tasarruf edilen elektrik enerjisi miktarı,
- Eğitim Sayısı,
- Eğitim Süresi, Uluslararası Geçerliliğe Sahip Sertifikasyonla Belgelendirilmiş Eğitim Sayısı,
- Uluslararası Akreditasyonu Sağlanan Tesisi Sayısı,
- Geliştirilen Yenilikçi Hizmet/Model/Uygulama Sayısı,

- Erişim Sağlanan Yeni Pazar Sayısı,
- Kurumsal Kimlik ve Görünürlük Çalışmaları Sayısı.

Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü Mali Destek Programı

Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü Mali Destek Programı'nın genel amacı "Bilecik ilinde doğaltaş sektöründe faaliyet göstermekte olan işletmelerin ürünlerinin işlenmesi, enerji sarfiyatlarının düşürülmesi, katma değeri yüksek yenilikçi ürünlerin tasarlanması ve üretilmesi yoluyla rekabet güçlerinin artırılmasıdır" olarak belirlenmiştir.

Programın öncelikleri ise şu şekildedir:

- Bilecik ilinde başta mermer ve granit olmak üzere, doğaltaş ürünlerinin işlenmesindeki verimliliğin artırılması; teknolojik ve kurumsal altyapının geliştirilmesi
- Doğaltaş sektöründe enerji ve kaynak verimliliğinin artırılması, yenilebilir enerji kaynaklarının kullanımının yaygınlaşması, atık değerlendirme, geri kazanım ve endüstriyel simbiyoz çalışmalarının gerçekleştirilmesi
- Doğaltaş sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin insan kaynaklarının geliştirilmesi
- Doğaltaş ürünlerinin ihracatının artırılması, sektörde markalaşmanın sağlanması ve yurtdışı pazar olanaklarının geliştirilmesi

Programın performans göstergeleri ise şu şekildedir:

- İthal Makine Sayısı,
- Üretim Hattı Sayısı,
- Yeni Makine Harcamaları,
- Yerli Makine Harcamaları,
- İthal Makine Harcamaları,
- Müşteri Sayısı,
- Yurtdışı Müşteri Sayısı,
- İhracat Yapılan Ülke Sayısı,
- Ürün Çeşidi Sayısı,
- Yenilikçi Ürün Çeşidi Sayısı,
- Katılım Sağlanan Seminer, Toplantı, Konferans, Çalıştay vs. Sayısı,
- Patent Başvuru Sayısı,
- Patent Tescil Sayısı,
- Marka Başvuru Sayısı,
- Marka Tescil Sayısı,
- Faydalı Model Başvuru Sayısı,
- Açık Alan Büyüklüğü,
- Faydalı Model Tescil Sayısı,
- Endüstriyel Tasarım Başvuru Sayısı,
- Kapalı Alan Büyüklüğü,
- Endüstriyel Tasarım Tescil Sayısı,
- Kapasite Artırmaya Yönelik İnşaat Harcamaları,
- Danışmanlık Faaliyetlerine Yapılan Toplam Harcamalar,
- Danışmanlık Faaliyetlerinden Faydalanan Kişi Sayısı,
- Coğrafi İşaret Başvuru Sayısı,
- Coğrafi İşaret Tescil Sayısı,

- Alınan Sertifika Sayısı,
- Nihai Ürün İhracatı İçindeki İthal Edilen Ara Mal Tutarı,
- Su Tüketim Miktarı,
- Elektrik Tüketim Miktarı,
- Kurulan/Geliştirilen Ar-Ge/Ür-Ge Merkezi Sayısı,
- Kurulan/Geliştirilen Laboratuvar Sayısı,
- Eğitim Harcamaları,
- Geliştirilen Prototip Ürün Sayısı,
- Çevre Mevzuatına Uygun Tesis Sayısı,
- Geri Dönüşüm Teknolojilerine Yapılan Yatırım Tutarı,
- Ortaklık Kurulan/İşbirliği Yapılan Kurum/Kuruluş/İşletme Sayısı,
- Kurulan/Geliştirilen İşbirliğine Katılan Kurum/Kuruluş/İşletme Sayısı,
- Ticarileştirmeye Yönelik Analiz Sayısı,
- Kurulan/Geliştirilen Rekabet Öncesi Araştırma İşbirliği Sayısı,
- Toplam Üretim Değeri,
- Yurt İçi Satış Tutarı,
- Yurt Dışı Satış Tutarı,
- Sürekli İstihdam,
- Geçici İstihdam,
- Ar-Ge Harcamaları,
- Atıktan Elde Edilen Ürün Miktarı,
- Eğitim Sayısı,
- Eğitim Süresi,

3. PROGRAMLARIN SONUÇLARI

3.1. Bütçe Gerçekleşmeleri

Mali Destek Programlarının toplam bütçesi 16 milyon TL olup, hibe talep eden 45 proje desteklenmeye hak kazanmıştır. Feragat, fesih ve yasal süreçle birlikte eksilmeler sonucu 28 proje başarı ile tamamlanmıştır. Bu projelerin başvuru formlarında Ajanstan talep edilen hibe miktarının toplam 12.690.897,75 TL olduğu görülmektedir (Tablo 2).

Projelerini tamamlamış yararlanıcıların sözleşmelerindeki hibe miktarının çok büyük kısmını (%91) kullanabildiği görülmektedir. Gerçekleşen destek tutarı ise programların toplam bütçesinin %72'si oranındadır (11.593.103,8 TL).

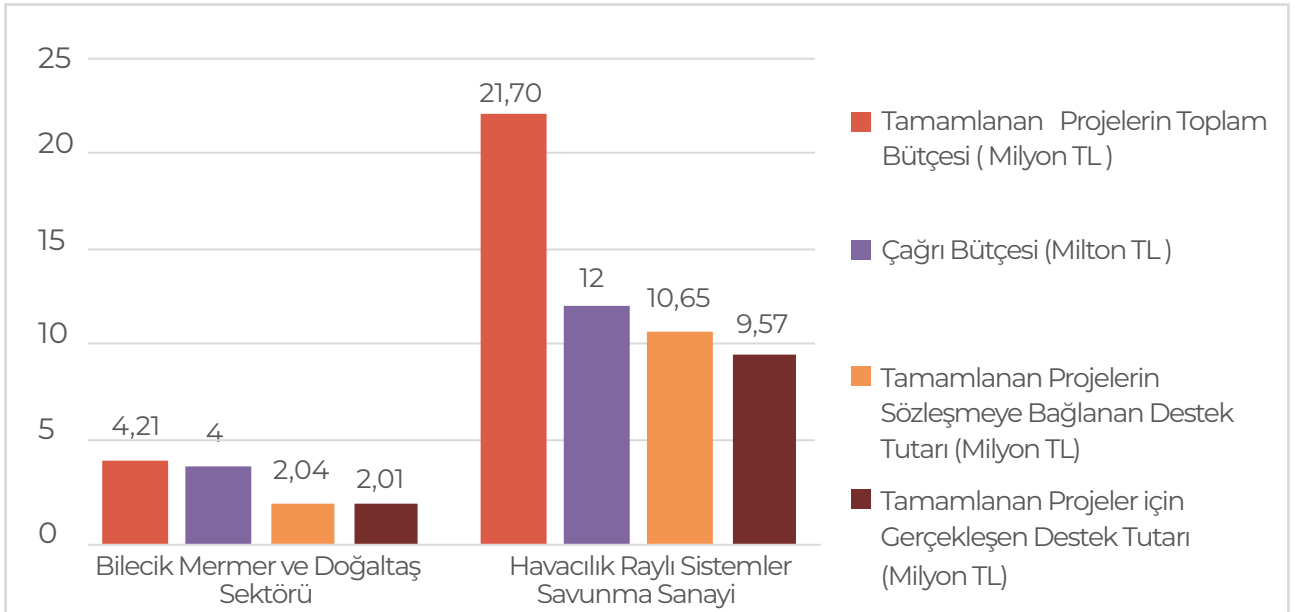
Programlar bazında bütçe kullandırma oranları farklılık göstermektedir. Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi Mali Destek Programı'nda programa ayrılan bütçenin %80'i yararlanıcılara kullandırılırken (9.574.721,09 TL), Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü Mali Destek Programı'nda %94'ü (2.018.382,71 TL) kullanılabilmektedir.

Tablo 2. Program Bütçeleri ve Gerçekleşen Hibe Ödemeleri

Mali Destek Programı	Program Destek Tutarı(TL)	Tamamlanan Projelerin Toplam Bütçesi (TL)	Tamamlanan Projelerin Sözleşmeye Bağlanan Destek Tutarı (TL)	Tamamlanan Projeler için Gerçekleşen Destek Tutarı (TL)
Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi	12.000.000,00	21.782.930,44	10.650.117,70	9.574.721,09
Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü	4.000.000,00	4.212.790,00	2.040.780,05	2.018.382,71
TOPLAM	16.000.000,00	25.995.720,44	12.690.897,75	11.593.103,8

Kaynak: Program İzleme Verileri, BEBKA

Şekil 3. Program Bütçeleri ve Gerçekleşen Hibe Ödemeleri

Kaynak: Program İzleme Verileri, BEBKA

3.2. İstatistikî Bilgiler

Programlara toplam 92 proje başvurmuş; bunların %49'u teknik ve mali değerlendirmede başarılı bulunarak 45 proje desteklenmeye hak kazanmıştır. Desteklenmesine karar verilen projelerin %27'si (toplam 12 proje) çeşitli sebeplerden dolayı Ajansla sözleşme imzalamaktan feragat etmiş; dolayısıyla 33 proje için hibe desteği verilmeye başlanmıştır. Desteklenen projelerin %15'inin (5 proje) sözleşmesi, çeşitli nedenlerle feshedilmiş ya da yasal sürece girmiştir. Dolayısıyla desteklenmeye hak kazanan projelerin %85'i (28 proje), toplam başvuran projelerin ise %30'u, Mali Destek Programları kapsamında yürütülerek başarıyla tamamlanmıştır.

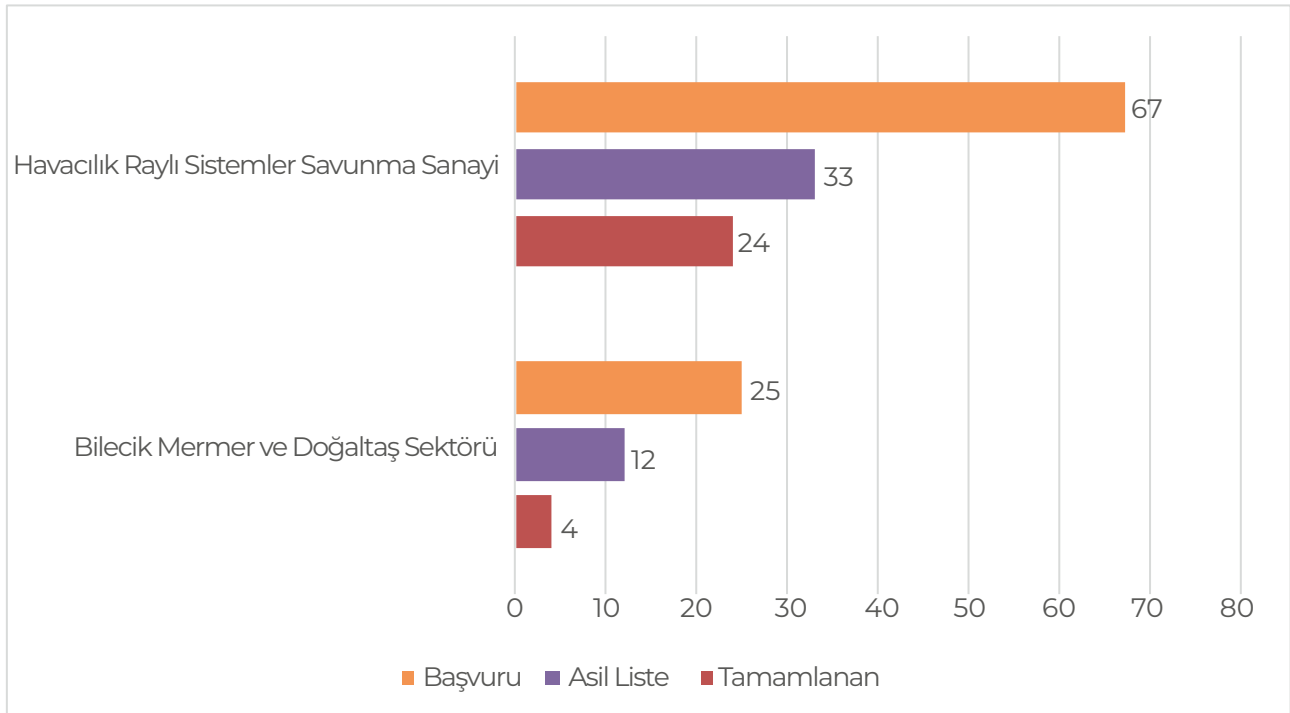
Tablo 3. Programlar Bazında Başvuru ve Tamamlanan Proje Sayıları

Mali Destek Programı	Başvuru	Asil Liste	Feragat	Fesih	Kapanışı yapılmayan	Tamamlanan
Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi	67	33	6	3	-	24
Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü	25	12	6	2	-	4
TOPLAM	92	45	12	5	-	28

Kaynak: Program İzleme Verileri, BEBKA

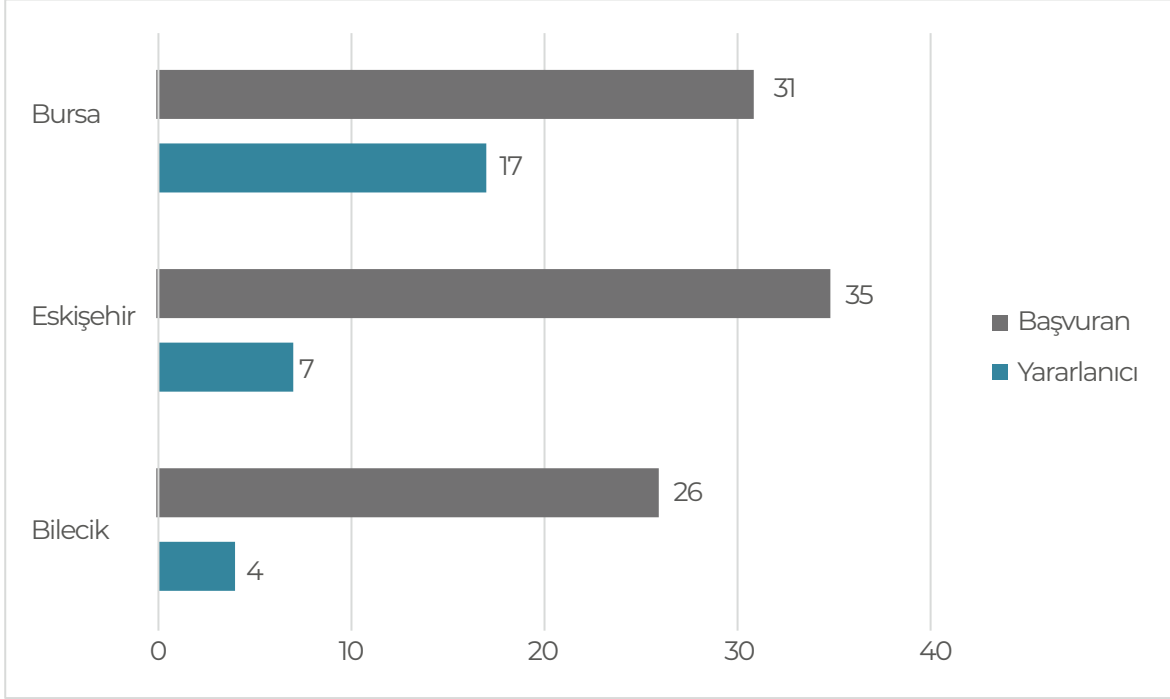
Programlar bazında ele alındığında, Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi Mali Destek Programı'nda başvuran projelerin yaklaşık yarısı desteklenmeye hak kazanmıştır (%49). Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü Mali Destek Programında da benzer şekilde proje başvurularının %48'i desteklenmek üzere seçilmiştir.

Sözleşmeden feragat edilen veya fesih edilen proje oranının Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü Mali Destek Programı'nda yüksek olduğu görülmektedir. Bu programda, asil listeye alınan projelerin %67'si (8 proje) fiyatlar düzeyindeki beklenmedik artışlardan kaynaklı nedenlerle tamamlanamamıştır. Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi programında bu nedenlerle tamamlanamayan projelerin oranı %27'dir.

Şekil 4. Programlar Bazında Başvuru ve Tamamlanan Proje Sayıları**Kaynak: Program İzleme Verileri, BEBKA**

Programlara başvuran ve destekten yararlanan kurumların illerine bakıldığında, yapılan 92 proje başvurusunun 35'inin Eskişehir, 31'inin Bursa, 26'sının Bilecik'ten olduğu görülmektedir (sırasıyla %38 %34 ve %28) (Şekil 5). Destek almaya hak kazanan 28 projenin 17'si Bursa, 7'si Eskişehir, 4'ü Bilecik firmasıdır.

Şekil 5.Mali Destek Programlarına Başvuran ve Yararlanıcı Kurumların İller Bazında Dağılımı, n=92

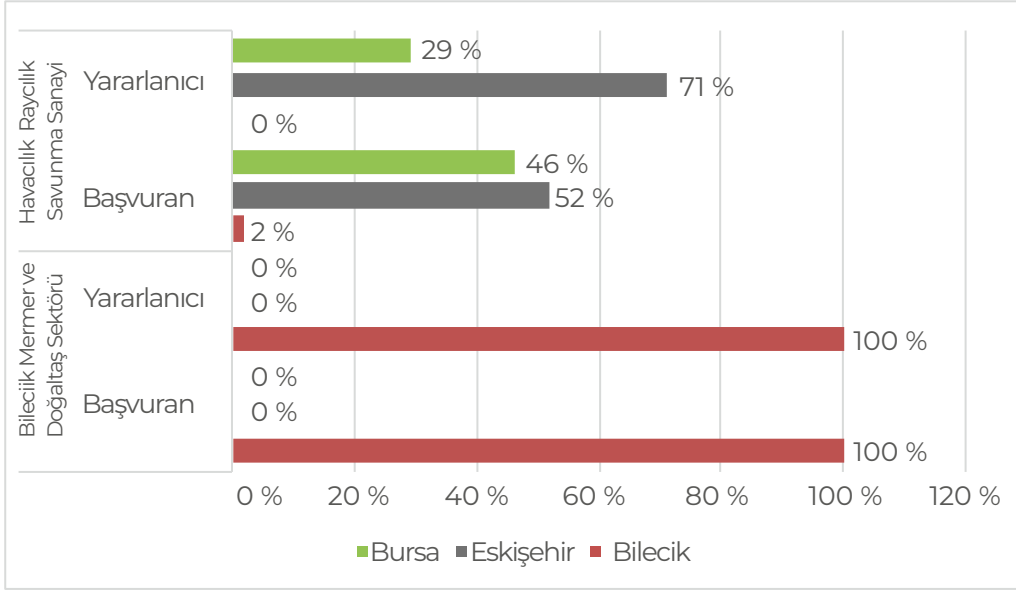

Kaynak: Program İzleme Verileri, BEBKA

Programlar bazında ele alındığında, Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi ve Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü Mali Destek Programlarına başvuran ve programlardan yararlanan projelerin illeri arasında Eskişehir birinci sırada olup proje başvuru yapan (%52) ve destekten yararlananların %71'i bu ilden çıkmıştır. Bu iki programdan Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü Mali Destek Programı yalnızca Bilecik özelinde başvuruya açılmıştır. (Şekil 6). Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi programı Bursa ve Eskişehir özelinde tasarlanmış olup, özellikle Eskişehir ilinde raylı sistemler ve havacılık kümelenmelerinin güçlü olduğunu söylemek mümkündür. Hem programa başvuru rakamlarında hem de destek almaya hak kazanan projeler bakımından bu iki ilin önde olduğu görülmektedir.

Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi Mali Destek Programına Eskişehir'den sonra en yüksek sayıda başvuru Bursa'dan yapılmış olsa da (%46), Bursa'da destek alan firmaların oranı %29'da kalmıştır.

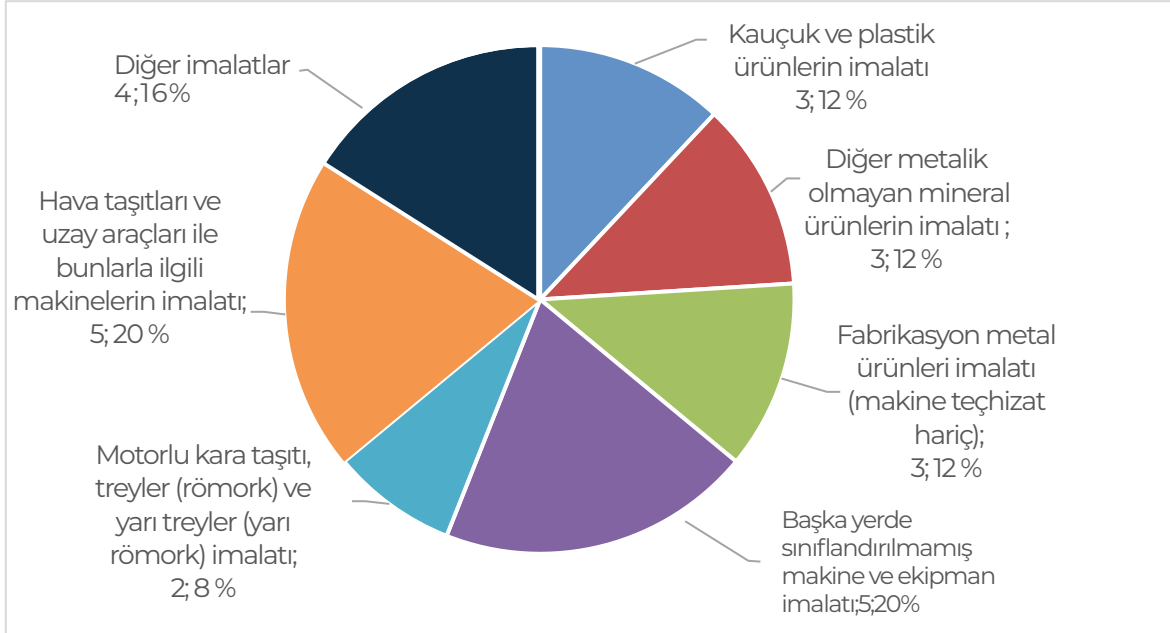
Şekil 6. Programlar Bazında Başvuran ve Yararlanıcı Kurumların İlleri, n=92

Kaynak: Program İzleme Verileri, BEBKA

2016 senesinde uygulanan mali destek programlarının her ikisi de kâr amacı güden kuruluşlara yöneliktir.

Şekil 7. Mali Destek Programı Yararlanıcılarının Sektörleri ², n=25

Kaynak: Program İzleme Verileri, BEBKA

² Yararlanıcıların sektörleri NACE koduna göre sınıflandırılmıştır.

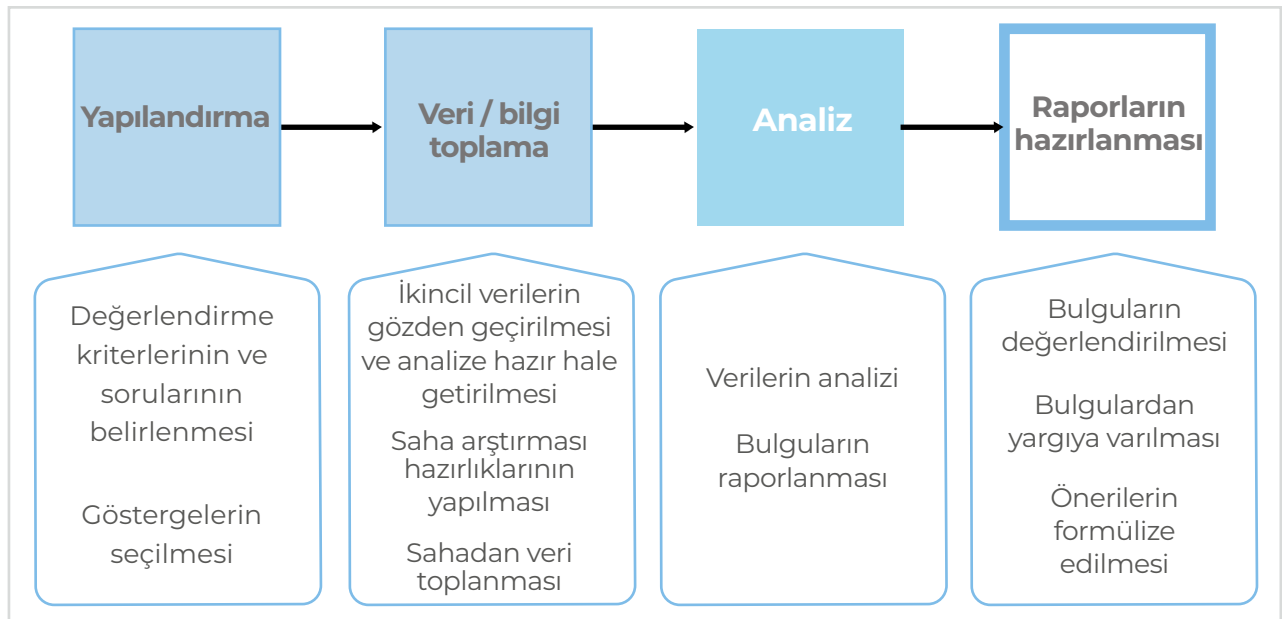
Anket çalışması yapılan 25 yararlanıcının sektör dağılımları ele alındığında; %20'sinin hava taşıtları ve uzay araçları ile bunlarla ilgili makinelerin imalatı, %20sinin başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı, %8'inin motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı, %12'sinin fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç), %12'sinin diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı, %12'sinin kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı, %16'sının ise diğer imalatlar sektöründe faaliyet gösterdikleri görülmektedir. (Şekil 7).

4. PROGRAMLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. Değerlendirmede Kullanılan Yöntem

BEBKA 2016 yılı Mali Destek Programları için gerçekleştirilen değerlendirme ve etki analizi çalışmasının temel süreci Şekil 8'de gösterilmektedir.

Şekil 8.BEBKA Mali Destek Programları Değerlendirme Süreci

“Değerlendirme sorularına yeterli yanıt verebilmek için birden fazla yöntemin bir arada kullanılması gerekmektedir. Bu aşamada, nitel ve nicel yöntemlerin bir arada kullanılması anlamına gelen üçgenleme yaklaşımı, yöntemlerin seçimi ve uygulanmasında önem kazanmaktadır. Üçgenleme sayesinde bir yöntemle elde edilen sonuç, başka bir yöntemle elde edilen sonuçla karşılaştırılabilir ve dolayısıyla doğrulanabilir. Bir yöntemle ortaya çıkan bir sonucu başka bir yöntemle incelemek ve değerlendirme sorularına gerekli cevapları oluşturmak da mümkündür. Nitel ve nicel yöntemlerin dezavantajlarını dengelemek ve fayda sağlamak için üçgenleme gereklidir.”³

³ Elçi, Ş., Ar-Ge ve İnovasyon Destek Programlarının Değerlendirilmesi ve Etki Analizi, İNOMER, 2014

Bu çalışma kapsamında kullanılan değerlendirme araçları ve yöntemler şu şekildedir:

1.1 Etki Değerlendirme Komisyonunun Kurulması

Ajans destek programlarının detaylı analizi için derinlemesine yarı-yapılandırılmış mülakatların yapılması önemlidir. Bu kapsamda Ajansın Program Yönetim Birimi, Yatırım Destek Ofisleri ve İzleme ve Değerlendirme Birimi uzmanlarından oluşan bir etki değerlendirme komisyonu kurulmuştur. Komisyonun çalışmaları doğrultusunda anket soru formları oluşturulduktan sonra, mülakatlar çalışmanın başında gerçekleştirilerek programlar hakkında detaylı bilginin alınması ve böylece çalışmanın sonraki aşamalarına veri sağlanması amaçlanmıştır.

1.2 İzleme Verilerinin İncelenmesi

Yararlanıcılara ait izleme verilerinin etki değerlendirme komisyonu tarafından konsolide edilerek dijital ortama aktarılması sağlanmıştır. Bu verilere ek olarak yararlanıcıların performans göstergeleri için projelerinin başında belirledikleri hedefler ve elde ettikleri sonuçlardan oluşan izleme verileri, yararlanıcıların dosyalarından çekilerek bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Böylelikle, bu verilerin işlenmesi ve analiz edilerek etki analizi çalışmasında kullanılması mümkün olmuştur.

1.3 Literatür taraması

İzleme verilerine ek olarak, program başvuru rehberleri, ulusal ve bölgesel politikalar ve planlar, bölgesel araştırma raporları ve Ajans mevzuatı da gözden geçirilmiş ve program değerlendirmesinde girdi verileri olarak kullanılmıştır. Konuyla ilgili güncel literatür de taranarak karşılaştırılmış olup raporda bu bölüme de yer verilmiştir.

1.4 Yararlanıcılarla Yüz yüze/Çevrimiçi Görüşmeler

Ajanstan mali destek alan 25 yararlanıcıdan veri toplanabilmesi için yüz yüze/çevrimiçi anket çalışması yapılmıştır. Anket uygulaması ile çalışma kapsamındaki destek programlarının değerlendirilmesine girdi oluşturacak birincil verilerin toplanması amaçlanmıştır. Anket formları,

- değerlendirme soruları
- program göstergeleri
- Ajans tarafından arşivlenmiş izleme verileri

dikkate alınarak oluşturulmuştur.

Anketlerde kapalı uçlu ve çoktan seçmeli soruların yanı sıra, mülakat soruları niteliğinde açık uçlu sorulara da yer verilerek yararlanıcılardan nicel ve nitel verilerin toplanması hedeflenmiştir. Anket soruları, kâr amacı güden kurumlar bazında hazırlanmış olup, anketlerde talep edilen verilerin tamamı, yapılan yüz yüze/çevrimiçi görüşmelerden elde edilmiştir. Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi Mali Destek Programı ve Bilecik Mermer ve Doğaltaş Mali Destek Programlarının uzun vadeli etkisini görebilmek için 2015 – 2020 yılları arasında mali gösterge verileri de firmalardan talep edilmiştir.

Yukarıda açıklanan adımlar gerçekleştirildikten sonra elde edilen veriler ve bilgiler ışığında değerlendirme sorularının yanıtlandığı analizler yapılmış; kapsamlı ihtiyaç değerlendirmeleri ve değerlendirmeleri yapılarak nihai rapor hazırlanmıştır.

4.2. Amaç ve Öncelikler Kapsamında Hedeflere Ulaşılma Düzeyi

Uygulanan mali destek programları kapsamında yürütülen projelerde yararlanıcıların performans göstergeleri için belirledikleri değerler ve bu doğrultuda elde ettikleri çıktı ve sonuç göstergeleri Ajans tarafından izleme verisi olarak kayıt altına alınmıştır.

4.2.1. Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi Mali Destek Programı

Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi Mali Destek Programı'nın aşağıda belirtilen önceliklerine yönelik olarak toplam 60 gösterge belirlenmiş ve bu göstergelerin 12'si projesi destek alan firmalar tarafından hedef gösterilmemiştir. Hedef gösterilen 48 göstergenin ise 33'ünde (%69) hedeflenen sayılara ulaşılmış veya hedefin üzerinde gerçekleşmiş, geri kalan göstergelerde ise hedeflenen sayılara ulaşamamıştır.

Öncelik 1: TR41 Bölgesinde havacılık, raylı sistemler ve savunma sanayi sektörlerinde rekabet gücünü artırmaya yönelik teknolojik altyapının, kurumsal kapasitenin, üretim kabiliyeti ve kalitesinin geliştirilmesi

Öncelik 2: TR41 Bölgesinde havacılık, raylı sistemler ve savunma sanayi sektörlerinde işgücü niteliklerinin geliştirilmesi.

Öncelik 3: TR41 Bölgesinde havacılık, raylı sistemler ve savunma sanayi sektörlerindeki firmaların ve ürünlerinin tanıtımı ile ihracat kapasitelerinin artırılması

En fazla sayıda yararlanıcı tarafından elde edilen göstergeler ürün çeşidi, müşteri sayısı, su tüketim miktarı, eğitim sayısı olmuştur. Danışmanlık Faaliyetlerinden Faydalanan Kişi Sayısı, Elektrik Tüketim Miktarı, Kurumsal Kimlik ve Görünürlük Çalışmaları Sayısı dışındaki (sırasıyla %27,27, %23,44 ve %2,22 oranlarında başarılabilmektedir) (Tablo 4) ulaşamayan hedeflerin yine de en az %59,17 oranında gerçekleştirildiği görülmektedir (örneğin, eğitim harcamaları gibi) (Tablo 5). Bu durum projelerde hedeflenen göstergelerin en az yarısından fazla bir oranla gerçekleştirildiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 4. Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi Mali Destek Programı Ulaşılan Hedeflerde Yararlanıcıların Başarı Düzeyi

Gösterge Sıra No	Gösterge Türü	Göstergeyi hedefleyen firma sayısı	Gösterge hedefini gerçekleştiren firma sayısı	Gösterge Sayısına Göre Başarı Oranı (gerçekleşen / hedeflenen)
ULAŞILAN HEDEFLER				
1	Uluslararası Akreditasyonu Sağlanan Tesisi Sayısı	1	1	%100,00
2	Ürün Çeşidi Sayısı	11	8	%72,73
3	Müşteri Sayısı	16	6	%37,50
4	Su Tüketim Miktarı	2	2	%100,00
5	Eğitim Sayısı	14	14	%100,00
6	Enerji verimliliği teknolojileri ile ilgili yatırım tutarı	1	1	%100,00
7	Patent Başvuru Sayısı	5	4	%80,00
8	Sürekli İstihdam	18	16	%88,89
9	Yurt Dışı Satış Tutarı	12	11	%91,67
10	Yurt İçi Satış Tutarı	16	10	%62,50
11	Ar-Ge Harcamaları	4	4	%100,00
12	Faydalı Model Başvuru Sayısı	3	2	%66,67
13	Düzenlenen Sergi, Fuar Sayısı	2	2	%100,00
14	Yenilikçi Ürün Çeşidi Sayısı	9	8	%88,89
15	İthal Makine Harcamaları	11	11	%100,00
16	Yeni Makine Harcamaları	16	11	%68,00
17	Yerli Makine Harcamaları	3	2	%0,00
18	Eğitim Süresi	14	12	%85,71

Gösterge Sıra No	Gösterge Türü	Göstergeyi hedefleyen firma sayısı	Gösterge hedefini gerçekleştiren firma sayısı	Gösterge Sayısına Göre Başarı Oranı (gerçekleşen / hedeflenen)
19	İhracat Yapılan Ülke Sayısı	10	7	%70,00
20	Erişim Sağlanan Yeni Pazar Sayısı	5	5	%100,00
21	Geliştirilen Prototip Ürün Sayısı	6	5	%83,33
22	Toplam Üretim Değeri	13	10	%76,92
23	Eğitime Katılan Kişi Sayısı	14	13	%92,86
24	Kurulan/Geliştirilen Ar-Ge / Ür-Ge Merkezlerinden Faydalanan Kurum / Kuruluş / İşletme Sayısı	1	1	%100,00
25	Doğalgaz Tüketim Miktarı	4	3	%75,00
26	Marka Tescil Sayısı	3	2	%66,67
27	Danışmanlık Faaliyetlerine Yapılan Toplam Harcamalar	9	2	%22,20
28	Katılım Sağlanan Seminer, Toplantı, Konferans, Çalıştay vs. Sayısı	5	4	%80,00
29	Endüstriyel Tasarım Tescil Sayısı	1	1	%100,00
30	Ticaretleştirmeye Yönelik Analiz Sayısı	1	1	%100,00
31	Kurulan/ Geliştirilen Ortak Kullanım Alanı Sayısı	1	1	%100,00
32	Geliştirilen Yenilikçi Hizmet / Model / Uygulama Sayısı	2	2	%100,00
33	Genç İstihdam	1	1	%100,00

Kaynak: Program İzleme Verileri, BEBKA

Tablo 5.Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi Mali Destek Programı Ulaşılamayan Hedeflerde Yararlanıcıların Başarı Düzeyi

Gösterge Sıra No	Gösterge Türü	Göstergeyi hedefleyen firma sayısı	Gösterge hedefini gerçekleştiren firma sayısı	Gösterge Sayısına Göre Başarı Oranı (gerçekleşen / hedeflenen)
ULAŞILAMAYAN HEDEFLER				
1	Alınan Sertifika Sayısı	8	4	%50,00
2	Patent Tescil Sayısı	3	2	%66,67
3	Marka Başvuru Sayısı	4	3	%75,00
4	Üretim Hattı Sayısı	9	7	%77,78
5	İthal Makine Sayısı	15	12	%80,00
6	ÇevreMevzuatına Uygun Tesis Sayısı	2	1	%50,00
7	Yurtdışı Müşteri Sayısı	13	7	%53,85
8	Endüstriyel Tasarım Başvuru Sayısı	2	1	%50,00
9	Uluslararası Geçerliliğe Sahip Sertifikasyonla Belgelendirilmiş Eğitim Sayısı	4	2	%50,00
10	Faydalı Model Tescil Sayısı	3	1	%62,50
11	Ortaklık Kurulan / İşbirliği Yapılan Kurum / Kuruluş / İşletme Sayısı	2	1	%33,33
12	Eğitim Harcamaları	6	3	%50,00
13	Danışmanlık Faaliyetlerinden Faydalanan Kişi Sayısı	6	3	%50,00
14	Elektrik Tüketim Miktarı	5	2	%40,00
15	Kurumsal Kimlik ve Görünürlük Çalışmaları Sayısı	10	8	%80,00

Kaynak: Program İzleme Verileri, BEBKA

Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi Mali Destek Programı kapsamında performans hedefi olarak gösterilmemesine rağmen firmalar tarafından gerçekleştirilen hedefler arasında uluslararası akreditasyonu sağlanan tesis sayısı, geliştirilen prototip sayısı ve endüstriyel tasarım başvuru sayısı ön plana çıkan göstergeler arasında yer almaktadır (Tablo 6.)

Tablo 6.Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi Mali Destek Programı Hedef Olarak Gösterilmemesine Rağmen Firmalar Tarafından Gerçekleştirilen Göstergeler

Gösterge Türü	Firma sayısı	Göstergenin proje öncesi toplam değeri	Hedeflenen	Gerçekleşen
Uluslararası Akreditasyonu Sağlanan Tesis Sayısı	1	0	0	2
Geliştirilen Prototip Ürün Sayısı	1	0	0	4
Endüstriyel Tasarım Başvuru Sayısı	1	0	0	1
Danışmanlık Faaliyetlerinden Faydalanan Kişi Sayısı	1	0	0	3
Uluslararası Geçerliliğe Sahip Sertifikasyonla Belgelendirilmiş Eğitim Sayısı	2	0	0	3
Kurumsal Kimlik ve Görünürlük Çalışmaları Sayısı	2	0	0	3

Kaynak: Program İzleme Verileri, BEBKA

4.2.2. Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü Mali Destek Programı

Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü Mali Destek Programı'nın ise aşağıda belirtilen önceliklerine yönelik olarak toplam 50 gösterge belirlenmiştir. Bu göstergelerin 21'i projesi destek alan firmalar tarafından hedef gösterilmiştir. Hedef gösterilen 21 göstergenin ise 8'inde (%38) hedeflenen sayılara ulaşılmış veya geçilmiş, geri kalan göstergelerde ise hedeflenen sayılara ulaşılamamıştır.

Öncelik 1: Bilecik ilinde başta mermer ve granit olmak üzere, doğaltaş ürünlerinin işlenmesindeki verimliliğin artırılması; teknolojik altyapı ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi.

Öncelik 2: Doğaltaş sektöründe enerji ve kaynak verimliliğinin artırılması, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının yaygınlaşması, atık değerlendirme, geri kazanım ve endüstriyel simbiyoz çalışmalarının gerçekleştirilmesi.

Öncelik 3: Doğaltaş sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin insan kaynaklarının geliştirilmesi.

Öncelik 4: Doğaltaş ürünlerinin ihracatının artırılması, sektörde markalaşmanın sağlanması ve yurtdışı pazar olanaklarının geliştirilmesi

En fazla sayıda yararlanıcı tarafından elde edilen göstergeler yenilikçi ürün çeşidi sayısı, ürün çeşidi sayısı, yeni makine harcamaları olmuştur. İhracat yapılan ülke sayısı, eğitim süresi, atıktan elde edilen ürün miktarı dışındaki (sırasıyla %40,63, %34,29 ve %33,21 oranlarında başarılabilmiştir) (Tablo 7) ulaşılamayan hedeflerin yine de en az %52,25 oranında gerçekleştirildiği görülmektedir (örneğin, toplam üretim değeri gibi) (Tablo 8).

Tablo 7.Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü Mali Destek Programı Göstergelere Göre Ulaşılan Hedeflerde Yararlanıcıların Başarı Düzeyi

Gösterge Sıra No	Gösterge Türü	Göstergeyi hedefleyen firma sayısı	Gösterge hedefini gerçekleştiren firma sayısı	Gösterge Sayısına Göre Başarı Oranı (gerçekleşen / hedeflenen)
ULAŞILAN HEDEFLER				
1	Yenilikçi Ürün Çeşidi Sayısı	2	2	%100,00
2	Ürün Çeşidi Sayısı	2	2	%100,00
3	Yeni Makine Harcamaları	2	1	%50,00
4	İthal Makine Sayısı	1	1	%100,00
5	Üretim Hattı Sayısı	1	1	%100,00
6	Çevre Mevzuatına Uygun Tesis Sayısı	1	1	%100,00
7	Eğitim Sayısı	2	2	%100,00
8	Eğitime Katılan Kişi Sayısı	2	2	%100,00

Kaynak: Program İzleme Verileri, BEBKA

Tablo 8.Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü Mali Destek Programı Göstergelere Göre Ulaşılamayan Hedeflerde Yararlanıcıların Başarı Düzeyi

Gösterge Sıra No	Gösterge Türü	Göstergeyi hedefleyen firma sayısı	Gösterge hedefini gerçekleştiren firma sayısı	Gösterge Sayısına Göre Başarı Oranı (gerçekleşen / hedeflenen)
ULAŞILAMAYAN HEDEFLER				
1	Yurt İçi Satış Tutarı	4	2	%50,00
2	Sürekli İstihdam	3	1	%33,33
3	Müşteri Sayısı	4	2	%50,00
4	Danışmanlık Faaliyetlerinden Faydalanan Kişi Sayısı	2	1	%50,00
5	Alınan Sertifika Sayısı	2	1	%50,00
6	Yurt Dışı Satış Tutarı	2	0	%0,00

7	Yurt İçi Satış Tutarı	2	1	%50,00
8	Sürekli İstihdam	1	0	%0,00
9	Müşteri Sayısı	1	0	%0,00
10	Danışmanlık Faaliyetlerinden Faydalanan Kişi Sayısı	3	1	%33,33
11	Alınan Sertifika Sayısı	2	0	%0,00
12	Yurt Dışı Satış Tutarı	2	1	%50,00

Kaynak: Program İzleme Verileri, BEBKA

4.3. Değerlendirme Kriterleri Kapsamında Programın İncelenmesi

4.3.1. İlgililik

2016 yılı mali destek programlarının ilgililik bölümü değerlendirilmesinde; mali destek programları tasarımlarının; 10.Kalkınma Planı Gelişme Eksen, Bölge Planı gelişme eksenleri ve Bölge Planı öncelikleri ile uyumları incelenmiştir. Bunun yanında anket soruları ile yararlanıcıların programlara başvurma nedenlerinin programların amaç ve öncelikleriyle uyumu, programların bölge koşullarına ve yararlanıcı ihtiyaçlarına uygunluğu sorgulanmıştır.

4.3.1.1. Programların Bölgesel ve Ulusal Politikalar ile Uyumu

Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi Mali Destek Programı

Program başvuru rehberindeki amaç, hedef ve önceliklerin 10. Kalkınma Planı ve Bursa Eskişehir Bilecik 2014-2023 Bölge Planındaki amaç ve hedefler ile doğrudan ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

Ajans tarafından bölge illerinde yer alan savunma, havacılık ve raylı sistemler gibi üst düzey teknoloji gerektiren sektörlerde faaliyet gösteren ve/veya gösterme amacında olan firmalar ile birebir görüşmeler yapılarak bölge potansiyeli ortaya koyulmuş ve bu sektörlerde ayrıntılı analizler yürütülmüştür. Bu çalışmalar kapsamında "TR41 Bölgesi Raylı Sistemler Sektörü Raporu" ve "TR41 Bölgesi Havacılık Sektörü Raporu" adı altında iki kapsamlı rapor oluşturulmuştur. Bu raporlarda teknolojik altyapıların geliştirilmesi, sektörle ilgili kritik sertifikasyon süreçlerinin başlatılması, sektöre özgü nitelikli işgücü programlarının hayata geçirilmesi, pazar analizi çalışmaları, enerji verimliliği ve markalaşma faaliyetleri, sektörel eğitim ve seminerler, tanıtım ve pazarlama faaliyetleri, sektöre özgü yazılım ve program uygulamalarının tedariki gibi konularda sektörün ihtiyaçları ortaya konulmuştur. Sektörün ihtiyaçları, bölgesel ve makro ölçekli planlarda yer alan amaç ve hedefler doğrultusunda 2016 yılı Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi Mali Destek Programı'nın hazırlandığı tespit edilmiştir.

Destek programının amacı aynı zamanda 10. Kalkınma Planının da temel hedefleri arasında yer alan ve "başta TR41 bölgesi olmak üzere ülkemizde havacılık, raylı sistemler ve savunma sanayi

sektörlerinde daha yüksek katma değer yaratan, teknoloji üretebilen ve kullanabilen, çevreye duyarlılığı ön planda tutan, becerilerini sürekli geliştirebilen, ulusal ve uluslararası talebe cevap verebilen, rekabet gücünü sürekli yükseltebilen, girdi tedarikinde etkinliğin sağlanarak yatırım ve ara mallarında ithalat bağımlılığının azaltıldığı sektörel dönüşüm süreçlerini hızlandırmak” olarak belirlenmiştir. Destek programının amaçları ve öncelikleri, 10. Kalkınma Planında yer alan “İthalata Olan Bağımlılığın Azaltılması”, “İşgücü Piyasasının Etkinleştirilmesi”, “Öncelikli Teknoloji Alanlarında Ticarileştirme”, “Enerji Verimliliğinin Geliştirilmesi” gibi üst ölçekli hedeflerle uyumludur.

İlgili mali destek programının amaç ve hedeflerinin, Bursa Eskişehir Bilecik 2014-2023 Bölge Planı’nın “Uluslararası Alanda Yüksek Rekabet Gücünün Sağlanması” gelişme ekseninde yer alan “Bölgenin Öncü ve Potansiyeli Olan Stratejik Sektörlerinin Geliştirilerek, İleri Teknoloji Kullanan Sanayi Üretimine Geçilmesi” önceliği ile doğrudan örtüştüğü görülmektedir.

Bölge planının “Sektörel Kümelenme Oluşumlarının ve İşbirliği Ağlarının Geliştirilmesi”, “İşgücü Niteliklerinin ve İstihdamın Sektörlerin İhtiyaçları Doğrultusunda Şekillendirilmesi ve Geliştirilmesi”, “Sanayide Fiziksel Altyapı Eksikliklerinin Giderilmesi ve Lojistik Altyapısının Güçlendirilmesi”, “Ar-Ge ve Yenilikçilik Kapasitesinin Güçlendirilmesi ve Verimliliğin Artırılması” gibi öncelikleri de hem doğrudan hem de dolaylı bu mali destek programının kapsamı içinde yer alan temel amaçları içinde yer almaktadır.

Şekil 9. Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi Mali Destek Programı ile Ulusal ve Bölgesel Planların İlgisi

	-Sektörel İhtiyaçlara Göre ve Ürün Bazında Belirlenmiş Tanıtım ve Pazarlama ile Dış Ticaretle Hedef Pazarların Geliştirilmesine Yönelik Faaliyetlerin Artırılması
Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi Mali Destek Programı Öncelikleri	- TR41 Bölgesinde havacılık, raylı sistemler ve savunma sanayi sektörlerinde rekabet gücünü artırmaya yönelik teknolojik altyapının, kurumsal kapasitesinin, üretim kabiliyeti ve kalitesinin geliştirilmesi - TR41 Bölgesinde havacılık, raylı sistemler ve savunma sanayi sektörlerinde işgücü niteliklerinin geliştirilmesi. - TR41 Bölgesinde havacılık, raylı sistemler ve savunma sanayi sektörlerindeki firmaların ve ürünlerinin tanıtımı ile ihracat kapasitesinin artırılması

Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü Mali Destek Programı

Program başvuru rehberindeki amaç, hedef ve önceliklerin 10. Kalkınma Planı ve Bursa Eskişehir Bilecik 2014-2023 Bölge Planındaki amaç ve hedefler ile doğrudan ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

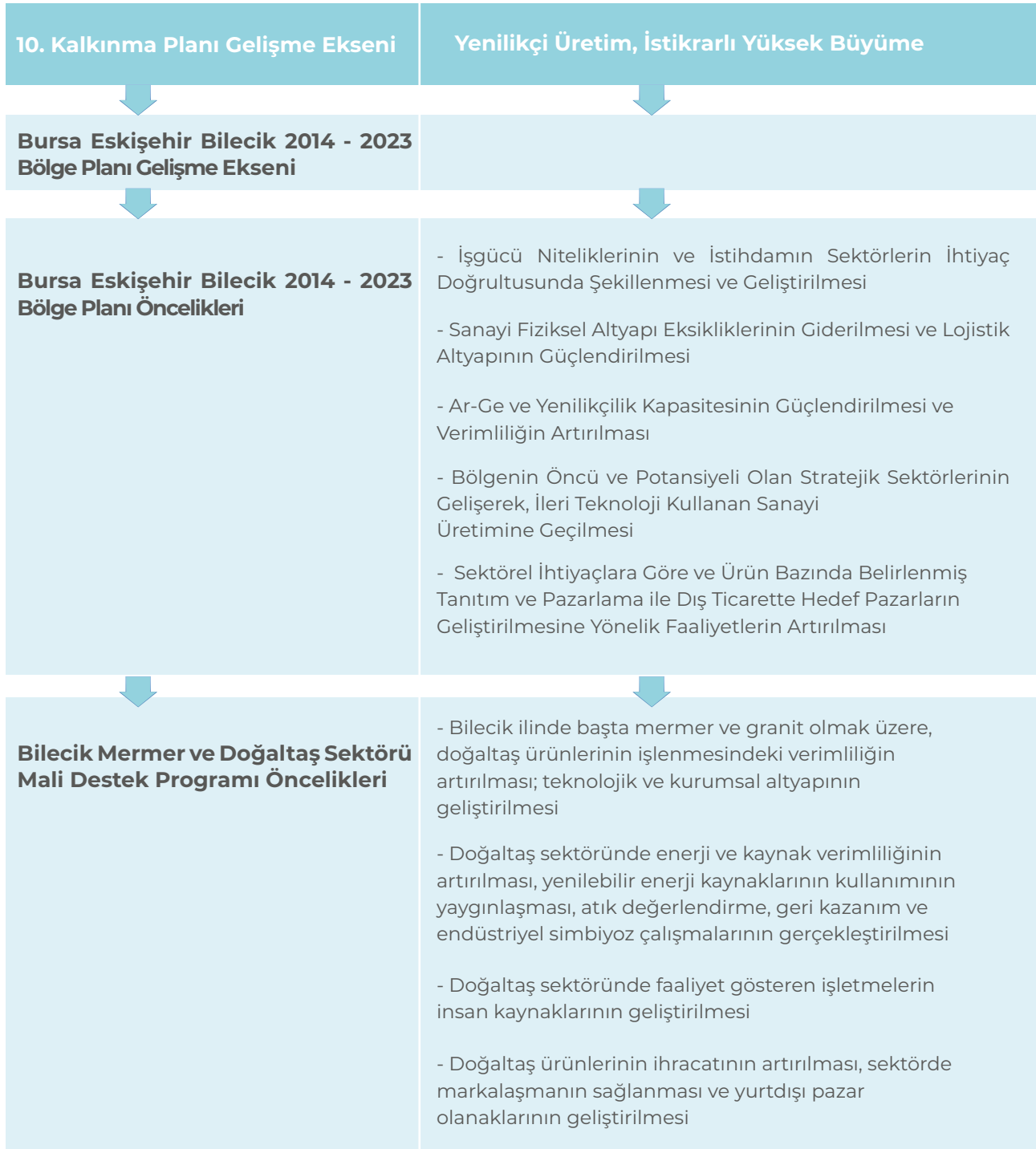
Başta mermer ve granit olmak üzere, Bilecik ili bünyesinde işlemesi yapılan doğaltaş ürünlerinin katma değerinin artırılarak işletmelerin rekabet gücünün yükseltilmesini amaçlayan bu destek programı temel olarak doğaltaşın işlenmesi süreçlerindeki verimliliğin artırılması, teknolojik altyapının geliştirilmesi, geri dönüşüm faaliyetleri ve endüstriyel simbiyoz çalışmalarını, işgücünün niteliğinin geliştirilmesine yönelik faaliyetleri ele almaktadır. Destek programının diğer bir hedefi de katma değeri yükseltilecek doğaltaş ürünlerinin ihracat değerinin artırılması, markalaşmasının sağlanması ve yurtdışı pazar olanaklarının geliştirilmesine yönelik faaliyetleri de esas almaktadır. HRS Mali Destek Programı sektörel bir program olarak Bursa ve Eskişehir illerinde yer alan işletmeleri hedef alırken Mermer ve Doğaltaş Sektörü Mali Destek Programı ise Bilecik ilindeki işletmeler için tasarlanmıştır.

10. Kalkınma Planında ülkemizin önemli potansiyele sahip olduğu jeotermal, linyit, mermer, bor, krom gibi yer altı kaynaklarımızın yurtiçinde işlenmesi ve daha yüksek katma değer yaratacak şekilde ekonomiye kazandırılmasına vurgu yapılmaktadır. 2023 İhracat Stratejisi'nde de madencilik sektörü altında doğaltaşlar ve mermer sektörüne yer verilmekte, "Doğaltaşlar sektöründe markalaşma, nihai kullanıcılara, mimar ve müteahhitlere ulaşma, endüstriyel minerallerde katma değeri yüksek ürünlere yönelme, sektörde "Çevre Duyarlılığını" ve "Sürdürülebilir Kalkınma" anlayışını geliştirme çerçevesinde bir dönüşüm ihtiyacı olduğu vurgulanmaktadır. Bu anlamda destek programının 10.Kalkınma Planı ve 2023 İhracat Strateji ile doğrudan ilgili olduğu görülmektedir.

Bursa Eskişehir Bilecik 2014-2023 Bölge Planında doğaltaş ve mermer sektörünün geliştirilmesine yönelik olarak önemli stratejiler yer almaktadır. Bölge planında bölgenin öncü ve potansiyeli olan stratejik sektörlerinden biri olan doğaltaş sektörünün geliştirilerek, ileri teknoloji kullanan sanayi üretimine geçilmesi, mevcut tesislerin yenilenerek ürün katma değerinin

artırılmasına yönelik faaliyetler ön planda tutulmaktadır. Ayrıca, katma değerin yükseltilmesi doğaltaşın işlenmesi, tanıtımı ve pazarlanması süreçlerinin yanı sıra, süreç içinde oluşan atıkların değerlendirilmesi ve/veya geri dönüşümünün sağlanması faaliyetleri de bölge planında vurgulanan diğer sektör stratejileri arasında yer almaktadır. Destek programının amaç ve hedeflerinin, bölge planındaki doğaltaş ve mermer sektörünün geliştirilmesine yönelik stratejiler ile doğrudan örtüştüğü görülmektedir.

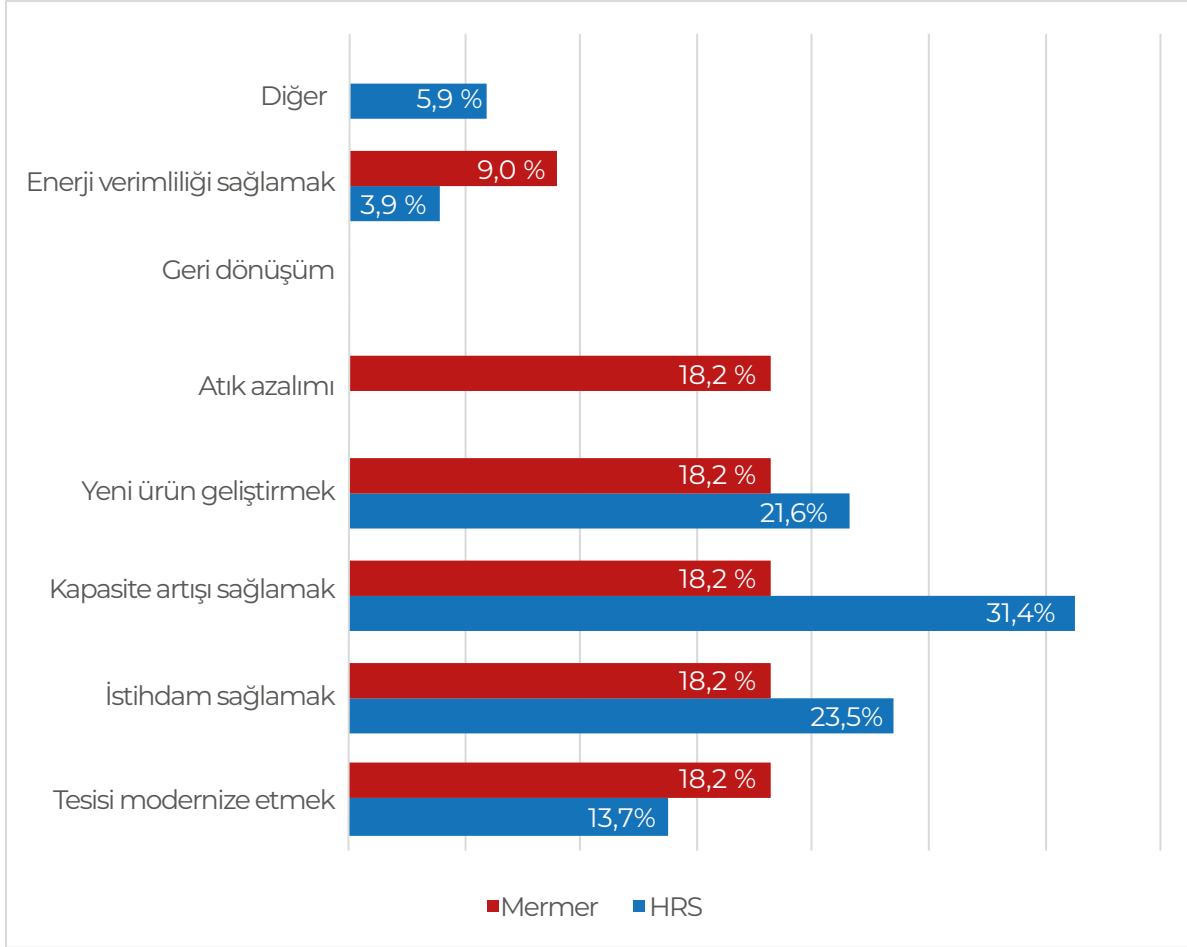
Şekil 10. Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü Mali Destek Programı ile Ulusal ve Bölgesel Planların İlgisi

4.3.1.2. Yararlanıcıların Programlara Başvurma Nedenleri

Birden fazla seçenek belirtilebilen anket sorusuna yararlanıcıların verdikleri cevaplardan programa başvurma amaçlarının, programın amaç ve öncelikleriyle uyumlu olduğu görülmektedir.

Şekil 11. Yararlanıcıların proje fikirlerinin ortaya çıkma gerekçeleri, n=25

Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

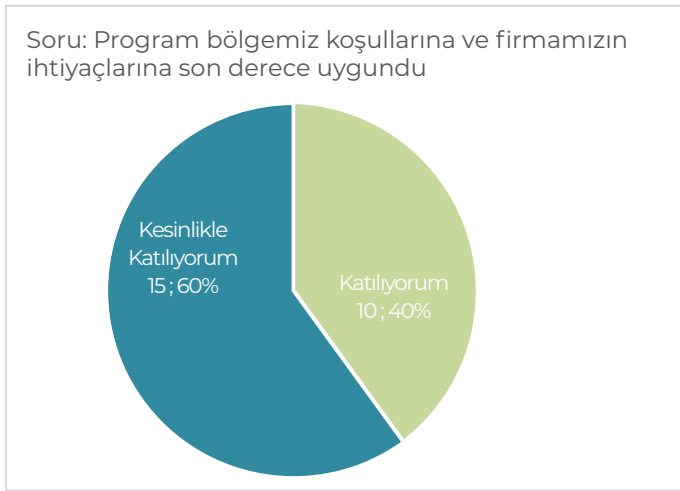
Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi Mali Destek Programı'ndan destek alan yararlanıcıların tamamı kar amacı güden şirketlerden oluşmaktadır. Yararlanıcıların programa başvurularındaki ana amaçlarının; kapasite artışı sağlamak (%31,4), istihdam sağlamak (%23,5), yeni ürün geliştirmek (%21,6), tesisi modernize etmek (%13,7) ve enerji verimliliği sağlamak (%3,9) olduğunu belirtmişlerdir. Üretim kabiliyetinin geliştirilmesi ve kalite kontrol sürecinin iyileştirilmesi de firmalar ile yapılan anket çalışmasının sonuçlarında yer almaktadır.

Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü Mali Destek Programı'ndan destek alan yararlanıcıların tamamı kar amacı güden şirketlerden oluşmaktadır. Yararlanıcılar programa başvurularındaki ana amaçlarının; atık azaltımı (%18,2), yeni ürün geliştirmek (%18,2), kapasite artışı sağlamak (%18,2), istihdam sağlamak (%18,2), tesisi modernize etmek (%18,2) ve enerji verimliliği sağlamak (%9,1) olduğunu belirtmişlerdir.

4.3.1.3. Programların Bölge Koşullarına ve Yararlanıcı İhtiyaçlarına Uygunluğu

Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi Mali Destek Programı ve Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü Mali Destek Programı'ndan destek alan ve anketi cevaplayan 25 yararlanıcının tamamı (%100), programların bölge koşullarına ve yararlanıcıların ihtiyaçlarına uygun olarak tasarlandığı görüşündedir (Şekil 12). Yararlanıcıların %60'ı programın uygunluğu konusunda "kesinlikle katılıyorum", %40'ı ise "katılıyorum" şeklinde dönüş yapmışlardır.

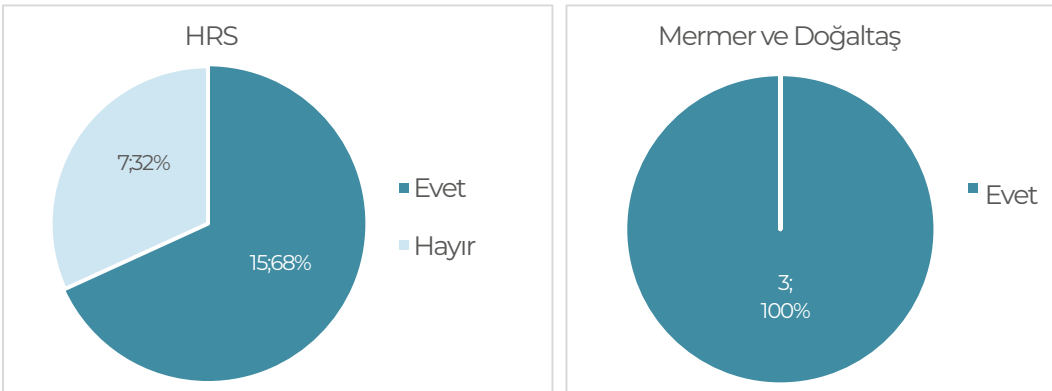
Şekil 12.Yararlanıcıların programın bölge koşullarına ve firmanın ihtiyaçlarına uygunluğu konusundaki görüşleri, n=25

Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

Anketi cevaplayan Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi Mali Destek Programı yararlanıcılarının %68'i, Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü Mali Destek Programı yararlanıcılarının ise tamamı (%100) proje fikirlerinin program ilanından önce var olduğunu beyan etmişlerdir (Şekil 13). Yararlanıcılar, programların projelerini daha hızlı ve daha düşük bütçe ile hayata geçirmek için gereken imkânı sağladığını dile getirmişlerdir. Bu da programların yararlanıcıların ihtiyaçlarına uygun olduğunu göstermektedir.

Şekil 13.Yararlanıcıların program ilanından önce proje fikirlerinin olup olmadığı hakkındaki görüşleri, n=25

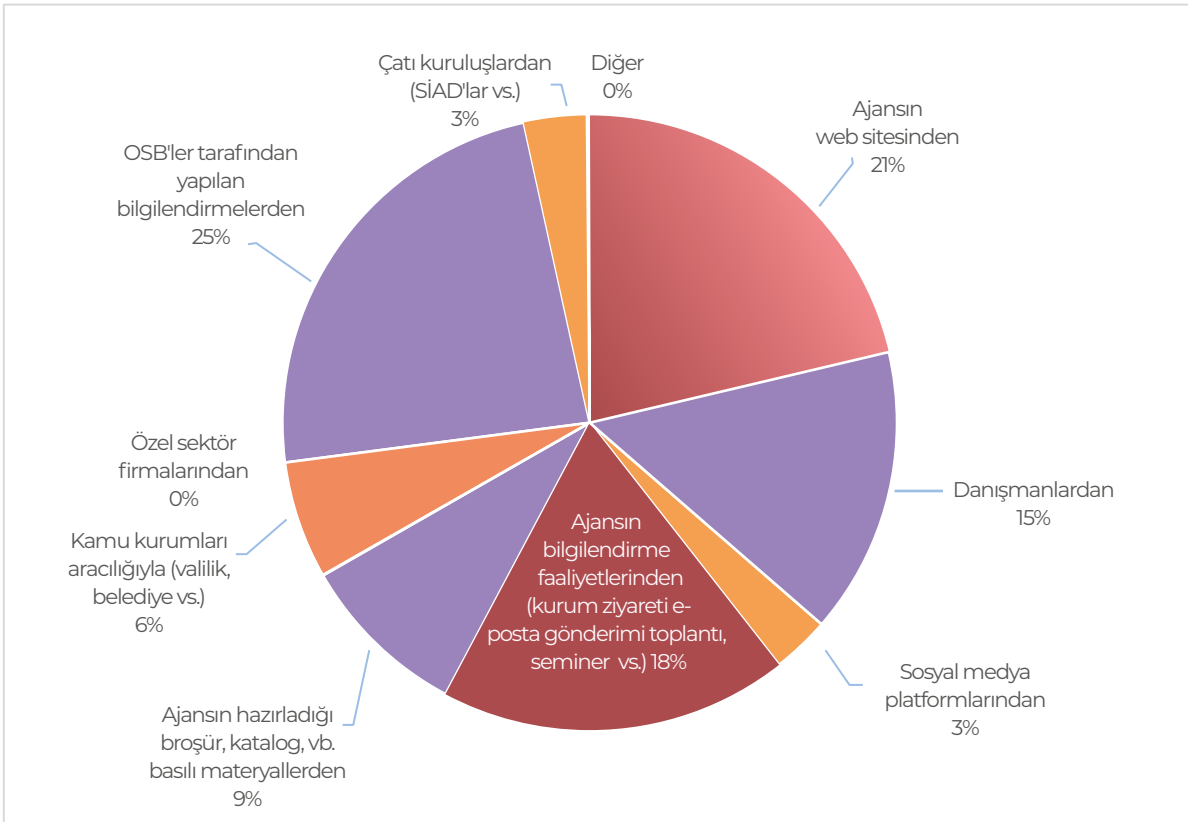
Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

4.3.2. Etkinlik

4.3.2.1. Yararlanıcıların Programlardan Haberdar Olma Yolları

Anketi cevaplayan 25 yararlanıcının verdiği cevaplardan; Mali Destek Programlarının tanıtımında en etkili yöntemlerin, organize sanayi bölgeleri (OSB'ler) tarafından yapılan bilgilendirmeler (%25) ve Ajans internet sitesi (%21) olduğu görülmektedir. Ankete katılan yararlanıcıların %18'i kurum ziyareti, e-posta gönderimi, toplantı, seminer gibi Ajansın bilgilendirme faaliyetlerinden, %15'i ise danışmanlar vasıtasıyla programlardan haberdar olduklarını bildirmişlerdir (Şekil 14).

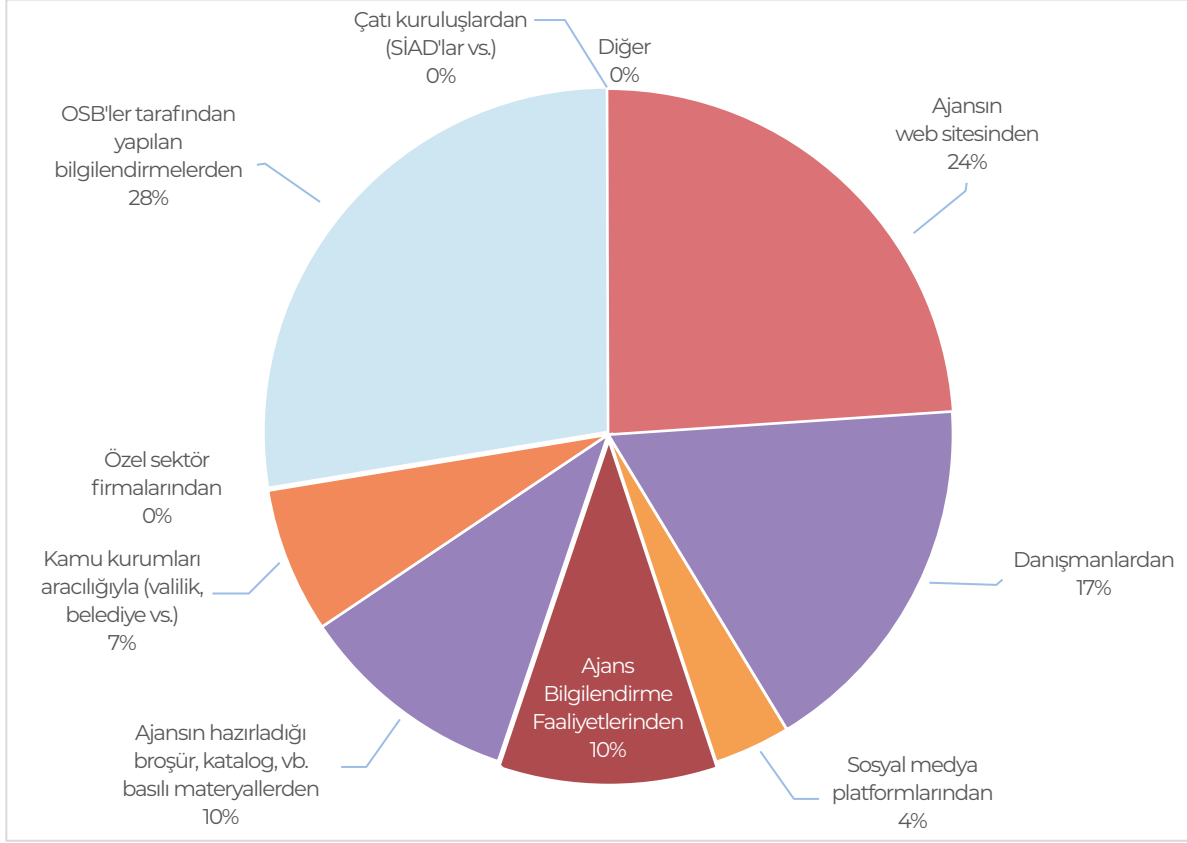
Şekil 14. Tüm Mali Destek Programı Yararlanıcılarının Programlardan Haberdar Olma Yolları, n=25

Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

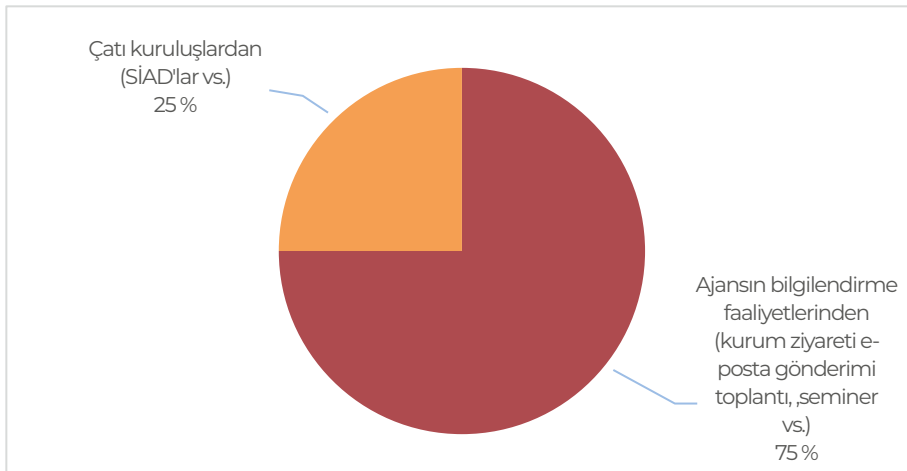
Programlar bazında bakıldığında, Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi Mali Destek Programı yararlanıcıları programdan öncelikle OSB'ler tarafından yapılan bilgilendirmeler (%28) sayesinde haberdar olduklarını belirtirken (Şekil 15), Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü Mali Destek Programı yararlanıcılarının ise birinci haber kaynağı Ajans tarafından yapılan bilgilendirme faaliyetleri olmuştur (Şekil 15).

Şekil 15. Havacılık- Raylı Sistemler- Savunma Sanayi MDP Yararlanıcılarının Programlardan Haberdar Olma Yolları, n=22

Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

Şekil 16. Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü MDP Yararlanıcılarının Programlardan Haberdar Olma Yolları, n=3

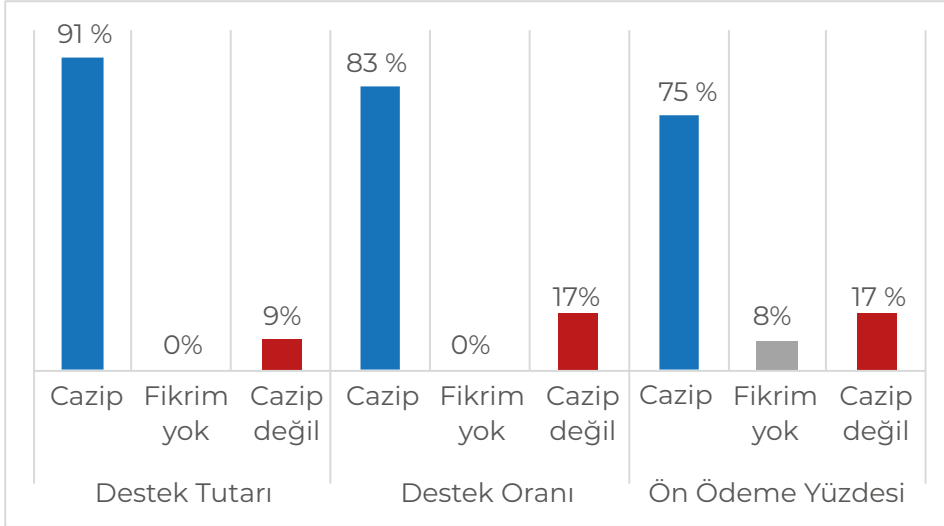

Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

4.3.2.2. Yararlanıcıların Programları Finansal Olarak Değerlendirmeleri

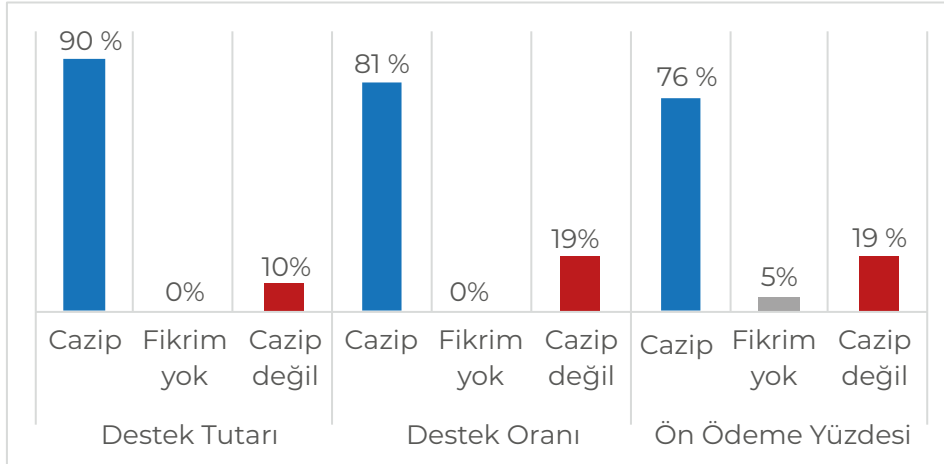
Yararlanıcıların büyük bölümü Mali Destek Programlarını; Ajans destek tutarı, destek oranı ve ön ödeme yüzdesi açısından cazip bulmuştur (sırayla %91, %83 ve %75) (Şekil 17). Ön ödeme yüzdesi yararlanıcıların finansal olarak nispeten memnun olmadığı konudur. Ön ödeme yüzdesi destek programlarında %40 olarak belirlenmiştir. Ön ödeme yüzdesini Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi MDP yararlanıcılarının %76'sı cazip bulurken, Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü MDP Yararlanıcılarının ise %67'si cazip bulmuştur. Destek oranı her iki mali destek programında da %50 olarak belirlenmiştir. Destek oranını Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi MDP yararlanıcılarının %81'i cazip bulurken, Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü MDP Yararlanıcılarının tamamı (%100) cazip bulmuştur.

Şekil 17. Mali Destek Programı Yararlanıcılarının Programları Finansal Olarak Değerlendirmeleri, n=24

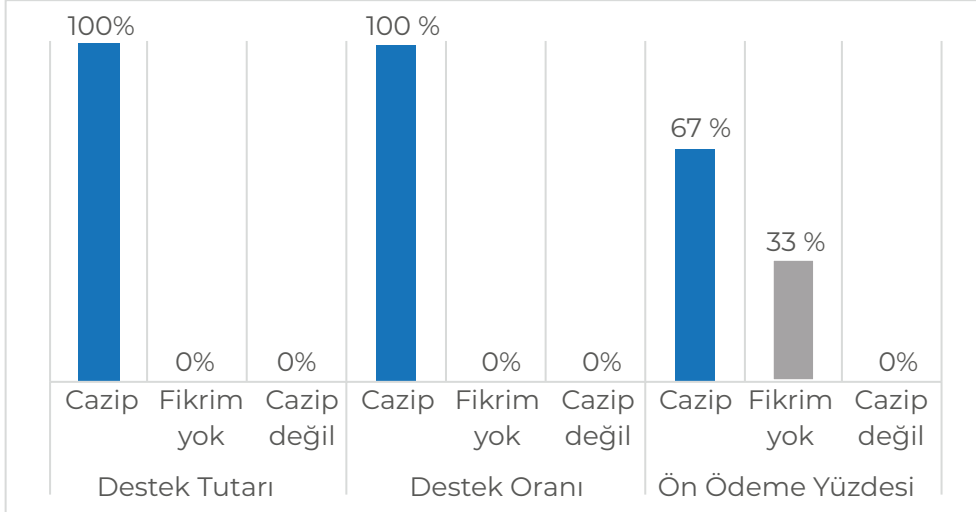
Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

Şekil 18. Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi MDP Yararlanıcılarının Programları Finansal Olarak Değerlendirmeleri, n=21

Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

Şekil 19.Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü MDP Yararlanıcılarının Programları Finansal Olarak Değerlendirmeleri, n=3

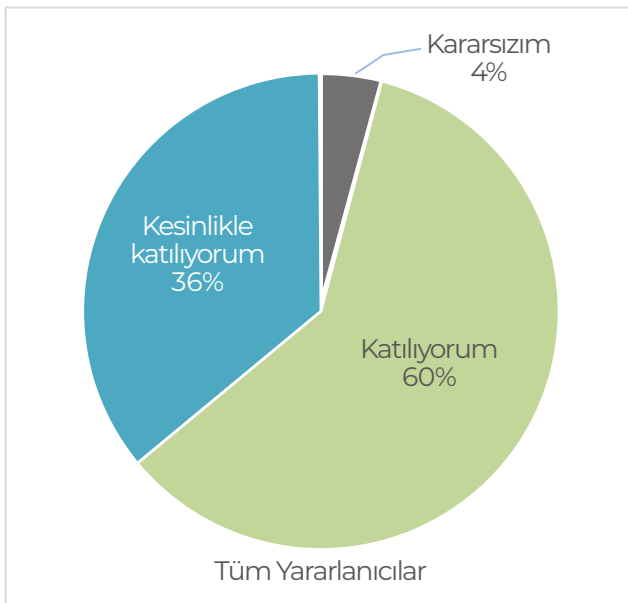

Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

4.3.2.3.Yararlanıcıların Program Başvuru Süreçlerine Dair Görüşleri

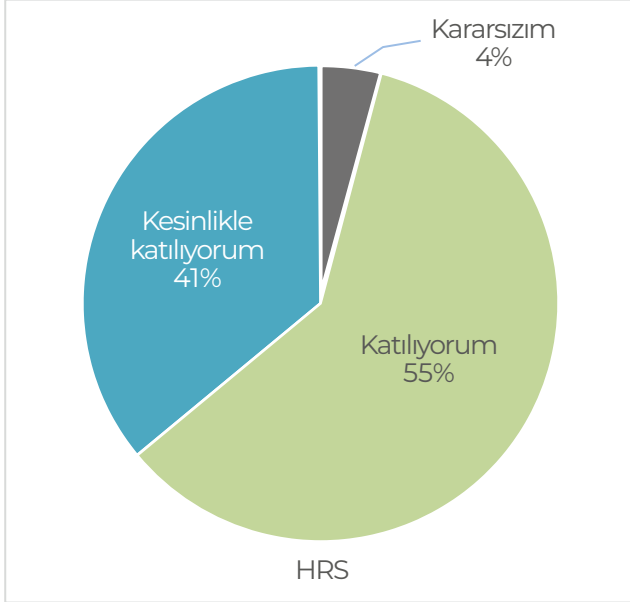
Yararlanıcılar başvuru süreçlerine dair genel olarak olumlu görüş bildirmişlerdir. Başvuru sürecinde (KAYS işlemleri, başvuru formunun doldurulması, evrakların hazırlanması, BEBKA prosedürleri vs.) herhangi bir zorluk yaşamadıklarını ifade eden yararlanıcıların oranı %71'dir. Bu oran Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü MDP Yararlanıcılarında %100 iken, Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi MDP Yararlanıcılarında ise %67'dir. Zorluk yaşadıklarını belirten yararlanıcılar genel olarak başvuru evrakının hazırlanması/temin edilmesi, BEBKA prosedürleri ve KAYS uygulamasının kullanılması konularında zorlandıklarını belirtmişlerdir. Yararlanıcıların %96'sı başvuru rehberi ve eklerinin açık ve anlaşılır olduğunu ifade etmişlerdir.

Şekil 20.Yararlanıcıların Programların Başvuru Rehberi ve Eklerinin Açık ve Anlaşılır Olmasına İlişkin Görüşleri, n=25

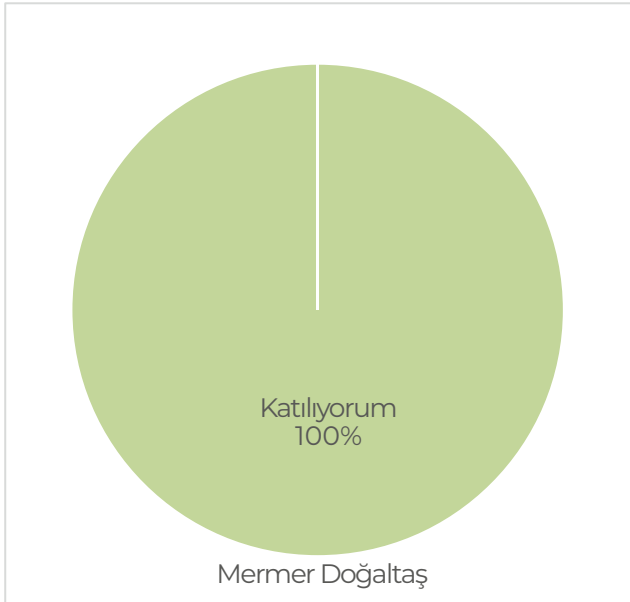
Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

Şekil 21.Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi MDP Yararlanıcıların Programların Başvuru Rehberi ve Eklerinin Açık ve Anlaşılır Olmasına İlişkin Görüşleri, n=22

Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

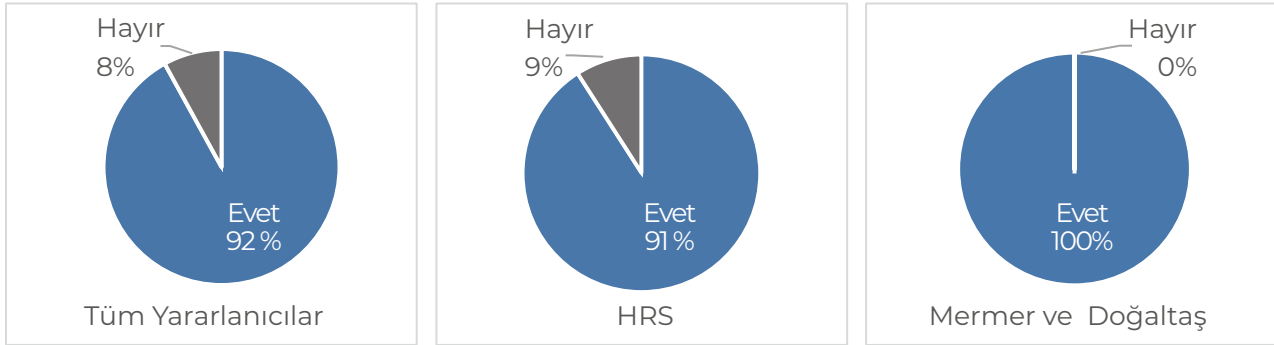
Şekil 22.Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü MDP Yararlanıcıların Programların Başvuru Rehberi ve Eklerinin Açık ve Anlaşılır Olmasına İlişkin Görüşleri, n=3

Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

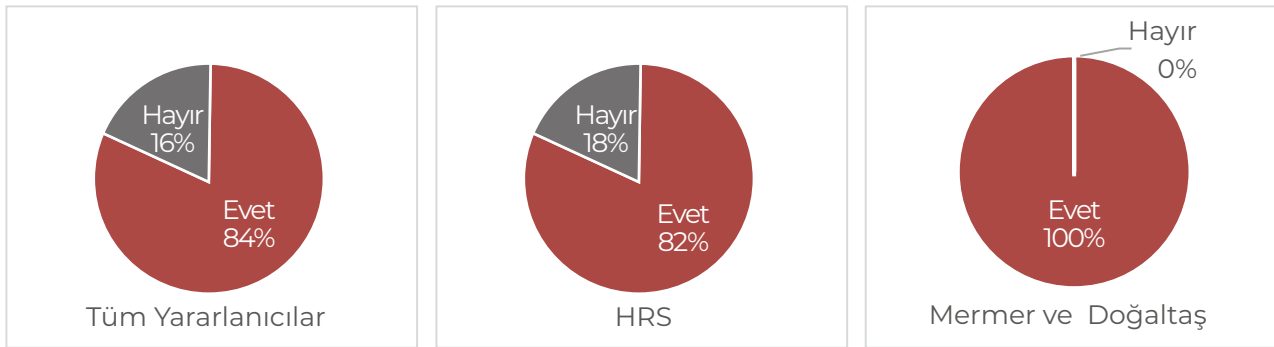
Programlara başvuru süresini (70 gün) yeterli görenlerin oranı %92, başvuru rehberlerinde belirtilen uygulama sürelerinin (asgari 6 ay, azami 12 ay) yeterliliğine dair olumlu görüş bildirenlerin oranı ise %84'tür. Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi MDP yararlanıcılarının %18'i uygulama sürelerini yetersiz görmüşlerdir.

Şekil 23.Yararlanıcıların Programların Başvuru Süresinin Yeterliliğine İlişkin Görüşleri, n=25;22;3

Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

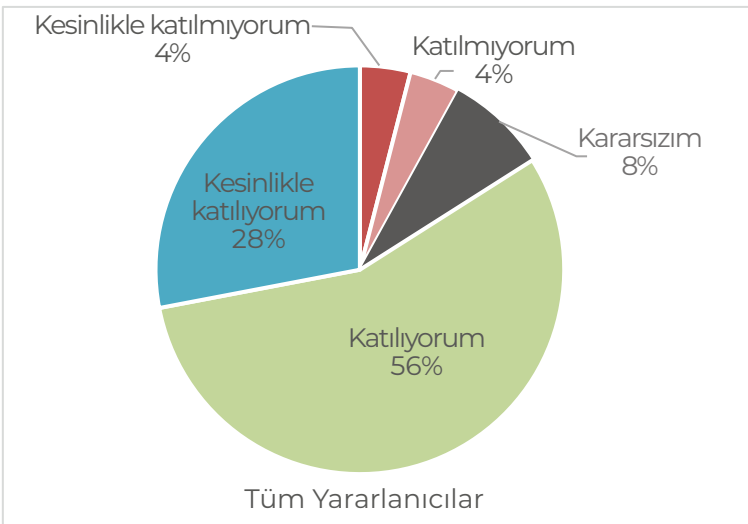
Şekil 24.Yararlanıcıların Programların Uygulama Süresinin Yeterliliğine İlişkin Görüşleri, n=25;22;3

Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

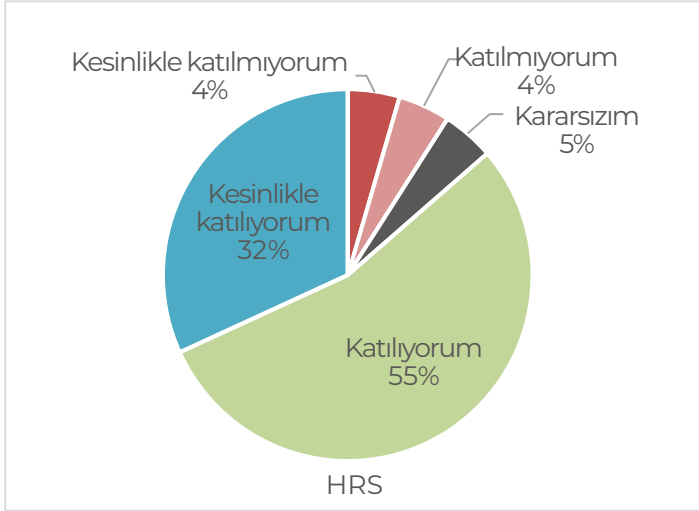
Yararlanıcılar başvuru ve sözleşme için istenen bilgi ve belgelerin gerekliliği/kapsamı/içeriği konusunda %94 oranında olumlu görüş bildirmişlerdir. Bununla birlikte birçok işlemin e-devlet üzerinden yapılabileceği ve evrakta sadeleşme yapılabileceği önerisi gelmiştir.

Şekil 25.Yararlanıcıların Başvuru ve Sözleşme İçin İstenen Bilgi ve Belgelerin Gerekliliği/ Kapsamı/ İçeriğinin Uygunluğuna İlişkin Görüşleri, n=25

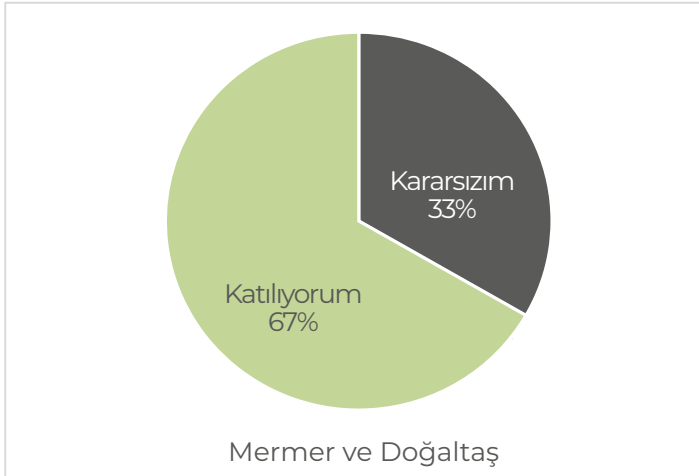
Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

Şekil 26.Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi MDP Yararlanıcıların Başvuru ve Sözleşme İçin İstenen Bilgi ve Belgelerin Gerekliliği/ Kapsamı/ İçeriğinin Uygunluğuna İlişkin Görüşleri, n=22

Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

Şekil 27.Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü MDP Yararlanıcıların Başvuru ve Sözleşme İçin İstenen Bilgi ve Belgelerin Gerekliliği/ Kapsamı/ İçeriğinin Uygunluğuna İlişkin Görüşleri, n=3

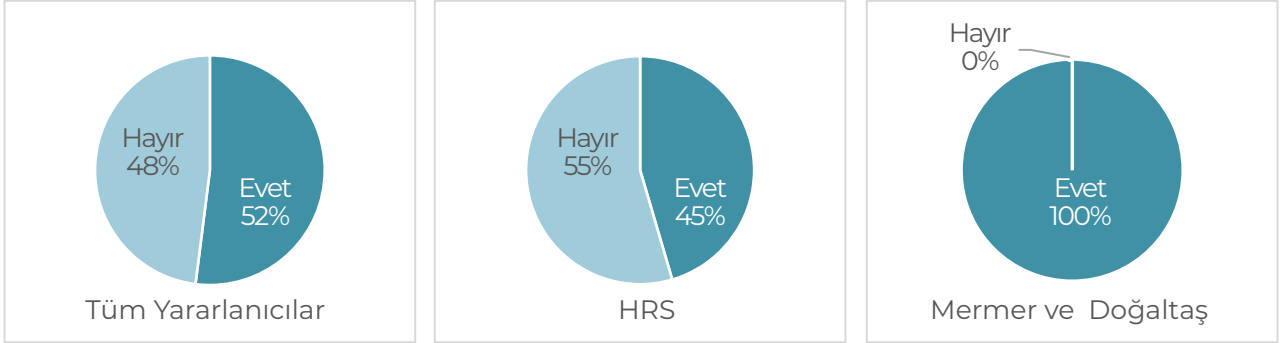

Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

Yararlanıcıların %92'si sözleşme imzalama sürecinde (KAYS işlemleri, evrakların hazırlanması, BEBKA prosedürleri, sözleşme imzalama süresi vs.) herhangi bir zorluk yaşamadıklarını ifade etmişlerdir.

Yararlanıcıların %52'si başvuru sürecinde danışmanlık desteği aldıklarını belirtmişlerdir. Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü MDP Yararlanıcıların tamamı, Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi MDP Yararlanıcıların ise %45'i danışman desteği aldığını ifade etmiştir. Yararlanıcılardan bir kısmı şirketin mevcut danışmanından destek aldıklarını belirtmişlerdir. Yararlanıcılar danışmanlık desteği alma sebeplerini; ilk defa BEBKA projesine başvurulması, evrak ve süreç tecrübe eksikliği, prosedürler ve mevzuat konularında hata yapılmaması, süreci sorunsuz yürütmek olarak ifade etmişlerdir.

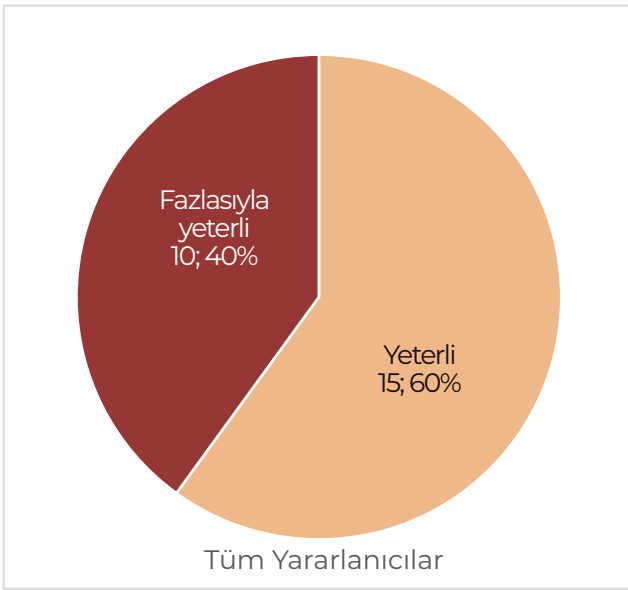
Şekil 28.Yararlanıcıların Başvuru Sürecinde Danışmanlık Desteği Alıp Almadıkları, n=25;22;3

Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

Yararlanıcıların tamamı (%100) başvuru sürecinde Ajans uzmanlarından yeterince destek aldıklarını belirtmişlerdir.

Şekil 29.Yararlanıcıların Başvuru Sürecinde Ajans Uzmanlarından Aldıkları Desteği Yeterli Görüp Görmedikleri, n=25

Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

Ankete katılan yararlanıcılar destek programları ile ilgili görüş ve önerilerde bulunmuşlardır. Bunlardan bazıları aşağıdaki gibidir:

- “Mali destek programlarının sanayiye yönelik yatırımlara ve özellikle bölgemiz gelişimine katkı sağlayan havacılık sektörüne yönelik çağrılara sıklıkla çıkılması gerektiğini düşünüyoruz.”
- “Daha düşük destek tutarlarında, daha yüksek destek oranları ile daha sık programlar açılırsa firmaların daha somut fayda sağlayabileceğini düşünüyoruz.”
- “Önümüzdeki dönemde de savunma sanayi sektörüne yönelik desteklerin verilmesinin faydalı olacağını düşünmekteyiz.”

- “Gelişen teknolojiyi yakalamak, yurtiçi ve yurtdışında daha rekabetçi konuma gelebilmek için Eskişehir ili havacılık sektörüne yönelik desteklerin artarak devam etmesini talep etmekteyiz.
- “Bu tip destek programlarının devamı faydalı olacaktır.”
- “Sertifikasyon eğitimi ve sertifikasyon alım sürecini kapsayan projeler için uygulama sürelerinin esnetilmesi BEBKA'nın destek sağladığı firma sayısını artıracaktır.”

Ankete katılan yararlanıcılar başvuru ve sözleşme imzalama süreçlerinin daha verimli/sorunsuz/kolay olması için görüş ve önerilerde bulunmuşlardır. Bunlardan bazıları aşağıdaki gibidir:

- “Başvuru süreçleri ile ilgili dokümantasyonun azaltılarak mümkün olduğu ölçüde dijitalleşme sağlanması hem yararlanıcılar hem de Ajans için kolaylık sağlayacaktır.”
- “Başvuru ve sözleşme imzalama süreci verimliydi.”
- “Süreçte herhangi bir problem yaşamadık.”
- “Evrak sayısının azaltılması ve sürecin dijital ortamdan yönetilmesi zaman yönetimi açısından katkı sağlayacaktır.”
- “Sözleşme ve başvuru evraklarının sadeleştirilmesi, evrak sayısının azaltılması yerinde olacaktır.”
- “Projeyi yürütebilecek nitelikli kurumlar açısından süreç halihazırda uygundur.”
- “Başvuru ve sözleşme imzalama süreçleri gayet anlaşılabilirdi.”
- “Mevzuat dahilinde bazı hususlarda daha esnek bir yol izlenerek yararlanıcının süreci kolay yürütmesi sağlanabilir.”
- “Teminat mektubu sürelerinin revize edilmesi ya da bir yıllık sürelerde yenilemelerin yapılması sanayicinin elini güçlendirerek proje başvurularının daha fazla olmasını sağlayacaktır.”

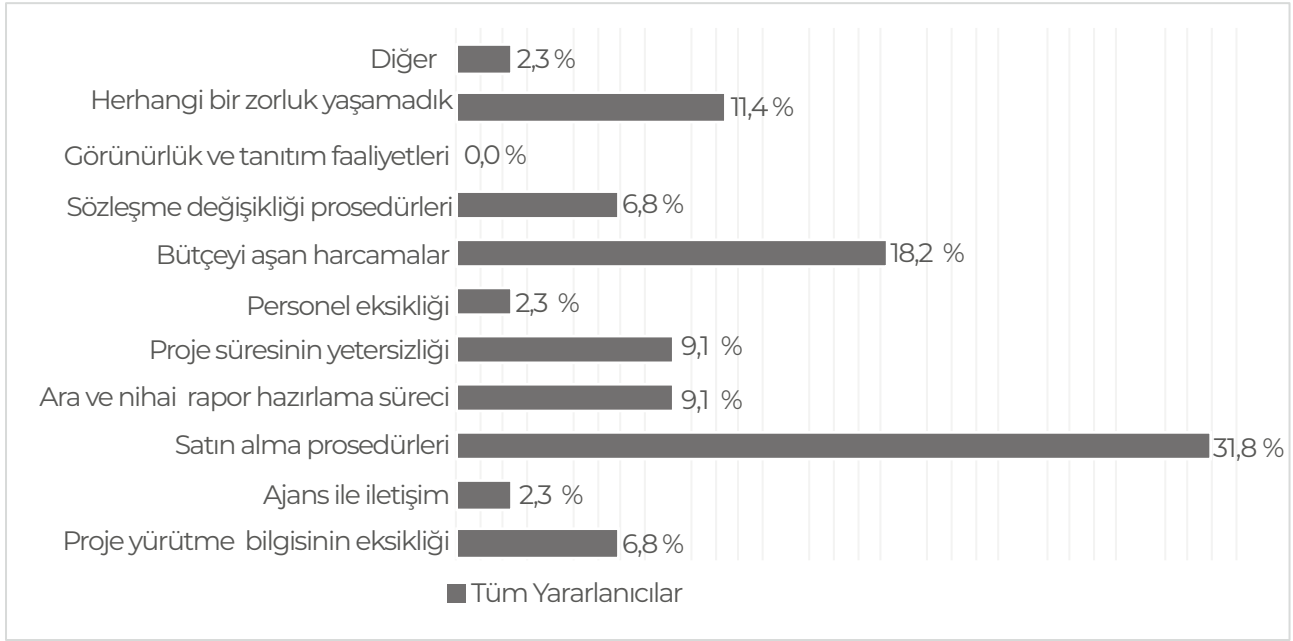
4.3.2.4. Yararlanıcıların Proje Uygulama Süreçlerine Dair Görüşleri

Yararlanıcıların proje uygulama sürecinde en fazla zorluk yaşadıkları konu %31,8 ile satın alma prosedürleri olmuştur. Yararlanıcılar özellikle ihale süreçlerinde zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Bunu %18,2 ile bütçeyi aşan harcamalar, %9,1 ile proje süresinin yetersizliği ve %9,1 ile ara ve nihai rapor hazırlama süreci takip etmektedir. Herhangi bir zorluk yaşamadıklarını belirten yararlanıcıların oranı ise %11,4'tür. Satın alma prosedürleri, hem Havacılık- Raylı Sistemler - Savunma Sanayi MDP Yararlanıcılarının (%30,0) hem de Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü MDP Yararlanıcılarının (%50,0) uygulama sürecinde en fazla zorluk yaşadıkları konu olmuştur. Bunun nedenleri olarak, özel sektör firmalarının mevcut satın almaları herhangi bir mevzuata tabi olmadan gerçekleştirmeleri ve proje kapsamında uygulamak zorunda oldukları kalkınma ajansları satın alma mevzuatına aşına olmamaları gösterilebilir.

Satın alma prosedürleri konusunda ve ihale süreçlerinde zorluk yaşayan yararlanıcılar prosedürleri sıkı takip ederek, tedarikçilerle iletişimde kalarak ve satın alma prosedürlerini onlara açıklayarak, daha önce proje yürütmüş olan firmalardan destek alarak ve Ajans uzmanı destekleri ile zorlukları aştıklarını belirtmişlerdir. Yararlanıcılar döviz kurlarında meydana gelen artışlar

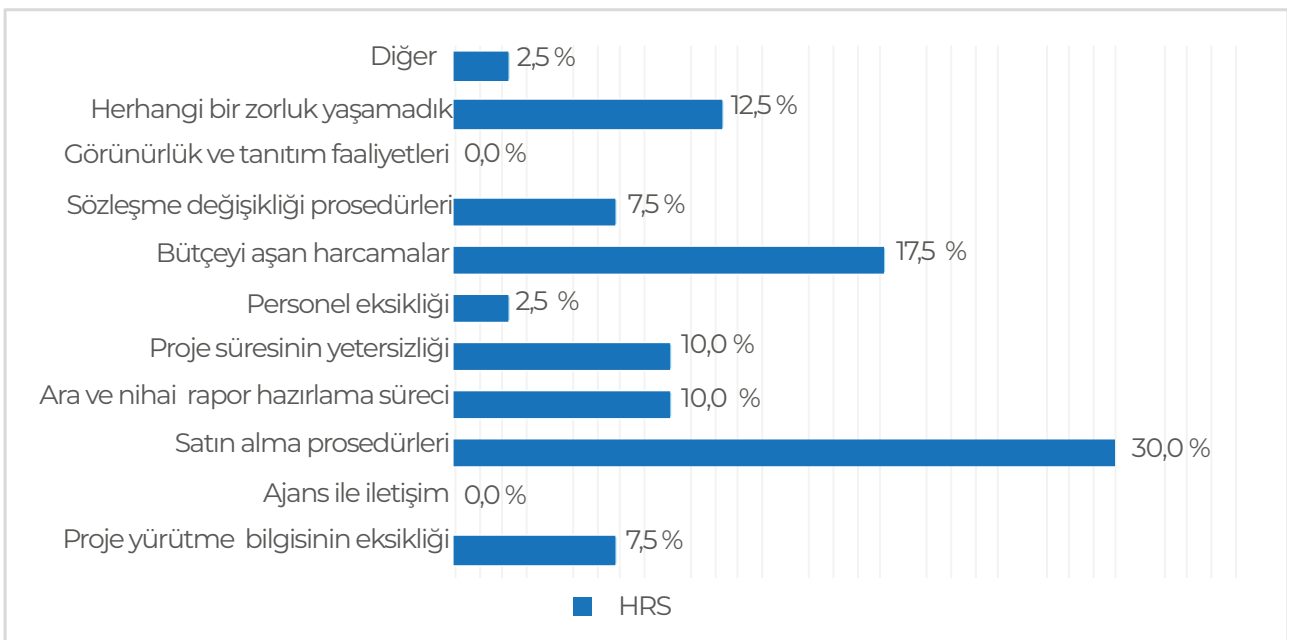
nedeniyle bütçeyi aşan harcamalar konusunda zorluk yaşadıklarını belirtmişler, bu zorlukları kendi öz kaynakları ve/veya banka kredisi kullanarak aştıklarını ifade etmişlerdir. Zorluk olarak proje süresinin yetersizliğini belirten yararlanıcılar ise proje süresinin uzatılması ile bu zorluğu aştıklarını belirtmişlerdir.

Şekil 30.Yararlanıcıların Proje Uygulama Sürecinde En Fazla Zorluk Yaşadıkları Konular, n=25

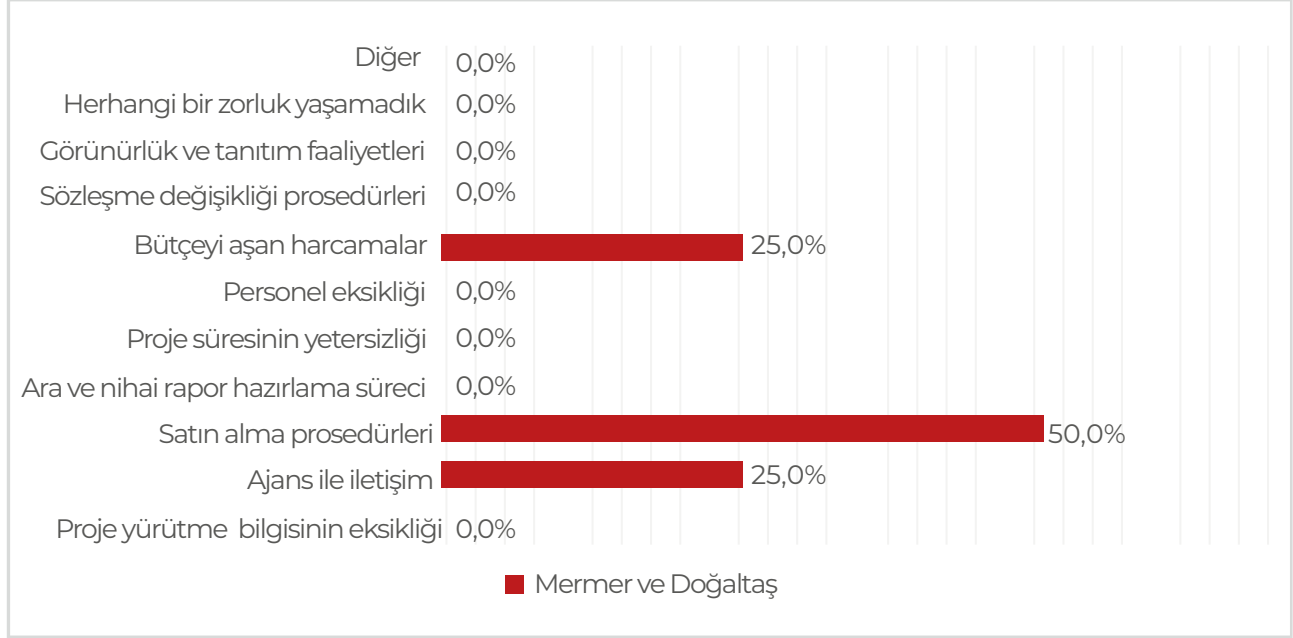
Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

Şekil 31.Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi MDP Yararlanıcıların Proje Uygulama Sürecinde En Fazla Zorluk Yaşadıkları Konular, n=22

Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

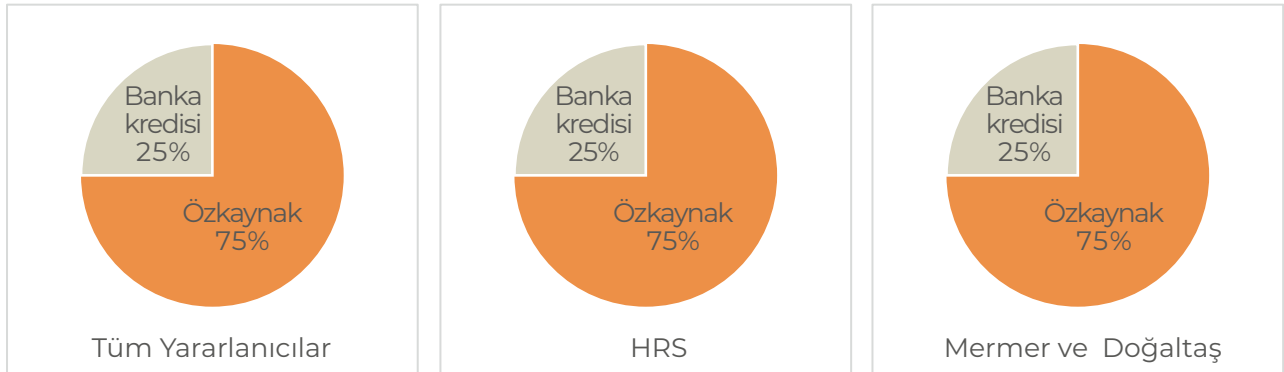
Şekil 32.Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü MDP Yararlanıcıların Proje Uygulama Sürecinde En Fazla Zorluk Yaşadıkları Konular, n=3

Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

Yararlanıcıların %75'i eş finansmanlarını öz kaynakları ile karşıladıklarını belirtirken %25'i banka kredisi ile karşıladıklarını belirtmişlerdir. Bu oran her iki mali destek programında da aynıdır.

Şekil 33.Yararlanıcıların Proje Eş Finansmanlarını Nasıl Karşıladıkları, n=24;20;4

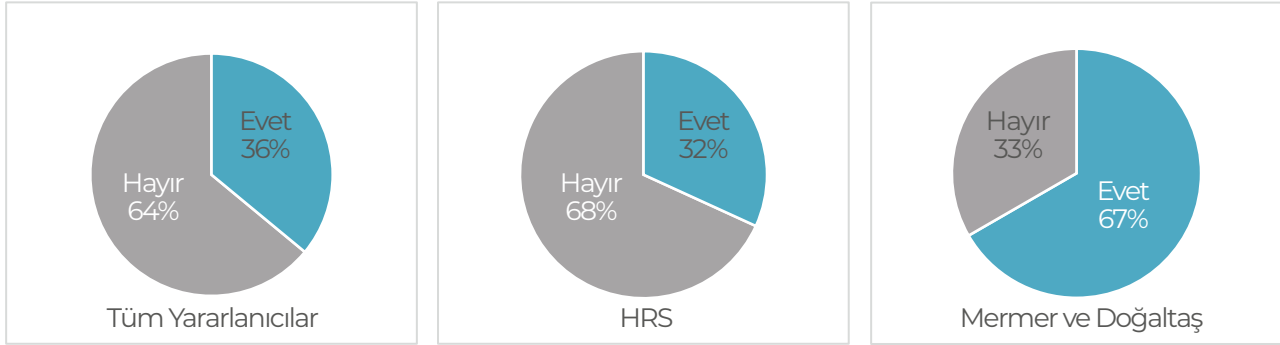

Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

Yararlanıcıların %36'sı uygulama döneminde danışmanlık desteği aldıklarını belirtmiştir. Bu oran Havacılık- Raylı Sistemler- Savunma Sanayi MDP Yararlanıcılarında %32 iken Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü MDP Yararlanıcılarında ise %67'dir. Bu durum göstermektedir ki danışmanlık desteğine başvuru sürecinde ihtiyaç duyan yararlanıcıların bir kısmı uygulama sürecinde ihtiyaç duymamışlardır. Yararlanıcılardan bir kısmı şirketin mevcut danışmanından destek aldıklarını belirtmişlerdir. Yararlanıcılar danışmanlık desteği alma sebeplerini; ilk defa BEBKA projesi yürütüyor olmaları, evrak ve süreç tecrübe eksikliği, prosedürler ve mevzuat konularında hata yapmamak, teknik konularda yapılacak hatalardan dolayı zaman ve işgücü

kaybı yaşamamak, süreci sorunsuz yürütmek, proje takibi ve ihale sürecinde yardım almak olarak ifade etmişlerdir.

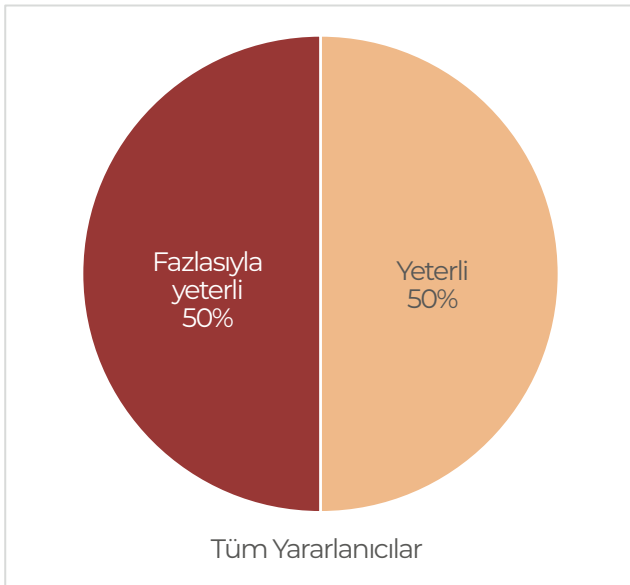
Şekil 34.Yararlanıcıların Proje Uygulama Sürecinde Danışmanlık Desteği Alıp Almadıkları, n=25;22;3

Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

Yararlanıcıların tamamı (%100) başvuru sürecinde olduğu gibi proje uygulama sürecinde de Ajans uzmanlarından yeterince destek aldıklarını belirtmişlerdir.

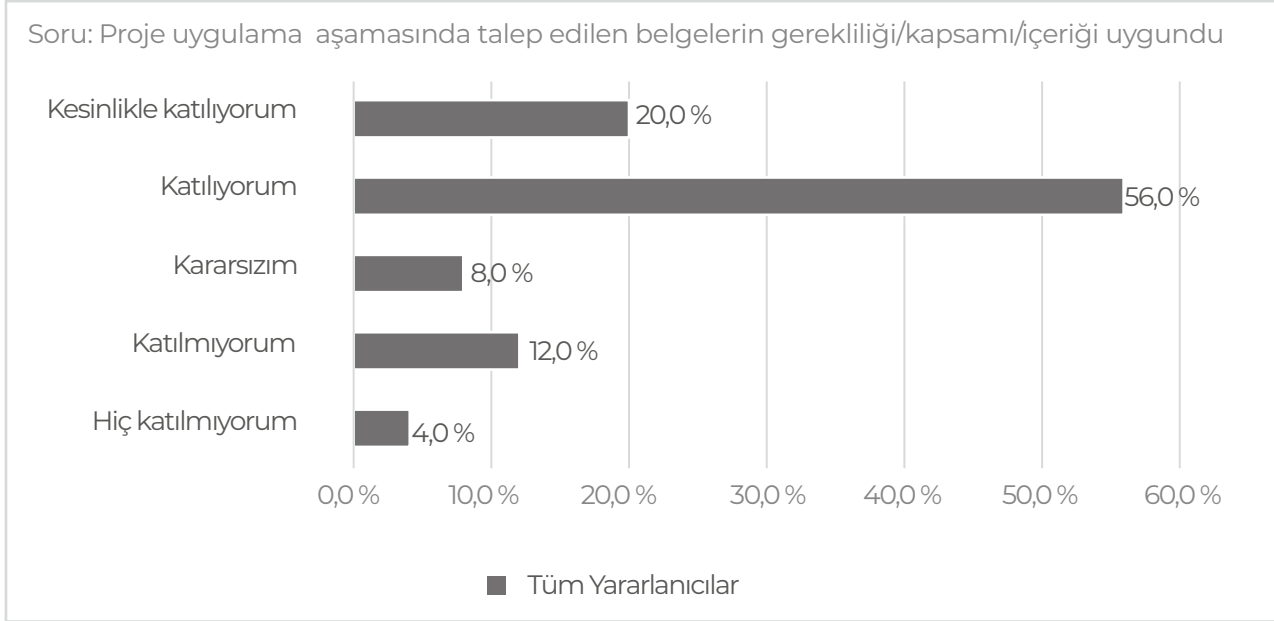
Şekil 35.Yararlanıcıların Proje Uygulama Sürecinde Ajans Uzmanlarından Aldıkları Desteği Yeterli Görüp Görmedikleri, n=24

Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

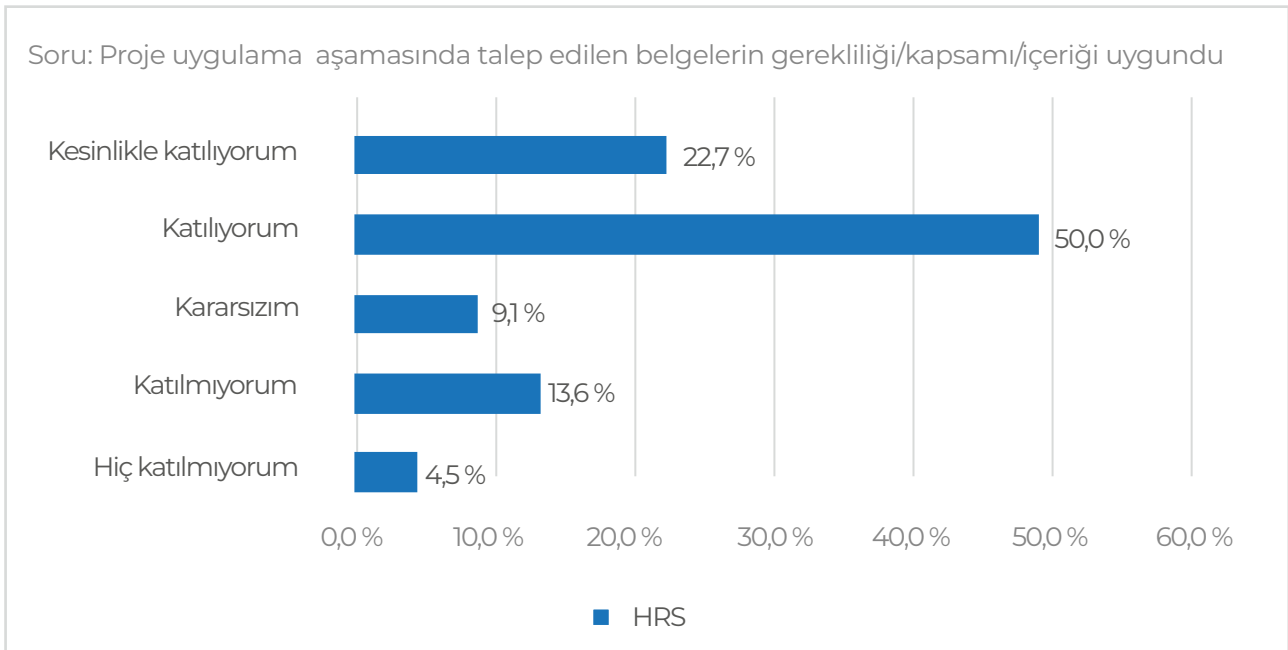
Proje uygulama aşamasında talep edilen belgelerin gerekliliği/kapsamı/içeriğinin uygunluğu konusunda yararlanıcıların %76'sı olumlu görüş bildirmişlerdir. Bu oran Havacılık- Raylı Sistemler-Savunma Sanayi MDP Yararlanıcılarında %72,7 iken Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü MDP Yararlanıcılarında ise %100'dür. Ankette proje uygulama süreci için Ajans tarafından talep edilen belgelerin sadeleştirilmesi önerileri alınmıştır.

Şekil 36.Yararlanıcıların Proje uygulama aşamasında talep edilen belgelerin gerekliliği/kapsamı/içeriği hakkındaki görüşleri, n=25

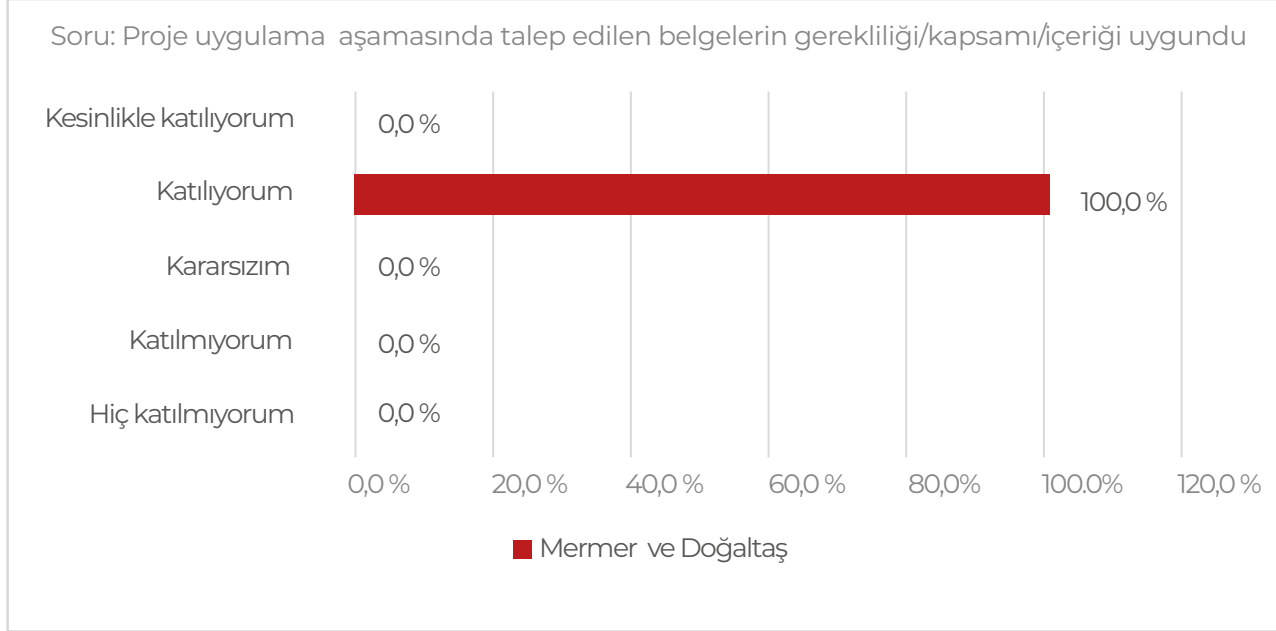
Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

Şekil 37.Havacılık- Raylı Sistemler- Savunma Sanayi MDP Yararlanıcıların Proje uygulama aşamasında talep edilen belgelerin gerekliliği/ kapsamı/ içeriği hakkındaki görüşleri, n=22

Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

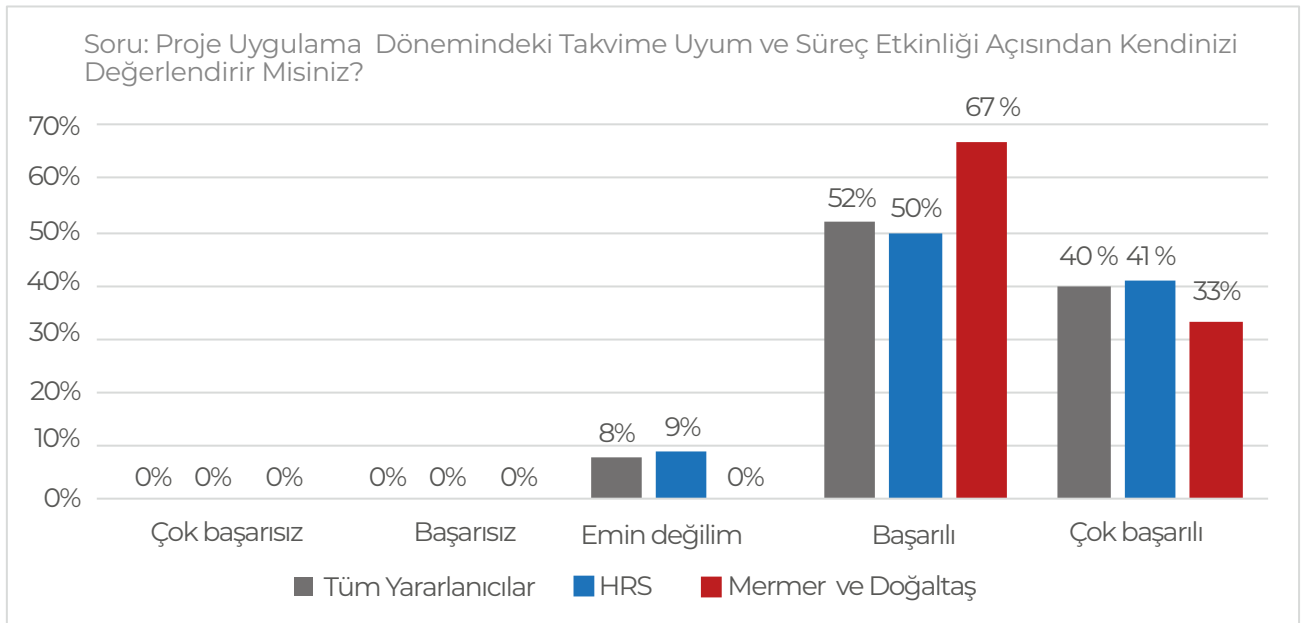
Şekil 38. Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü MDP Yararlanıcıların Proje uygulama aşamasında talep edilen belgelerin gerekliliği/kapsamı/içeriği hakkındaki görüşleri, n=3

Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

Ankette yararlanıcılardan yöneltilen bir diğer soru ise proje uygulama döneminde takvime uyum ve süreç etkinliği bakımından bir özdeğerlendirme yapılması istenmiştir. Bu kapsamda ankete cevap veren yararlanıcılardan uygulama döneminde kendilerini takvime uyum ve süreç etkinliği bakımından başarılı bulanların oranı %52 iken; %40'lık bir grup bu anlamda kendilerini çok başarılı bulduklarını ifade etmiştir. Her iki destek programı yararlanıcıları da takvime uyum ve süreç etkinliği açısından kendilerini %90'ın üzerinde başarılı bulmuşlardır.

Şekil 39. Yararlanıcıların Proje Uygulama Dönemindeki Takvime Uyum ve Süreç Etkinliği Açısından Kendilerini Değerlendirmesi, n=25;22;3

Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

Ankete katılan yararlanıcıların proje uygulama süreciyle ilgili önemli gördüğü hususlar ve sunulan önerilerin bazıları aşağıdaki gibidir:

- “Proje yürütülmesi sırasında istenen belgelerin azaltılması, e-imza kullanarak sunulabilecek belgelerin artırılması gibi hususlar dikkate alınabilir.”
- “Süreç ve prosedürler sadeleştirilebilir.”
- “Satın alma süreçlerinin mevzuat çerçevesinde sadeleştirilmesi uygun olacaktır.”
- “İhale süreçleri, özel sektör firmalarının iş yapma şekillerine çok uygun olmadığından satın almalarda zaman kaybına neden olmakta, ihale için istenilen belgeler süreci zorlaştırmaktadır.”
- “İhale sürecinde firmalardan istenen evrakların fazla olması sebebiyle ihaleye katılmayan firmalar olabilmektedir.”
- “İhale sürecinin kaldırılması mümkün değilse ihale rakamlarının yükseltilmesi önerimizdir.”
- “Satın alma usullerinin farklılaştırılması ve özellikle yurtdışı firmalarla çalışabilmek için ihale kurallarının esnetilmesi gereklidir.”
- “Makine-teçhizat bütçesi oluşturulurken yıl bazında artış olabileceği hesaba katılmalıdır.”
- “Döviz kurlarının yükselişi ile ilgili düzenleme yapılabilir.”
- “Havacılık sektöründe kullanılan makinalar yurtdışı menşeli oldukları için ihale sürecindeki TL fiyat verme zorunluluğu satıcı firmaları ve firmamızı zorlamıştır, bununla ilgili iyileştirme çalışmaları yapılabilir.”

4.3.2. Etkinlik

4.3.3.1. Performans Göstergelerine ve Proje Hedeflerine Ulaşılma Düzeyi

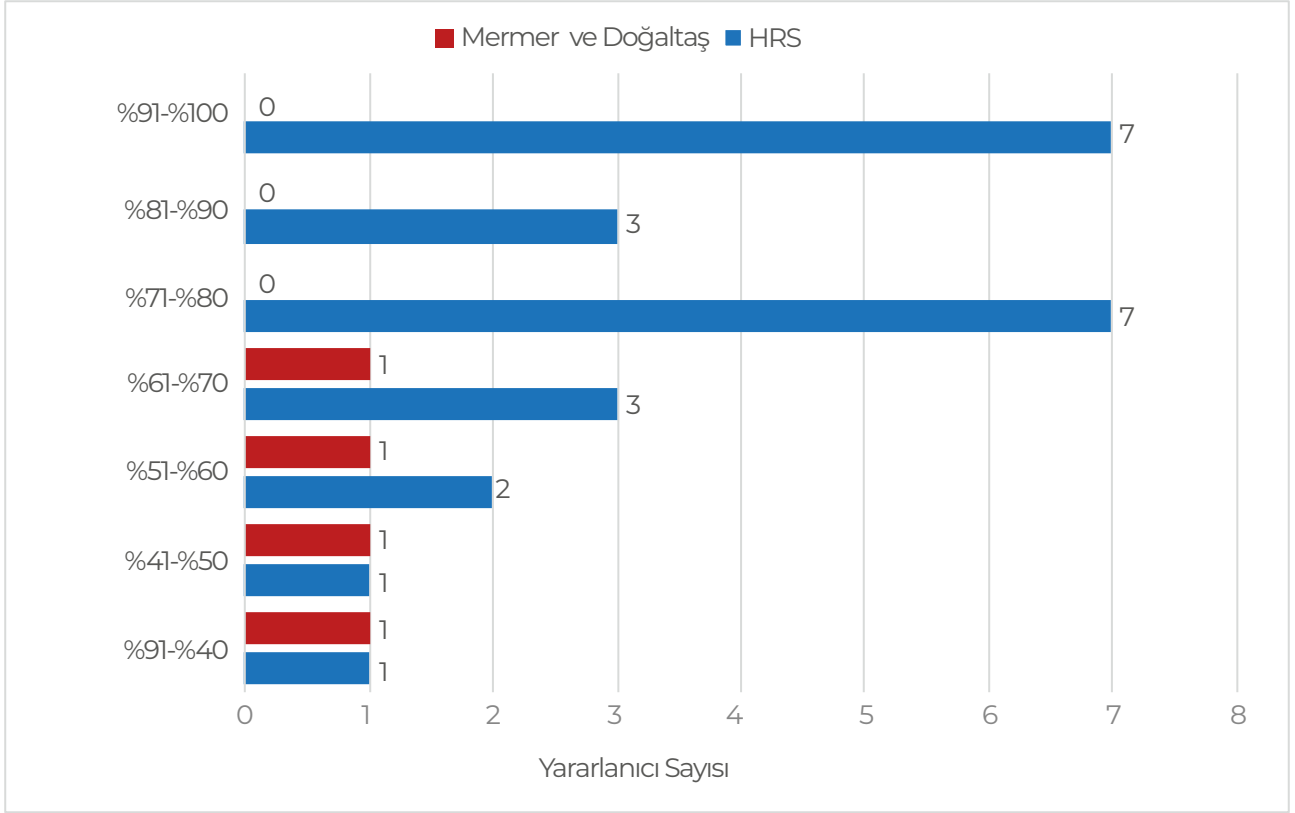
Yararlanıcıların proje başvuru aşamasında hedefledikleri performans göstergelerine ulaşma düzeyleri sundukları nihai rapordaki verilere göre Şekil 40'ta gösterilmiştir.

Havacılık- Raylı Sistemler- Savunma Sanayi MDP 'den destek alan 24 yararlanıcının 7'si performans göstergelerini %91'in üzerinde gerçekleştirmiştir. Performans göstergelerinin %51'inden daha azını gerçekleştiren yararlanıcı sayısı ise 2'dir.

Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü MDP'den destek alan yararlanıcılardan 2'si performans göstergelerini %51'in üstünde, 2'si de %51'in altında gerçekleştirebilmiştir.

Toplamda 28 yararlanıcının 24'ü performans göstergelerini %51 ve üzerinde gerçekleştirmiştir.

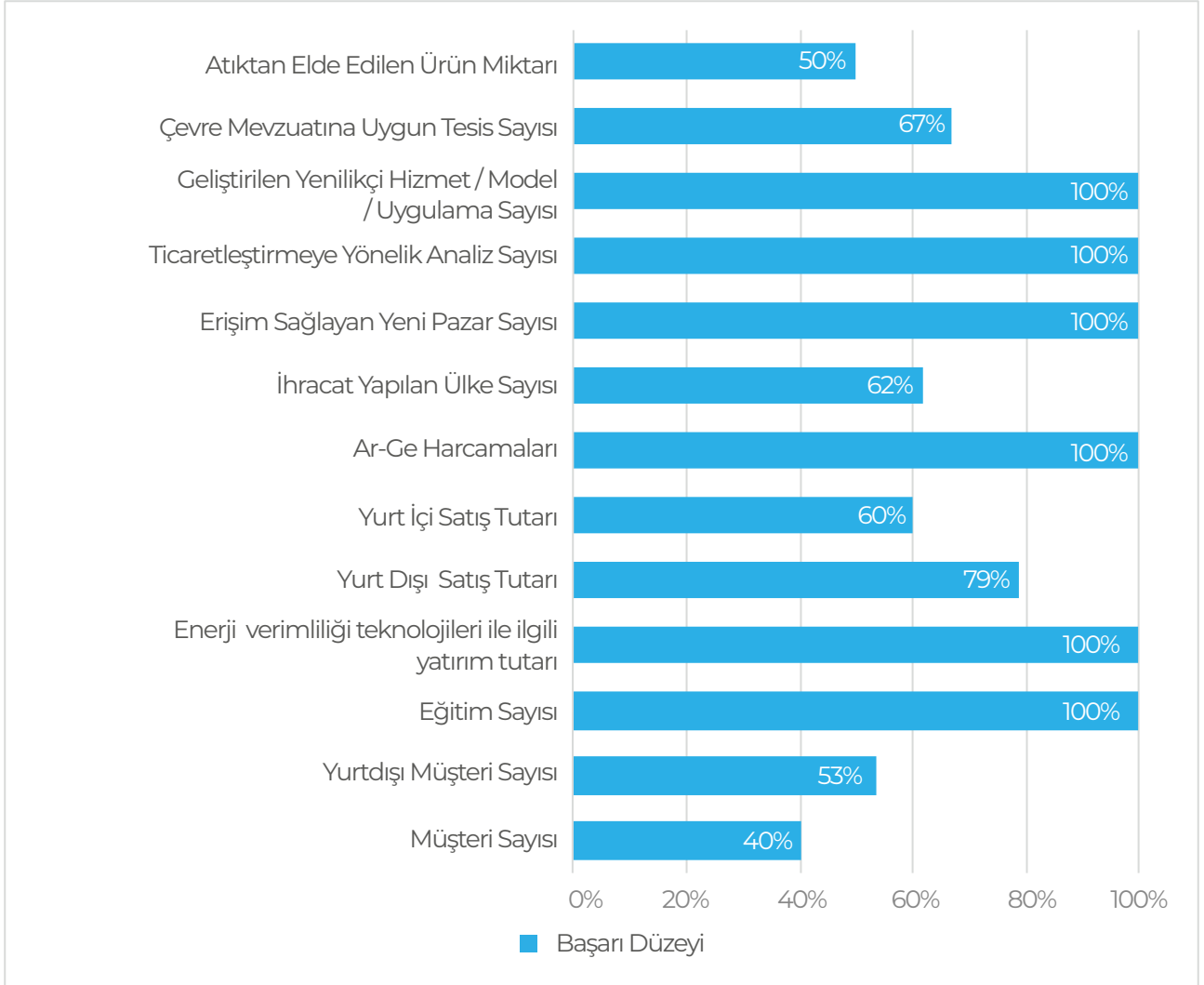
Şekil 40.Yararlanıcıların Performans Göstergelerine Ulaşma Düzeyleri

Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

Performans göstergeleri bazında yararlanıcıların başarı düzeyleri Şekil 41’de gösterilmiştir. Bu şekilde ilgili performans göstergesini hedefleyen yararlanıcıların yüzde kaçının hedefine ulaştığı gösterilmiştir. Müşteri sayısı hedefini gerçekleştiren yararlanıcıların oranı %40, yurtdışı müşteri sayısı hedefini gerçekleştiren yararlanıcıların oranı %53, atıktan elde edilen ürün miktarı hedefini gerçekleştiren yararlanıcıların oranı ise %50 olarak gerçekleşmiş olup bu göstergelerde belli bir başarı yakalanamamıştır.

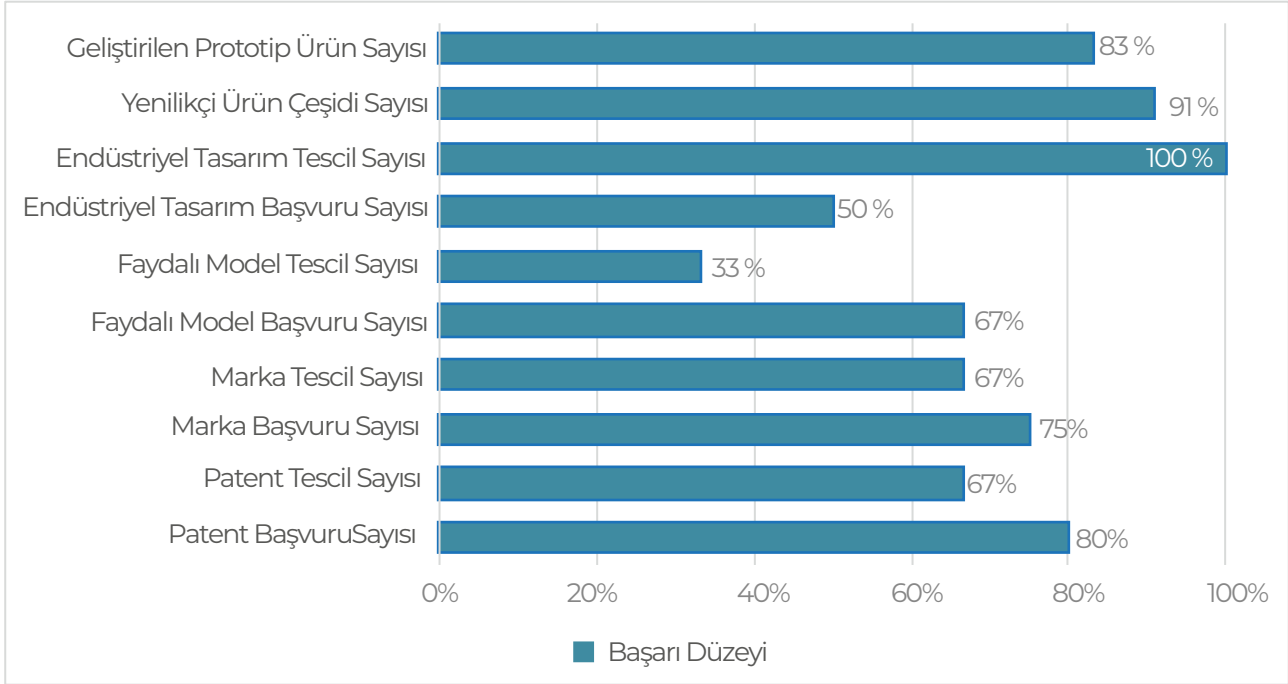
Şekil 41. Performans Göstergeleri Bazında Yararlanıcıların Başarı Düzeyi

Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

Şekil 42'de yararlanıcılarının katma değerli ürünlere yönelik başarı düzeyleri gösterilmiştir. Yenilikçi ürün çeşidi sayısı hedefi olan yararlanıcılardan %91'i hedeflerini gerçekleştirmiştir. Patent başvuru sayısı hedefi olan yararlanıcılardan %80'i, patent tescil sayısı hedefleyenlerden ise %67'si bu hedeflerini gerçekleştirmiştir. Genel olarak belli bir düzeyde başarı yakalandığı söylenebilir.

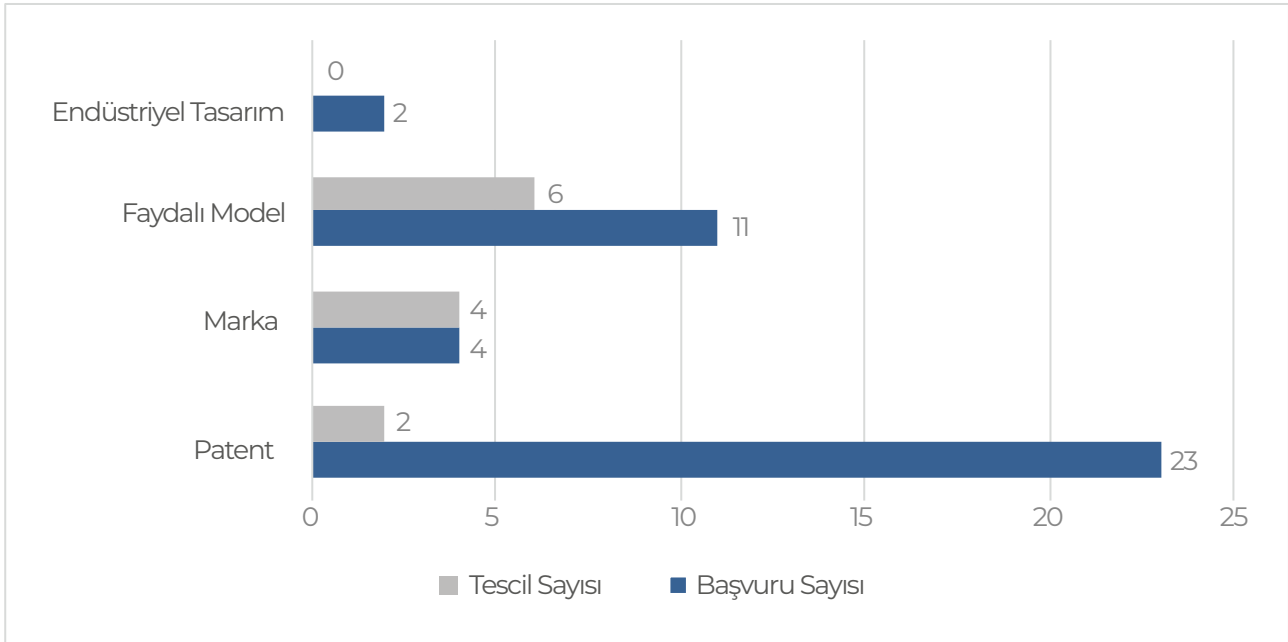
Şekil 42.Yararlanıcılarının Katma Değerli Ürünlere Yönelik Başarı Düzeyleri

Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

Yararlanıcıların proje kapsamında yaptıkları endüstriyel tasarım, faydalı model, marka, patent başvuru sayıları ve tescil edilen sayılar Şekil 43'te gösterilmiştir.

Şekil 43.Endüstriyel Tasarım, Faydalı Model, Marka, Patent Başvuru ve Tescil Sayıları

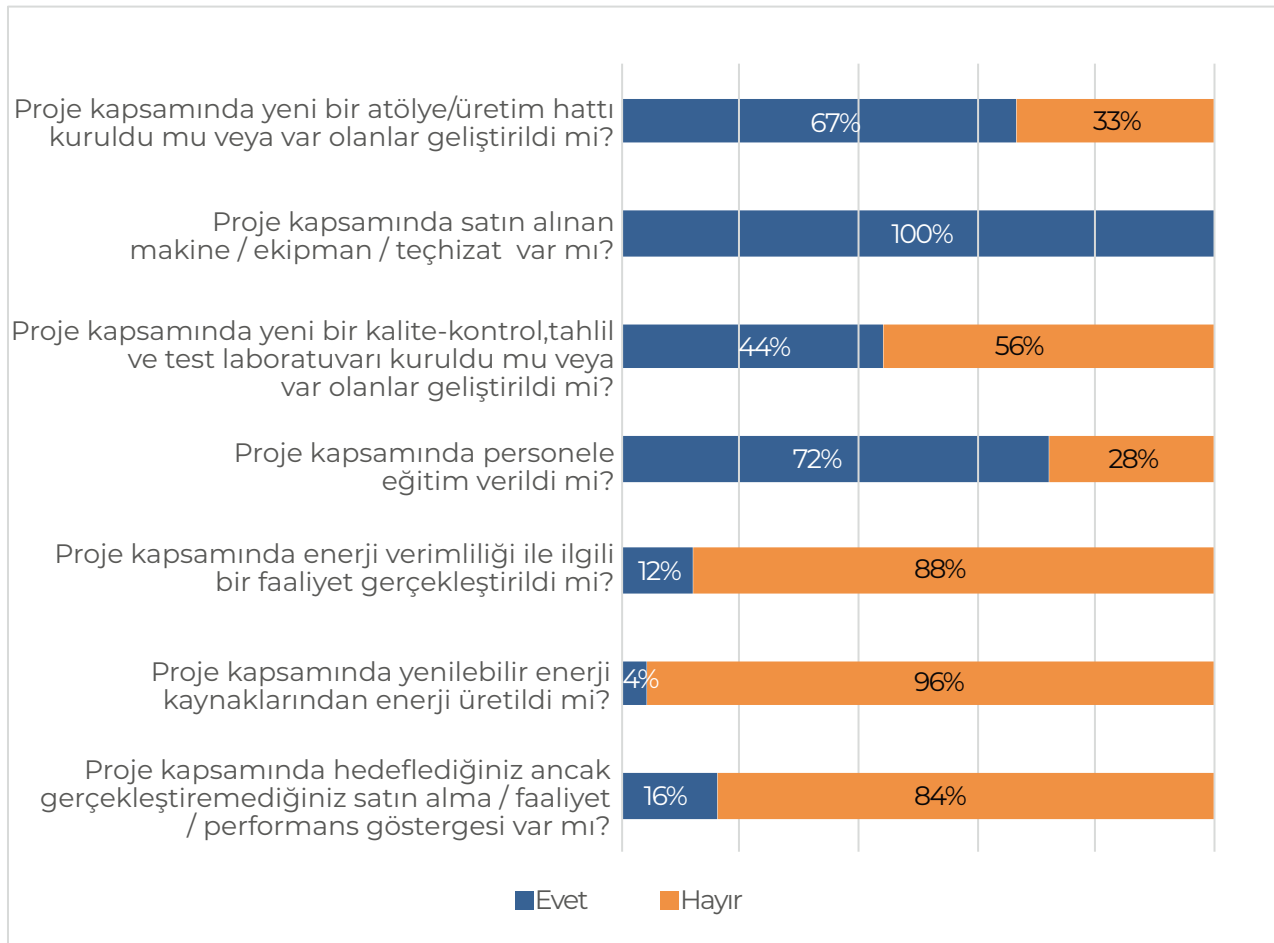
4.3.3.2. Ankete Verilen Cevaplara Göre Proje Çıktıları

Ankete katılan yararlanıcıların proje çıktıları ile ilgili sorulara verdikleri cevaplar Şekil 44'te gösterilmiştir. Tüm yararlanıcılar proje kapsamında makine/ekipman/teçhizat alımı

gerçekleştirdiklerini ifade etmişlerdir. Yararlanıcıların %67'si atölye/üretim hattı, %44'ü kalite-kontrol, tahlil veya test laboratuvarı kurmuş veya geliştirmiştir. Enerji verimliliği ile ilgili faaliyet gerçekleştiren yararlanıcıların oranı %12, yenilebilir enerji kaynaklarından enerji üreten yararlanıcıların oranı ise %4 olup bu göstergelerde program hedeflerine ulaşılma düzeyinin düşük olduğu görülmektedir.

Yararlanıcıların %84'ü hedefledikleri satın alma, faaliyet ve performans göstergelerinin tamamını gerçekleştirdiklerini belirtmişlerdir.

Şekil 44. Ankete Katılan Yararlanıcıların Proje Çıktıları, n=25

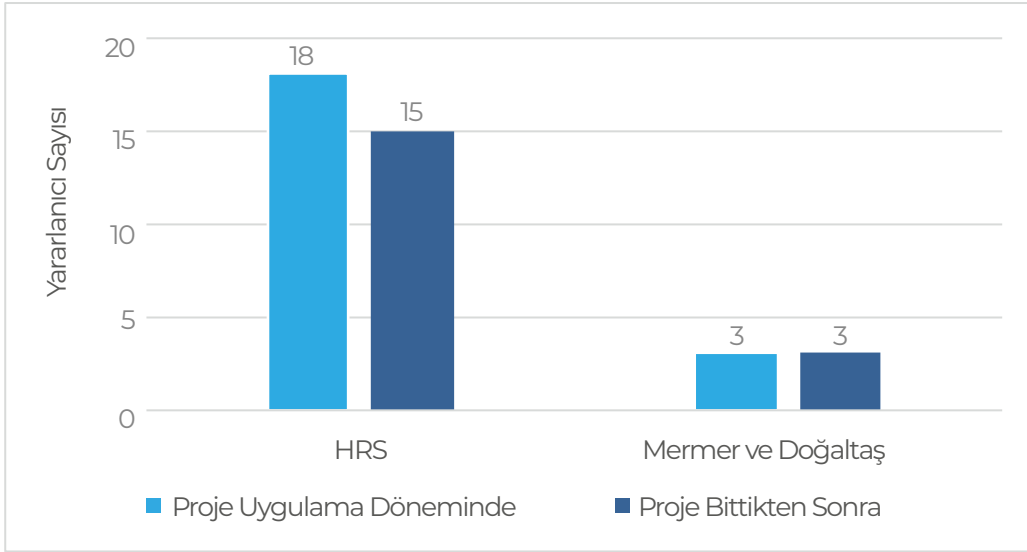

Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

Ankete katılan 21 Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi MDP yararlanıcısının 18'i (%86) proje kapsamında personel istihdam ettiklerini, 16'sı (%76) proje katkısıyla proje bittikten sonra da personel istihdamı gerçekleştirdiklerini ifade etmişlerdir.

Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü MDP Yararlanıcısının tamamı (%100) hem proje kapsamında hem de proje katkısıyla proje bittikten sonra personel istihdamı gerçekleştirdiklerini belirtmişlerdir.

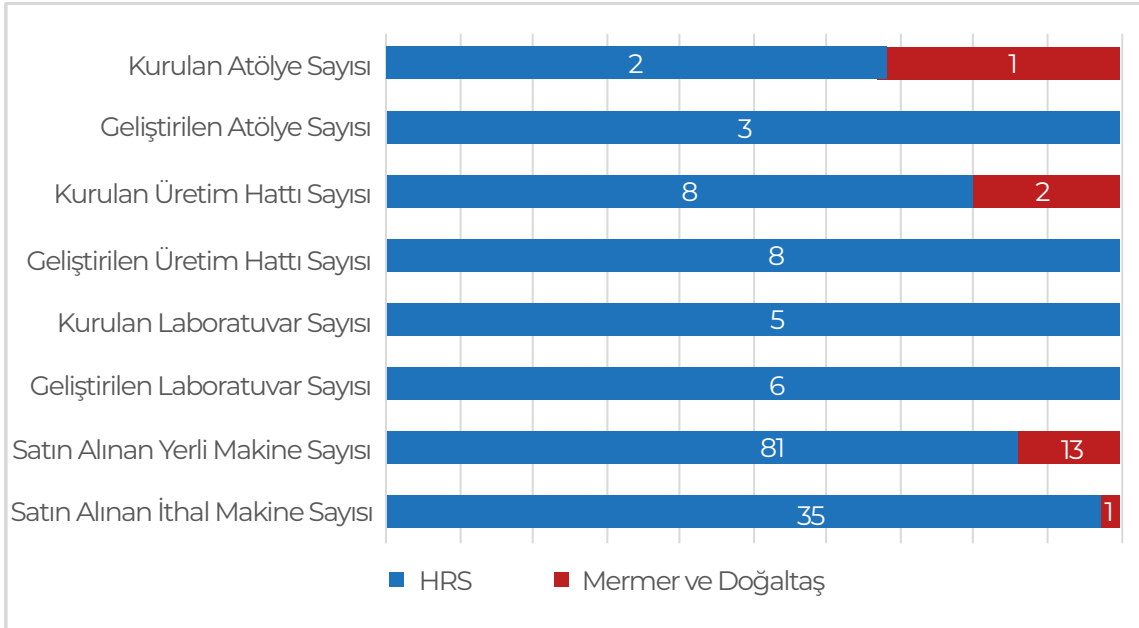
Şekil 45. Personel İstihdam Eden Yararlanıcıların Sayısı, n=25

Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

Ankete katılan yararlanıcıların bir kısmı projeleri kapsamında yeni atölye, üretim hattı, kalite-kontrol, test laboratuvarı kurmuş, bir kısmı da var olanları geliştirmişlerdir. Bu alanlara ait sayılar Şekil 46'da gösterilmiştir. Yararlanıcıların satın aldıkları yerli makine sayısı toplamda 94, ithal makine sayısı ise 36'dır. Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü MDP yararlanıcılarının çoğunluğu yerli makine satın almıştır.

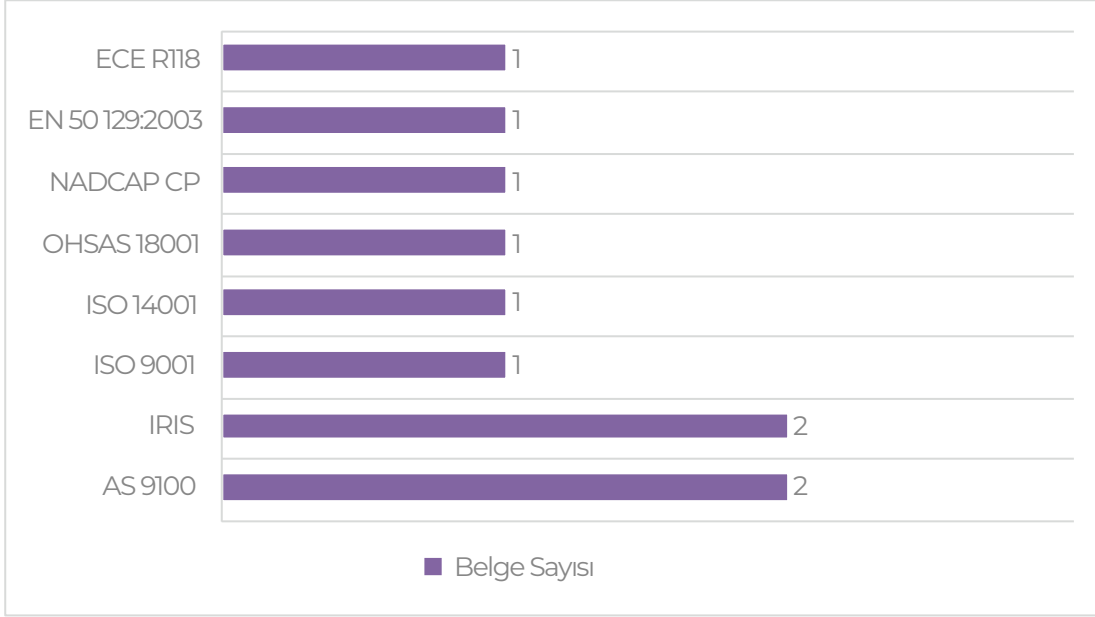
Şekil 46. Ankete Katılan Yararlanıcıların Kurulan/Geliştirilen Kullanım Alanlarına İlişkin Proje Çıktıları, n=25

Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

Ankete katılan yararlanıcıların proje kapsamında aldıkları sertifika ve/veya belge sayıları Şekil 47'de gösterilmiştir. 8 yararlanıcı, kurumsal kapasitesilerini ve uluslararası rekabet güçlerini artırmaya yönelik toplamda 10 adet sertifika ve/veya belge almıştır.

Şekil 47. Ankete Katılan Yararlanıcıların Proje Kapsamında Aldıkları Sertifika ve Belgeler, n=8

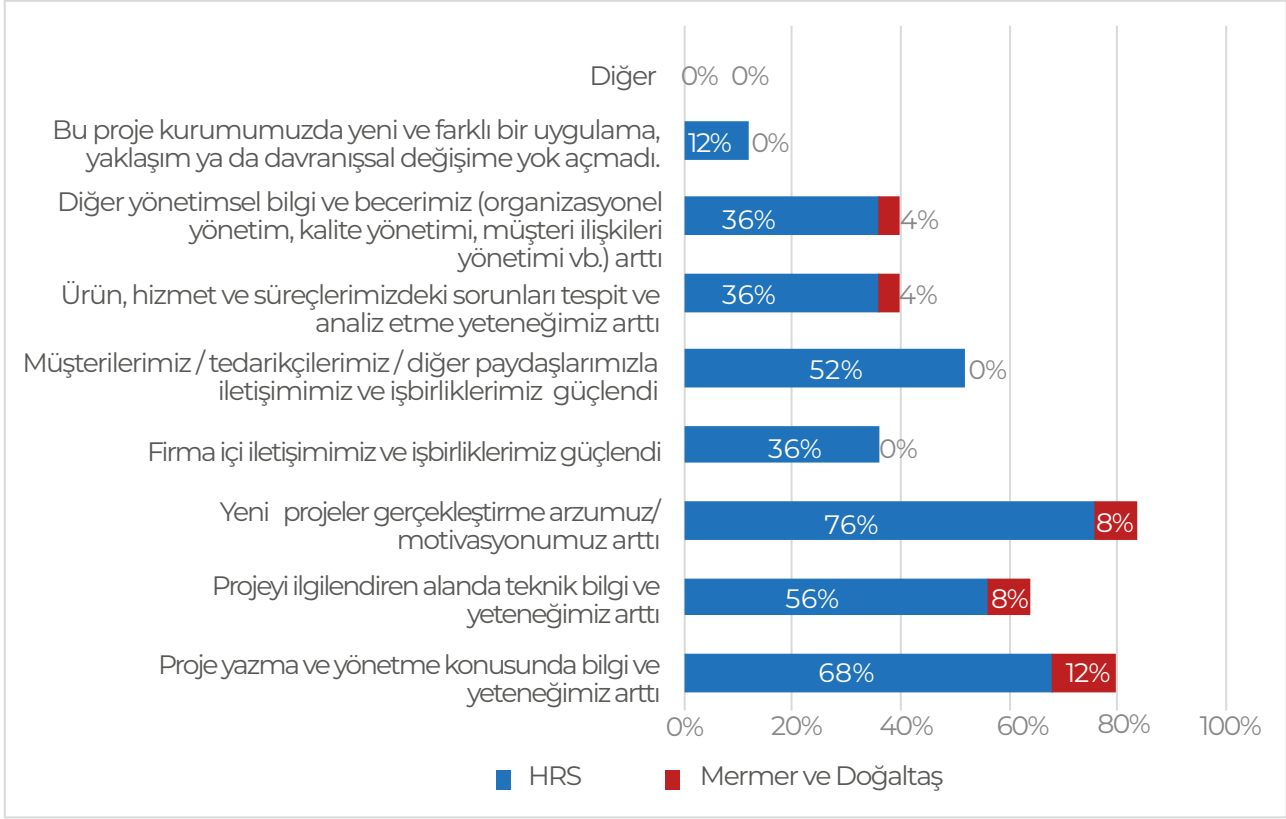
Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

4.3.4. Etki

Davranışsal Artımsallık

Mali Destek Programlarından yararlanan işletme ve kurumların tamamı (%100), projelerinin kurumlarında yeni ve farklı bir uygulama, yaklaşım ya da davranışsal bir değişime neden olduğunu belirtmektedir. En fazla gözlenen davranışsal kazanımlar, yeni projeler gerçekleştirme arzusu/motivasyonunun artması (%84), proje yazma ve yönetme konusundaki bilgi ve yetenek artışı (%80) ve proje konusu alanında teknik bilginin artması (%64) olmuştur (Şekil 48). Programlar bazında bakıldığında yararlanıcılarda proje sayesinde en fazla ortaya çıkan davranışsal değişiklik farklılık göstermektedir. Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi Mali Destek Programı (HRS) yararlanıcılarının yüzde 86'sı yeni projeler gerçekleştirme arzusu/motivasyonlarının arttığını belirtirken, Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü Mali Destek Programı (Mermer) yararlanıcılarının yüzde 25'i proje yazma ve yönetme konusunda bilgi ve yeteneklerinin arttığını belirtmiştir. (Şekil 48)

Şekil 48. Tüm Mali Destek Programı Yararlanıcılarında Projeler Sayesinde Ortaya Çıkan Davranışsal Değişiklikler, n=25

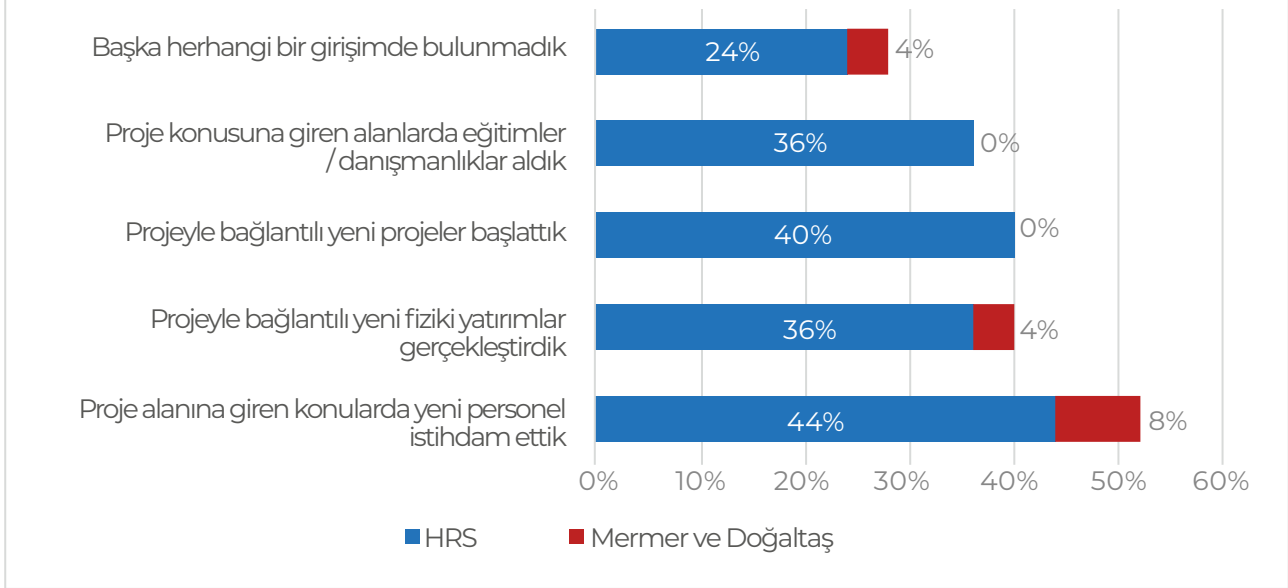

Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

Girdi Artımsallığı

Mali Destek Programları yararlanıcıların %72'si desteklenen projeler sayesinde proje bütçesinin dışında finansal kaynak yaratarak başka girişimlerde bulunduklarını ifade etmişler, dolayısıyla girdi artımsallığı elde etmişlerdir. Yararlanıcıların bu kapsamda en fazla projeye bağlantılı olarak yeni personel istihdam ettikleri (%52) görülmüştür. Buna ek olarak projeye bağlantılı yeni fiziki yatırımlar gerçekleştirdikleri (%40), projeye bağlantılı yeni projeler başlattıkları (%40) ve proje konusuna giren alanlarda eğitimler/danışmanlıklar aldıkları (%36) desteklerden yararlanan kurumlar tarafından atılan diğer adımlardır. (Şekil 49).

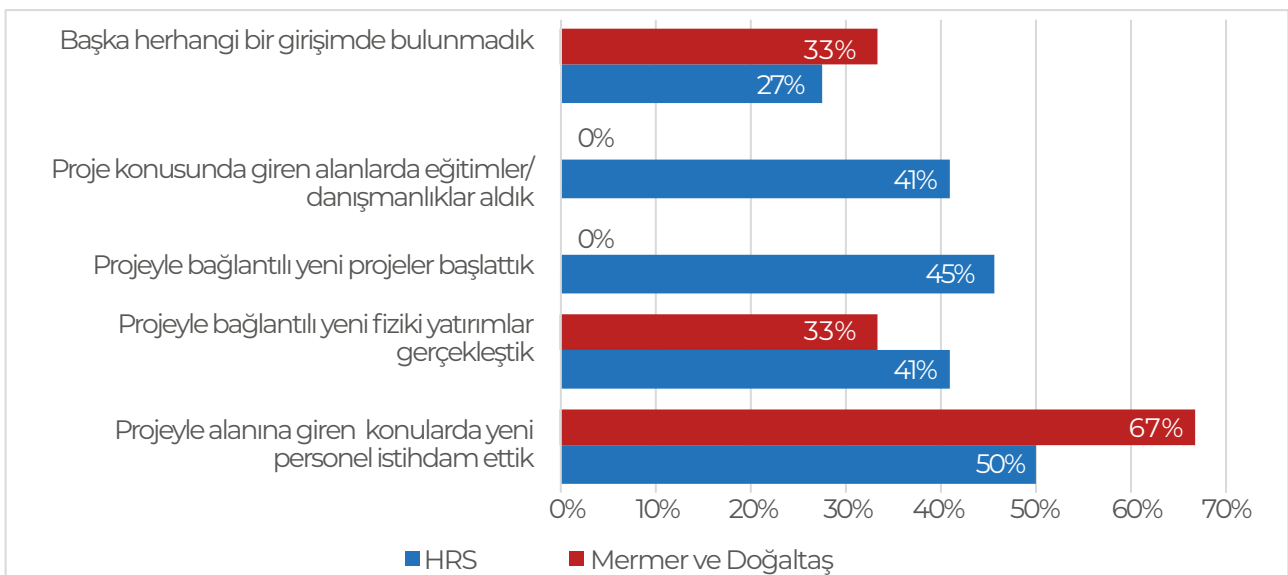
Şekil 49. Tüm Mali Destek Programı Yararlanıcılarının Projeler Sayesinde Attıkları İlave Adımlar, n=25

Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

Destek programları için ayrı ayrı değerlendirildiğinde, programlar bazında girdi artımsallığı elde eden yararlanıcıların oranı farklılık göstermektedir. Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü Mali Destek Programı yararlanıcıları personel istihdam etme yönünde (%67) artımsallık sağlarken, HRS programı yararlanıcıları ise personel istihdamına (%50), ek olarak fiziki yatırımlar gerçekleştirme (%41), yeni projeler yürütme (%45) ve eğitim, danışmanlık hizmetleri alma (%41) gibi farklı girdi artımsallıkları yaratmışlardır. Buna ek olarak yararlanıcıların %25'i daha sonra projelerinin devamı niteliğinde farklı projeler ile başka kurum ve kuruluşlardan destek almışlardır. (Şekil 50)

Şekil 50. Mali Destek Programı Bazında Yararlanıcılarının Projeler Sayesinde Attıkları İlave Adımlar, (Mermer ve Doğaltaş n=3, HRS n=22)

Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

Mali Destek Programları yararlanıcılarının %20'si destek almamış olsalardı projelerini gerçekleştiremeyeceklerini, %54'ü ise daha küçük ölçekli olarak veya erteleyerek gerçekleştirebileceklerini dile getirmiştir. Bu da programların özellikle süre ve kapsam açısından önemli bir fayda sağladığını ve projelerle hedeflenen problemlerin çözümünü hızlandırdığını ortaya koymaktadır.

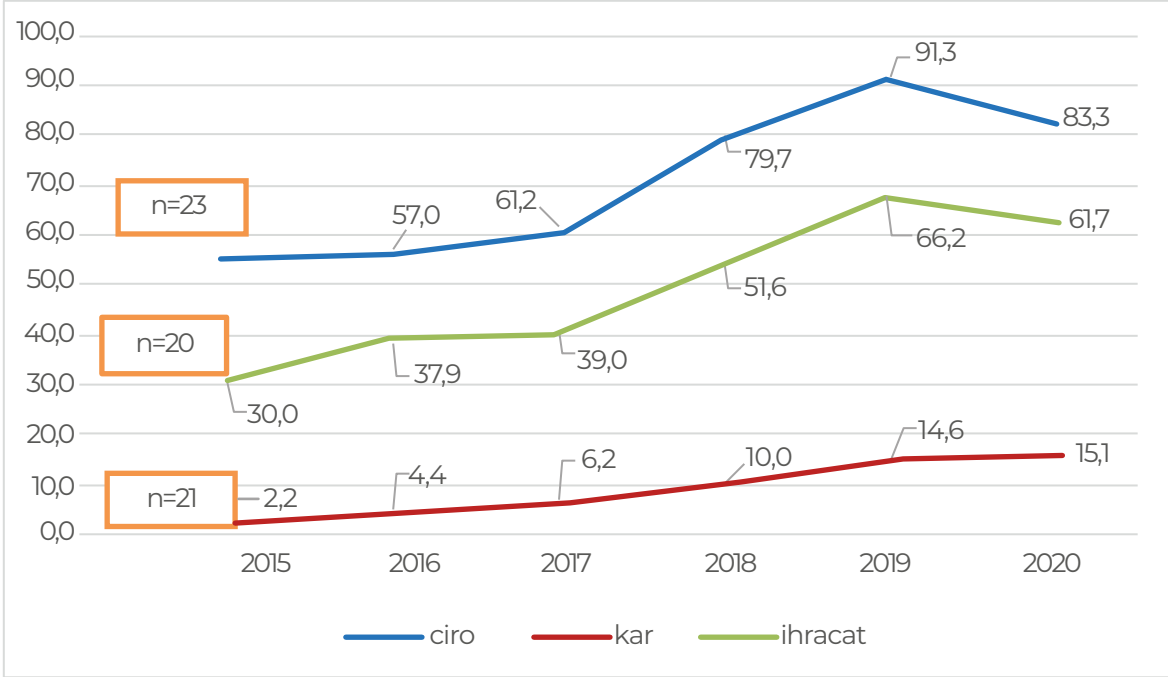
Program Çıktılarının Yararlanıcılar ve Bölgeye Etkisi

Anket uygulamasına katılan yararlanıcıların %96'sı ekonomik anlamda, %68'i sosyal ve çevresel anlamda projelerin başarılı olduğunu ifade etmişlerdir. Özellikle Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü MDP ile birçok mermer atığı tekrar kullanılabilir hale gelmiş ve atık miktarı azaltılmıştır. Buna ek olarak atıkların işlenerek yeniden kullanılmasına yönelik projelerinde doğrudan çevreye katkı sağladığı görülmüştür. Sosyal anlamda ise projeler firmalar ve kurumlar arasında iş birliğini artırmış buna ek olarak mali desteklerden yararlanan firmaların yaptıkları yatırım ve çalışmaların karşılığını özellikle ekonomik olarak yüksek oranlarda almış olmaları desteklerden yararlanmamış firmalarında hem bu şekilde farklı hibe ve destek programlarına başvurmaları hususunda hem de yatırım ve Ar-Ge yapma hususunda motivasyonlarını artırmıştır. Proje kapsamında ve proje ile ilgili olarak daha sonra yapılan istihdam ve eğitim faaliyetlerinin de sosyal açıdan projelerin olumlu çıktıları olduğu değerlendirilebilir.

Mali destek programlarının ekonomik açıdan başarısı değerlendirildiğinde; Anket uygulaması kapsamında Mali Destek Programlarından yararlanan işletmelerden projelerini uygulamadan önceki (2015) ve proje uygulama dönemi verileri ile sonraki yıllarda tahmini toplam satış, ihracat ve net kâr-zarar tutarları hakkında bilgi alınmıştır. Elde edilen tüm tutarlar, kamu sabit sermaye yatırım ve dış para deflatörleri kullanılarak 2020 fiyatları ile hesaplanmış, böylece enflasyon etkisinden arındırılmıştır.⁴ Elde edilen sağlıklı verilere göre yararlanıcı işletmelerin 2015 yılındaki proje öncesi değerleri 2020 yılına gelindiğinde ortalama satış verileri 55,4 Milyon TL'den 83,3 Milyon TL'ye ulaşarak %50 artış göstermiştir. Aynı dönemde ihracat verileri 29,9 Milyon TL'den 61,7 Milyon TL'ye çıkarak %106 artış göstermiş ve kar miktarının ise 2,1 Milyon TL'den 15 Milyon TL'ye ulaşarak %614 oranında arttığı görülmüştür. Yararlanıcıların ihracat ve karlılık rakamlarındaki artış oranının toplam satışların artış oranına göre daha fazla olması, desteklerin firmaları yurtiçi pazardan çok sertifikasyonların da etkisiyle yurtdışı pazarlara yönlendirme konusunda etkili olduğu, verimlilik artışı ve maliyetlerin azalması ile de karlarını artırmada etkili olduğunu göstermektedir (Şekil 51).

⁴2022-2024 Yatırım Programı Hazırlama Rehberi, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2021

Şekil 51. Yararlanıcıların Yıllara Göre Ortalama Satış, İhracat ve Karları, milyon TL, (Toplam satış n=23, ihracat n=21 ve kar n=20)

Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

Mali Destek Programı kapsamında yararlanıcılar tarafından 321 (proje döneminde 140 sonrasında 181) yeni personel istihdam edilmiştir. Bunun sonucu olarak HRS programından yararlanan bir firma mikro ölçekten küçük ölçekliye ve Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü Mali Destek Programından yararlanan bir firma küçük ölçekliden orta ölçekli firmaya dönüşmüştür. Yararlanıcıların %72'si proje kapsamında personeline eğitim sağlamış ve toplam 67 eğitimden 809 personel yararlanmıştır. Bu anlamda mali destek programının hem personel sayısına hem de bu alanlarda çalışan personellerin niteliklerinin artmasına katkı sunduğu sonucuna varılmaktadır.⁵

Destek programı kapsamında 7 adet AR-GE merkezi kurulmuştur. Yararlanıcı işletmelerin %60'ı AR-GE faaliyetleri yürüttüğünü belirtmiş bunlar içerisinde %20'si ilk defa proje ile birlikte AR-GE faaliyetine başladıklarını, %60'ı ise projenin AR-GE faaliyetlerini arttırdığını ifade etmiştir. Yararlanıcılar tarafından toplam 262 prototip ürün geliştirilmiştir. Bunlardan 131 adedi yenilikçi ürünler olarak değerlendirilmiştir. Buna karşın 2 patent tescili, 4 marka tescili ve 6 faydalı model tescili yapılabilmektedir.

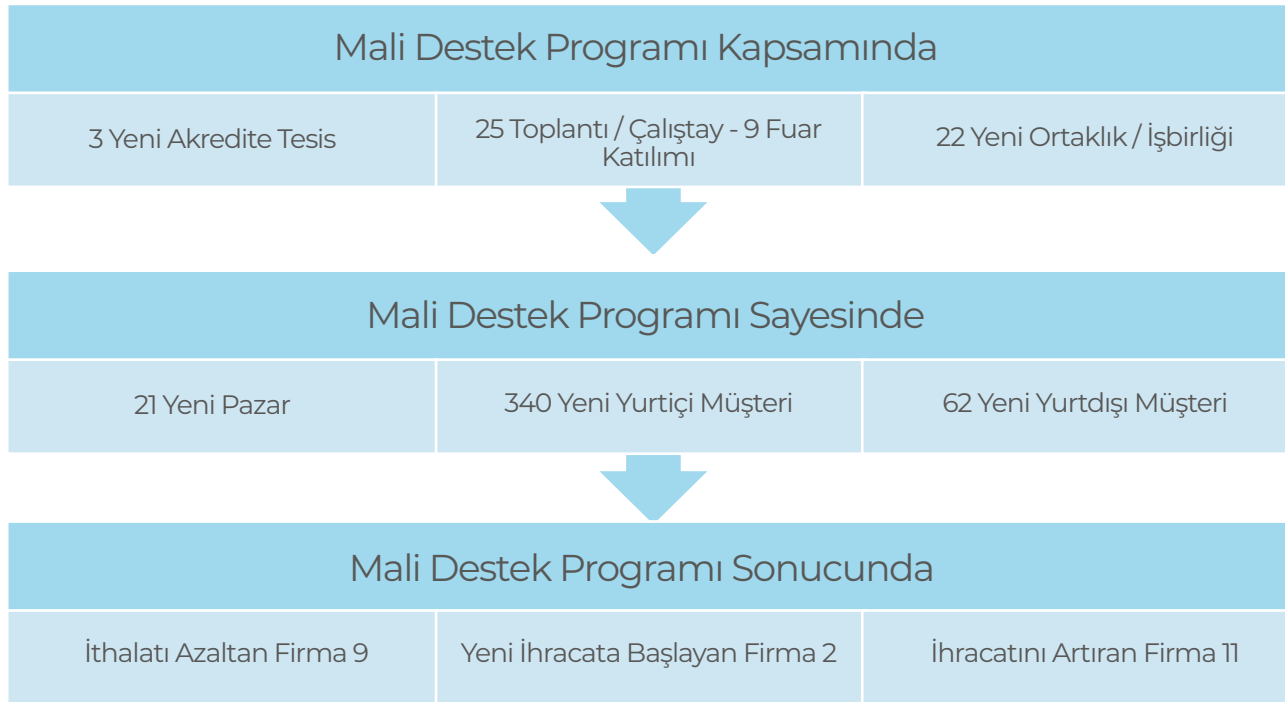
Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü Mali Destek Programı kapsamında 2 firma çevre duyarlılığını ve atık yönetim kabiliyetlerini artırmıştır. Buna ek olarak Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi Mali Destek Programı kapsamında 2 yararlanıcı da kaynak verimliliğini arttırdığını belirtmiştir. Bu kapsamda 3 tesis ulusal ve uluslararası çevre mevzuatına uygun hale getirilmiştir.

⁵Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

Bazı firmalar çevresel mevzuata uymanın ihracat için de bir ön koşul olduğunu ve projeleriyle birlikte bu koşulları sağlamalarının da ihracatı tetiklediğini belirtmiştir.

Yararlanıcı işletmelerden 3 tanesi tesisleri için uluslararası akreditasyon sağlamıştır. Yararlanıcılar toplam 25 toplantı/çalışmaya katılmış ve 9 fuarda yer almışlardır. Yararlanıcılar tarafından proje kapsamındaki bu çalışmalar sayesinde 22 kurum/kuruluşla ortaklık/iş birliği kurulduğu ve 21 yeni pazarda toplam 62 yurtdışı 340 yurtiçi yeni müşteriye ulaşıldığı belirtilmiştir. Bu örnekler program yararlanıcılarında çıktı artımsallığı sağlandığını göstermektedir. Projeler kapsamında geliştirilen yenilikçi üretim teknikleri ile kapasite artışı ve ürün çeşitliliği sağlanması ile uluslararası akreditasyonlar sayesinde yararlanıcı firmaların %36'sı için ithal edilen ürün miktarı azalmıştır. Buna ek olarak ihracata proje ile başlayan firmaların oranı %8 ihracatını artıran firma oranı ise %44 olarak gerçekleşmiştir. Firmaların %24'ü ihracata yönelik yeni ürünler üretmeye başlamış ve ihracat portföylerine yeni ülkeler eklemişlerdir. (Şekil 52)

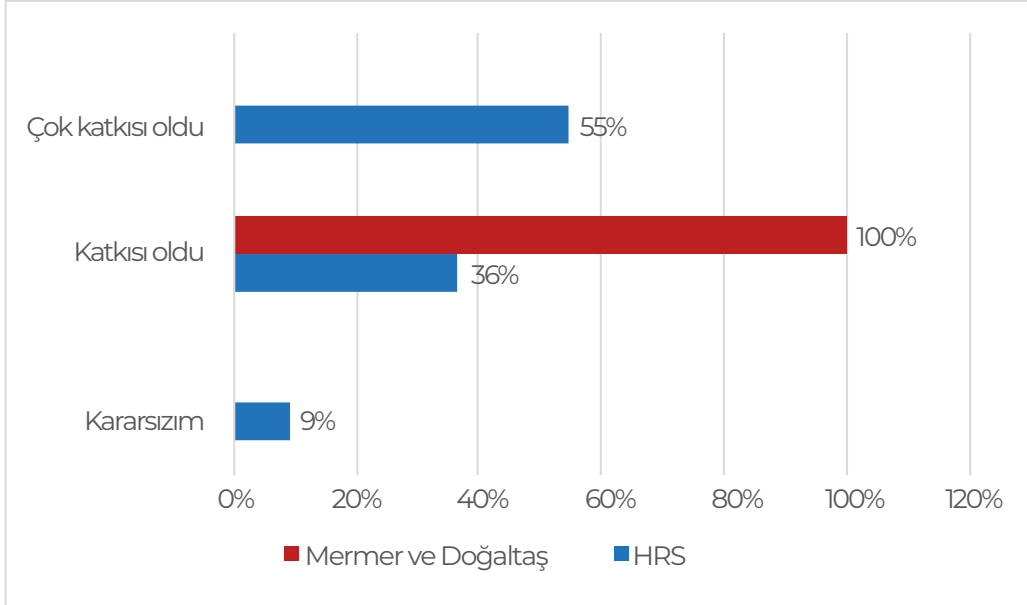
Şekil 52.Mali Destek Programlarının Yeni Pazar, Müşteri ve İthalat- İhracata etkileri

Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

Yararlanıcılara yapılan anketlerde Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü Mali Destek Programı yararlanıcılarının %100'ü HRS programı yararlanıcılarının ise %91'i projeleri sonucunda program öncelikleri ve hedefleriyle tanımlanan; firmalarınca yaşanan sorunların çözümüne ve ihtiyaçların karşılandığını belirtmişlerdir.

Şekil 53. Projelerin firmalarca yaşanan sorunların çözümüne ve ihtiyaçların karşılanmasına katkısı

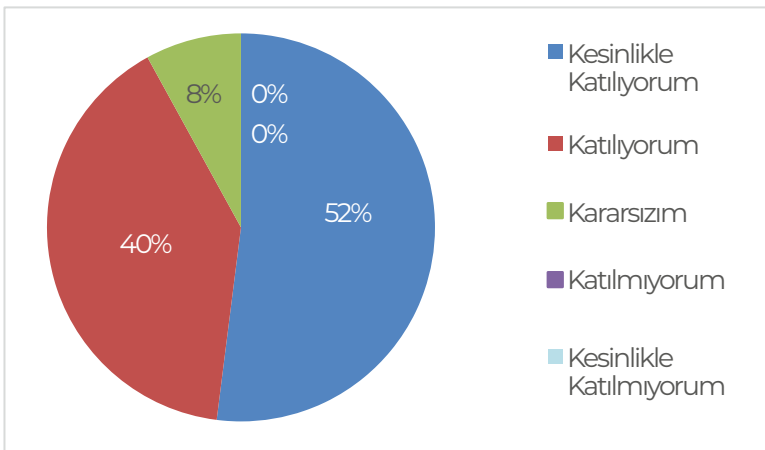

Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

4.3.5. Sürdürülebilirlik

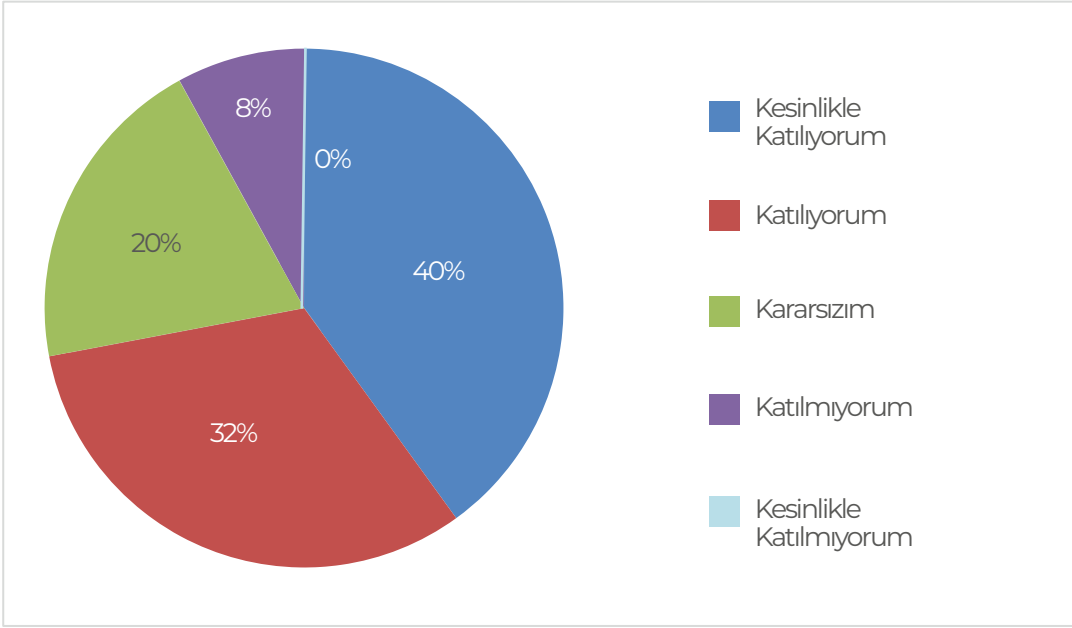
Mali Destek Programları yararlanıcılarının %92'si, projeleriyle birlikte elde ettikleri kazanımların firmalarına/kurumlarına ve bölgeye sağladığı katkının uzun vadede devam edeceğini düşünmektedir. Yararlanıcılar aldıkları desteğin üzerine yeni yatırımlar yaptıklarını, hedeflerini büyüttüklerini, bu nedenle de projelerinin sonunda elde ettikleri kazanımların uzun vadede katkılarının devam edeceğini düşündüklerini belirtmişlerdir. Ayrıca yararlanıcıların %72'si bölgedeki diğer kurum/kuruluş ve firmalara örnek olduklarını ve hem proje yürütme hem de yenilikçi yatırımlar yapma konusunda bölgede hareketliliğe yol açtıklarını ifade etmişlerdir. Yakalanan ivme ile birlikte kazanımların artarak ve bölgeye yayılarak devam edeceği düşünülmektedir (Şekil 54 ve Şekil 55).

Şekil 54. Projemizin etkileri uzun vadede devam eder

Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

Şekil 55. Projemiz bölgedeki diğer sektör paydaşlarına örnek oldu ve onları motive etti

Kaynak: Program Değerlendirme ve Etki Analizi Anketleri, BEBKA, 2021

Yararlanıcılardan anket çalışmasına katılanların %40'ı mali destek programı kapsamında yürüttükleri projenin devamı niteliğinde farklı projelere başlamışlardır. Bu firmaların %26'sı yeni projeleri için başka kurumlardan destek almıştır. Buna karşın yararlanıcıların tamamı uygun program açılması durumunda BEBKA tarafından desteklenen programlara başvuracaklarını belirtmişlerdir.

Program yararlanıcılarına Ajans'ın hangi konularda ne tür destekler verirse kendileri ve bölge için faydalı olacağı sorulmuştur. Yararlanıcılar aşağıdaki konularda Ajans desteklerinin devam etmesi gerektiği görüşündedir:

Program yararlanıcılarına Ajans'ın hangi konularda ne tür destekler verirse kendileri ve bölge için faydalı olacağı sorulmuştur. Yararlanıcılar aşağıdaki konularda Ajans desteklerinin devam etmesi gerektiği görüşündedir:

- Endüstri 4.0 ve Dijitalleşme ile ilgili destekler
- Altyapı geliştirmesine yönelik destekler
- Finansman (faizsiz kredi) desteği
- Ticarileştirme ve Markalaşma destekleri
- Ürün niteliğini artırıcı makine- ekipman desteği
- Kalite kontrol makine-ekipman desteği
- Personel gelişimi ve sertifikasyona yönelik eğitim- danışmanlık destekleri
- Kaynak verimliliği ve temiz üretime yönelik destekler

SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Projelerin izlenmesi ve yararlanıcılar ile yapılan görüşmeler neticesinde programların bölgenin ihtiyaçları ve öncelikleri ile uyumlu sonuçlar doğurduğu, Ajans tarafından koordinasyon ve denetim görevlerinin etkin bir şekilde yürütülerek başarılı sonuçlar ortaya koyulduğu değerlendirilmiştir.

Programlar sayesinde hem doğrudan birçok kurum ve kuruluşa destek sağlanmış hem de dolaylı olarak bölgede katma değerli üretim için önemli adımlar atılmıştır. Bu çerçevede yeni birçok ihracat ürününün geliştirilmiş olması, ithal ikame malların üretilmesi imkânı sağlanmış olması en önemli unsurlar olarak göze çarpmaktadır.

Çalışma kapsamında toplanan veriler ve görüşler ışığında programlar sayesinde ortaya çıkan kazanımların sürdürülebilir olduğu anlaşılmaktadır. Projeler çerçevesinde hayata geçirilen tüm faaliyetler devam etmektedir. Buna ek olarak hem yararlanıcı kurumlar projelerin ortaya çıkardığı durumların devamlılığı için ek yatırımlara girişmişler hem de yararlanıcı olmayan kurumlarında benzer çalışmalar yürütmesine vesile olmuşlardır.

Ajans tarafından sunulmuş olan mali destek programlarının etkinlik ve verimliliklerinin değerlendirilmesi ve bu kapsamda öneriler oluşturulması için kamu müdahalesi yaklaşımı esas alınmıştır. Bu yaklaşıma göre başarılı bir programda olması gereken öncelikler aşağıdaki şekilde değerlendirilmektedir.

- Bilimsel yöntemlerin kullanılmasıyla tasarlanır;
- En nitelikli projelerin oluşmasını ve başvurusunu sağlayacak unsurlar barındırır;
- Nitelikli bir değerlendirme sürecine sahiptir;
- İzleme süreci, projelerin başarıyla yürütülmesini ve hedeflenen nitelikli çıktıları üretecek şekilde sonuçlanmasını sağlayacak biçimde yürütülür;
- Arzu edilen çıktıların elde edilip edilmediğini, bunların hedeflenen sonuç ve etkileri ortaya koyup koymadığını tespit etmek amacıyla düzenli olarak değerlendirilir.

Başarılı bir program için uygulama sürecinde destek sağlayan kurumun süreci kontrol altında tutabilmesi gerekmektedir. Program ile hedeflenen sonuçlara ulaşılabilmesi destek kuruluşunun süreçte ne kadar etkin olduğu ile doğru orantılıdır. Bu nedenle programın tasarımından, projelerin izleme ve değerlendirme süreçlerine kadar sistemin en iyi şekilde işletilmesi program ile amaçlanan bölgesel kalkınmanın desteklenmesini mümkün kılacaktır.

Programlar özelinde tespit ve görüşlerimiz;

Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi Mali Destek Programı

Mali Destek Programı ile bölgede havacılık, raylı sistemler ve savunma sanayi sektörlerindeki işletmelerin üretim altyapılarının ve kabiliyetlerinin geliştirilmesi ile yüksek katma değerli sektörlerin rekabet güçlerinin artırılması hedeflenmiştir.

Bu kapsamda yapılan değerlendirmeler sonucunda 24 proje ile toplam 10.688.372,49 TL destek için sözleşme imzalanmış ve projelerin tamamı sorunsuz tamamlanarak 9.574.721,09 TL tutarında destek sağlanmıştır. Bu anlamda Ajansın proje kapsamında kullanmak istediği bütçeyi etkin şekilde kullandığı değerlendirilmektedir.

Yararlanıcılar ile ilgili yapılan görüşmeler neticesinde neredeyse tüm yararlanıcıların proje başvuru ve uygulama süreçleri ile ilgili olarak Ajansın süreci yönetme şeklinden memnun oldukları görülmüştür. Tüm yararlanıcılar hem başvuru hem uygulama ile ilgili dokümanların anlaşılır olduğunu ve ilgili uzmanların proje sürecinde yararlanıcılara yeterli katkıyı sunduklarını belirtmişlerdir. Buna ek olarak projelerde büyük bir sorun yaşanmadan tamamlanabilmiş olması Ajansın bu süreçlere hâkim olduğu ve kontrolü altında yürüttüğü tespitini ortaya çıkarmaktadır. Bu program kapsamında yararlanıcıların özellikle uygulama döneminde danışman desteği

almamış olmalarına rağmen Ajanstan aldıkları destek ile projeleri yürütebilmiş olmaları Ajansın doğru iletişim kanalları ve yönlendirmeler kullandığını göstermektedir.

Bu program çerçevesinde yararlanıcıların düşük oranlı da olsa sorun yaşadıkları en önemli konu satın alma süreçleridir. Bu program yararlanıcılarının neredeyse tamamının özel firmalar olması nedeniyle kamu satın alma süreçlerini hem anlamaları hem uygulamaları zor olmuştur. Programların etkinliğinin artırılması noktasında bu konuda özellikle kamu alımları konusunda tecrübesi olmayan özel firmalara daha fazla bilgilendirme ve yönlendirme yapılması önümüzdeki dönemde daha etkin programlar yürütülebilmesi için bir öneri olarak değerlendirilmelidir.

Program göstergelerinin bir kısmı sonuç göstergesi niteliğinde olsa da projeler için belirlenen gösterge hedeflerine ulaşma oranı ortalama %73,8'dir. Programın sözleşmeye bağlanan bütçesinin %90'ı kullanılmış olmasına karşın bu oranda performans göstergelerine ulaşılabilmiş olunması programın etkin şekilde yürütüldüğünün göstergesidir. Buna ek olarak program kapsamında elde edilen çıktı ve imkanların halen tam olarak kullanılmakta ve sürdürülebilir olduğu görülmektedir.

Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü Mali Destek Programı

Bu program ile Bilecik ilinde doğaltaş sektöründe faaliyet göstermekte olan işletmelerin ürünlerinin işlenmesi, enerji sarfiyatlarının düşürülmesi, katma değeri yüksek yenilikçi ürünlerin tasarlanması ve üretilmesi yoluyla rekabet güçlerinin artırılması amaçlanmıştır.

Program kapsamında 4 yararlanıcı ile toplam 2.040.780,05 TL destek için sözleşme imzalanmış olup projelerin tamamı sorunsuz tamamlanmış ve 2.018.382,71 TL destek kullanılmıştır. Destek kullanma oranı neredeyse %100 olarak gerçekleşmiş ve projede planlandığı şekilde bütçelerin kullanılması sağlanmıştır.

Yararlanıcılar ile ilgili yapılan görüşmeler neticesinde yararlanıcıların genel olarak Ajansın hem başvuru hem uygulama döneminde yaptığı bilgilendirme, yönlendirme ve denetimlerden memnun oldukları gözlenmiş olsa da kurumsal kapasitelerinin düşük olması nedeniyle hem başvuru sürecinde hem proje uygulama döneminde danışmanlık desteği alan firmanın daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Buna rağmen projeleri yürütme konusunda önemli bir sorun yaşanmamış olması ve projelerin tamamının sorunsuz tamamlanmış olması Ajansın süreci etkin biçimde yönettiğini göstermektedir.

Bu program çerçevesinde de satın alma süreçleri en çok sorun yaşanan konu olmuştur. Buna ek olarak raporlamalar ile ilgili olarak yararlanıcılar zorlandıklarını ifade etmiş, bazı bilgi ve belgelerin azaltılması veya dijitalleşmelerini talep etmişlerdir. Bu konu hem bürokrasinin azaltılması hem de süreçlerin etkinliğinin artması için gerekli bir tavsiye olarak değerlendirilmelidir.

Program göstergeleri değerlendirildiğinde, projeler için belirlenen gösterge hedeflerine ulaşma oranı ortalama %60'dır. Programın sözleşmeye bağlanan bütçenin neredeyse tamamı kullanılmış olmasına karşın bu oranda performans göstergelerine ulaşılabilmiş olunması proje hedeflerinin yanlış belirlendiği ve/veya projelerin doğru şekilde yürütülemediğinin göstergesidir. Bu programa başvuran proje sahiplerinin neredeyse tamamının kurumsal kapasitelerinin düşük olması ve

projelerini danışman desteği ile yürütmüş olmaları nedeniyle proje göstergelerini gerçekçi ve doğru öngöremedikleri değerlendirilmektedir. Bu nedenle Ajansın proje ön izleme ve ilk izleme ziyaretlerinde özellikle bu konularda tespitler yapması programların etkililiği açısından anlamlı fark yaratabilecektir.

Bunlara ek olarak her iki program içinde geçerli olmak üzere;

Program, yararlanıcılarında proje sonrasında önemli davranışsal değişiklikler oluşmuştur. En başta proje yazma ve yürütme kabiliyetleri ve motivasyonları artmıştır. Buna ek olarak yürütülen proje sayesinde elde edilen somut ve soyut kazanımlar firmaların yenilikçi yaklaşımları daha çok benimsemelerini ve Ar-Ge faaliyetlerine yönelmelerini sağlamıştır. Bu kapsamda birçok yararlanıcı projenin devamı niteliğinde proje destekleri almış ve/veya finansman kaynakları yaratarak yeni yatırımlar ve istihdam ile proje kazanımlarını desteklemişlerdir.

Firmaların proje uygulama dönemleri sonrasında ulaştıkları yeni pazarlar ve ihracat rakamlarındaki artış projelerin ülkemizin kalkınması noktasına çok önemli etkiler yarattığını ortaya koymaktadır. Veriler incelendiğinde proje uygulama ve sonrası dönemde yararlanıcıların ciroları %50 artarken, ihracat tutarlarının %106 oranında ve karlılık oranlarının %614 oranında arttığı görülmektedir. Bu veriler ışığında ihracata yönelik ve katma değerli ürünler geliştirme amacına uygun olarak programın başarılı olduğu sonucuna varılmıştır.

Programların çevresel ve ekonomik etkileri de olmuştur. Bu anlamda özellikle Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü Mali Destek Programı atıkların azaltılması ve kaynak verimliliği çıktıları sunarken Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi Mali Destek Programı ithal ikame ürün geliştirme, ihracatın artması ile bölgesel olarak ekonomik etki yaratmışlardır. Aynı zaman proje yararlanıcıları bölgedeki kurum ve kuruluşlara örnek olmuş daha sonra farklı firmalarında bu alanlara yatırım yaptığı görülmüştür.

Programlara dair genel tespit ve önerilerimiz aşağıda sunulmuştur.

- Programların tasarımının genel olarak başarılı olduğu değerlendirilmektedir. Önceki yıllara nazaran daha dar bir çerçevede belirli sektörler ve amaçlar doğrultusunda aynı zamanda illerin öncelikleri göz önüne alınarak, saha ziyaretleri gerçekleştirilerek ve Ajans tarafından hazırlanan sektör raporlarındaki ihtiyaçlara binaen program tasarımlarının yapılmış olmasının programların başarılı olması hususunda en önemli etkenlerden biri olduğu değerlendirilebilir. Buna karşın programlar tasarlanırken performans göstergelerinin çıktı ve sonuç ayrımı yapılarak ve program öncelikleriyle ilişkilendirilerek belirlenmesi faydalı olacaktır. Bu şekilde ileriki yıllarda projelerin takip edilmesi ve programların karşılaştırılması daha mümkün olacaktır.
- Programların duyurulması ve başvuruların toplanması süreci bölgesel paydaşlar ile yapılan görüşmeler ve yararlanıcılar ile yapılan anketler çerçevesinde değerlendirildiğinde, Ajansın süreci etkin yürüttüğü görülmüş ve potansiyel yararlanıcılara yeterli düzeyde ulaşıldığı görülmüştür.
- Programlarla ilgili en önemli handikaplardan bir tanesi ülkemizin yaşadığı 15 Temmuz darbe girişimi ve sonrasında yaşanan süreçtir. Bu yaşanan elim olay sonrasında

başvuruların değerlendirilmesi süreci uzamış ve yine bu durumun yarattığı ekonomik belirsizlik nedeniyle başarılı projelerde feragatlar olmuş yerine yedek listeden seçimler yapılması gerekmiştir. Bu ve benzeri belirsizlik yaratan durumların oluşması durumunda program genel bütçesinin ve projelerin destek tutarlarının güncellenmesinin, bununla uyumlu şekilde faaliyet ve performans göstergelerinin yeniden değerlendirilmesinin projelerin uygulama süreçlerini kolaylaştıracağı ve program sonuçlarını olumlu etkileyeceği değerlendirilmektedir.

- Programlar kapsamında hem başvuru döneminde hem de uygulama döneminde talep edilen bilgi, belge ve raporların detaylı ve olması genel anlamda olumlu bir unsur olmasına karşın, pratikte destek programının şeffaflığına ve etkinliğine katkı sunmayan birçok evrakın dijitalleştirilmesi ve/veya tamamen kaldırılması konusunda birçok yararlanıcıdan dönüt alınmıştır. Bu konunun değerlendirilmesinin önümüzdeki yıllarda yürütülecek programlar için önemli olduğu değerlendirilmektedir.

- Farklı kurum ve kuruluşların daha yüksek destek oranları ve/veya daha yüksek destek miktarları sunmalarına rağmen yararlanıcıların hemen hepsinin mali yönden programların yeterli olduğu görüşünde olmaları nedeniyle, programların hedefledikleri amaçlar ve uygulama yöntemlerinin yararlanıcılar açısından daha önemli olduğu yapılan çalışmalar sonucunda tespit edilmiştir. Ayrıca birçok firma Ajans mevzuatında yer alan faizsiz kredi-financeman desteğinin de kullanılması durumunda birçok kurum ve kuruluşun yararlanmak isteyeceğini belirtmiştir. Bu konuda yararlanıcılar ile görüşmeler yapılarak bu enstrümanın aktif edilmesinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

- Özellikle Bilecik İli Mermer ve Doğaltaş Sektörü Mali Destek Programı'nda proje hedef göstergelerine yeterli düzeyde ulaşamadığı görülmüştür. Bunun nedenlerinden birisinin proje yazma ve uygulama konusunda yararlanıcıların kurumsal kapasitelerinin yeterli olmaması ve daha önce proje yazma ve yürütme tecrübelerinin olmamasının sebep olduğu değerlendirilmiştir. Bu nedenle özellikle bu duruma uyan farklı sektör ve potansiyel yararlanıcıların olduğu programlar için proje yazma ve yürütme konusunda eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin Ajans tarafından çok daha etkin şekilde yürütülmesi gerektiği tespit edilmiştir.

- Proje uygulama sürecinde yararlanıcıların en zorlandıkları konularında başında satın alım süreçleri yer almaktadır. Satın alımlardaki prosedürlerin uygulanması ve yeterli sayıda teklif alınabilmesi özellikle özel sektör yararlanıcılar için zor olabilmektedir. Satın alımlarda mal/hizmetin niteliklerinin doğru belirlenememesi veya kalitesine güvenilen firmalardan teklif alınamaması, projenin başarısı ve sürdürülebilirliğini de etkilemektedir. Bu nedenle satın alım süreçleriyle ilgili olarak Ajansın talep eden yararlanıcılara teknik uzman desteği sağlaması ve satın alım prosedürlerinin tekrar değerlendirilerek basitleştirilmesi faydalı olacaktır.

- Projelerin performans göstergelerinin sözleşme imzalamadan önce Ajans tarafından gözden geçirilmesi, yararlanıcı ile bir araya gelerek değerlendirilmesi ve proje başlamadan önce gerekli revizyonların yapılması önerilmektedir. Böylelikle, hedeflerin daha gerçekçi belirlenmesi ve hedefe ulaşma konusundaki başarı olasılığının artması mümkün olacaktır.

- Programların bölgesel kalkınma sürecini hızlandıracak şekilde, girişimcilik ve inovasyon ekosisteminin harekete geçirip güçlendirecek öğelerle zenginleştirilmesi, firmalar ve kurumlar arası iş birliğini ve çok-disiplinli projeleri özendirecek nitelikler taşıyacak şekilde tasarlanarak artımsallığın yükseltilmesi önerilmektedir

Ülkemizde birçok kurumun bir yıl içerisinde uyguladıkları destekler, sektör, bölge ve ülke bazında incelenirse uygulanmakta olan politikaların bütüncül etkisi de ortaya çıkarılmış olacaktır. Bu şekilde hangi programın başarılı olup yaygınlaştırılabileceği, hangi programın etkili olup olmadığı ve gözden geçirilmesi gerektiği ortaya konulabilecektir. Bu kapsamda, verilen desteklerin birbiri ile uyumlu ve birbirini tamamlayıcı nitelikte olması desteklerin etkisini arttıracaktır⁶.

⁶Meydan, Mustafa Caner, Kalkınma Ajansları Desteklerinin Değerlendirilmesi: Karşıt Durum Etki Değerlendirme Örneği, T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014

KAYNAKÇA

- [1] M. C. Meydan, Kalkınma Ajansları Desteklerinin Değerlendirilmesi: Karşıt Durum Etki Değerlendirme Örneği, Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, 2014.
- [2] T.C. Kalkınma Bakanlığı, «Onuncu Kalkınma Planı», Ankara, 2013.
- [3] Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, «BEBKA Faaliyet Raporları», Bursa, 2010-2021.
- [4] Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, «Bursa Eskişehir Bilecik 2014-2023 Bölge Planı», Bursa, 2014.
- [5] Türkiye İstatistik Kurumu, «<https://data.tuik.gov.tr/>», [Çevrimiçi]. [Erişildi: 31 12 2021].
- [6] T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, «2022-2024 Dönemi Yatırım Programı Hazırlama Rehberi», 2021.
- [7] T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, «2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı», 2012.
- [8] T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, «Enerji Verimliliği Strateji Belgesi (2012-2023) ve Ulusal Enerji Verimliliği Eylem Planı (2017-2023)», 2018.
- [9] T.C. Ticaret Bakanlığı, «Girdi Tedarik Stratejisi Eylem Planı (2017-2019)», 2018.
- [10] T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü, «<http://meslekiegitimharitasi.meb.gov.tr/>», [Çevrimiçi]. [Erişildi: 21 12 2021].
- [11] OECD,
«<http://www.oecd.org/dac/evaluation/daccriteriaforevaluatingdevelopmentassistance.htm>», [Çevrimiçi]. [Erişildi: 19 Ocak 2022].
- [12] Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, «Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Dsetekleme Yönetmeliği», 2008.
- [13] Ş. Elçi, «Ar-Ge ve İnovasyon Destek Programlarının Değerlendirilmesi ve Etki Analizi», İNOMER, 2014.
- [14] Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, «Havacılık- Raylı Sistemler- Savunma Sanayi Mali Destek Programı 2016 Yılı Proje Teklif Çağrısı Başvuru Rehberi», Bursa, 2016.
- [15] Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, «Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü Mali Destek Programı 2016 Yılı Proje Teklif Çağrısı Başvuru Rehberi», Bursa, 2016.
- [16] Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, «2014 Yılı Mali Destek Programları Etki Değerlendirmesi Raporu», Bursa, 2019.

Bursa Merkez Ofis

İşıktepe OSB Mahallesi Arıtma Caddesi No:12/1 16215
Nilüfer/Bursa TÜRKİYE
Tel: 0 224 211 13 27 Faks: 0 224 211 13 29
E-Posta: proje@bebka.org.tr
KEP Adresi: bebka@hs01.kep.tr

Bursa Yatırım Destek Ofisi

İşıktepe OSB Mahallesi Arıtma Caddesi No:12/1 16215
Nilüfer/Bursa TÜRKİYE
Tel: 0 224 211 13 27 Faks: 0 224 211 13 29
Web: www.bursainvest.gov.tr

Eskişehir Yatırım Destek Ofisi

Ertuğrulgazi Mah. Damlalar Sok. Zeno İş Merkezi No:28
K:4 D:27 Tepebaşı/Eskişehir
Tel: 0224 211 13 27 Faks: 0 222 231 31 24
Web: www.investineskisehir.gov.tr

Bilecik Yatırım Destek Ofisi

Bilecik 1. Organize Sanayi Bölgesi Gazi Bulvarı No:2
Bilecik Ticaret ve Sanayi Odası Binası Bilecik/Merkez
Tel: 0224 211 13 27 Faks: 0 228 212 00 38
Web: www.investinbilecik.gov.tr

 @tcbebka

 /bebka

 /bebka

 /tcbebka

 /tcbebka

bebka.org.tr